

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΝΟ' | ΤΕΥΧ. Α' | ΑΘΗΝΑΙ, Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14, Τ. 140-ΤΗΛ. 718-308 | Ι ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1982 | ΑΡΙΘ. 3

ΕΠΙ, ΤΗ, ΕΟΡΤΗ, ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ (330-390/1)

1. Ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου, παντὸς ἀνθρώπου, πολυσύνθετος οὔσα καὶ ἐκ τῶν δυσεξιχνιάστων ἐνδομύχων διαθέσεων τοῦ ἔσω κόσμου τῆς ψυχῆς κινουμένη, μόνον ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῆς δραττομένων καὶ ἐνεργουμένων δίδει στοιχεῖα ψυχαναλυτικῶν τοποθετήσεων καὶ κριτικῶν συμπερασμάτων. Καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς τέλειος, κατ' ἀνάγκην πρόκεινται καὶ κριτήρια ἐνδεικτικὰ τῆς ἀτελείας τοῦ κρινομένου. Τὰ αὐτὰ κριτήρια ἐφαρμόζονται εἰς πάντα ἄνθρωπον, μάλιστα ὅταν τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐμφανίζονται τόσον πλούσια εἰς σοφίαν καὶ δρᾶσιν, ὅπως συμβαίνει ἀκριβῶς μετὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Μεγάλου Ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ καὶ Ναζιανζηνοῦ. Εἶναι δύσκολον εἰς τὴν πολυδιάστατον προσωπικότητα τοῦ ἀνδρὸς νὰ δώσωμεν τὸν τέλειον χαρακτηρισμόν, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἀξιολογήσωμεν κατὰ τὴν πρέπουσαν σειρὰν τὰ τε προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς. Αἱ κρίσεις τῶν ἐπιστημόνων τῆς Δύσεως βασίζονται κυρίως ἐπὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γρηγορίου ἐξ ὧν ἀντλοῦσιν ἐπιχειρήματα χαρακτηρισμοῦ καὶ τῆς ὅλης προσωπικότη-

τος αὐτοῦ. Ἐκ τούτου καὶ ἡ ἐμφανιζομένη ἐν πολλοῖς ἀντιφατικῇ διατύπωσις εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν κρίσεων των. Ὁ Γρηγόριος εἶναι τὸ πρότυπον τοῦ χριστιανικοῦ ρητορικοῦ λόγου καὶ τῆς χριστιανικῆς θεολογικῆς σκέψεως. Οὗτος ἐνέκλειεν ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸ πολυανθές, ὅσον καὶ ὀξυνοῦστατον εἶδος τοῦ ρητορικοῦ λόγου. Ὁ λόγος τοῦ Γρηγορίου συνυφαίνεται μετὰ ὅλων τῶν χαρισμάτων τῆς ἀρχαιοελληνικῆς ρητορικῆς τέχνης καὶ μετὰ ὅλων τῶν συναφῶν μέσων καλλιτελείας καὶ εὐαισθησίας. Ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀπαντᾷ τις ἐκπλήσσοσαν σοφίαν καὶ γνώσεις ἀπεράντους τῆς θύραθεν σοφίας καὶ Φιλοσοφίας. Πάντα ὅμως τὰ στοιχεῖα ταῦτα χρησιμοποιεῖ ἔχων ὡς στόχον τὴν μετάδοσιν εὐσεβοῦς χριστιανικοῦ φρονήματος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου οὗτος ἦτο πλήρως κυριευμένος. Τὰς λέξεις καὶ τὰ διανοήματά του πλέκει μετὰ τηλικαύτης λεπτῆς εὐαισθησίας καὶ ἐλκυστικότητος ὥστε νὰ κατανικᾷ καὶ τοὺς ἀντιπάλους του, εἰς δὲ τοὺς μεμορφωμένους τῶν ἀκροατῶν καὶ μελετητῶν τῶν ἔργων του νὰ προκαλῆ τὸν θαυμασμόν. Εἰς τὰ δογματικὰ καὶ θεολογικὰ προβλήματα εἶναι ἀνυπέρβλη-

τος και πρωτοπόρος. Οὐδείς και ἐκ τῶν μεγίστων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἔφθασε τὸ βάθος και τὸ ὕψος τῶν δογματικῶν θεολογικῶν και χριστολογικῶν και ἀνθρωπολογικῶν διατυπώσεων, ὅσον και ὅπως ὁ Γρηγόριος. Δύνανται οἱ κριταὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γρηγορίου νὰ ἀνευρίσκουν μελανὰ σημεῖα λογοτεχνικῆς διατυπώσεως. Ἐπικρίνεται ὁ Γρηγόριος, διότι αὐτοπροβάλλεται πολλάκις ἢ προβάλλει κατὰ προτίμησιν τοὺς ἐγγύς πρὸς αὐτὸν ἰσταμένους, τοὺς οἰκείους και συγγενεῖς, ὅπως και τοὺς φίλους και γνωστούς. Ἀλλὰ και τότε ὁ πατερικός του λόγος δὲν ἀπομακρύνεται τῆς ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀναφορᾶς, δεῖγμα ἐμφανέστατον τῆς ἀνθρωπιστικῆς του διαθέσεως και τῆς ἀγάπης του, ὅπως καταστῆ ὠφέλιμος εἰς τοὺς πολλοὺς και ὅταν προβάλλῃ ἑαυτὸν, τοὺς συγγενεῖς και τοὺς φίλους του ὡς πρότυπα ἐναρέτου χριστιανικοῦ βίου.

2. Ἐπεκρίθη ὁ Γρηγόριος και διὰ τὸ ποιητικὸν του ἔργον. Καὶ ἐνταῦθα τὰ κριτήρια εἶναι ὑποκειμενικά και ὄζουν συγχρονιστικῆς ἐπικαιρότητος. Λησμονοῦμεν τὴν κοσμογονικὴν ἐν κυριολεξίᾳ ἐποχὴν, ἐν ἣ ἀνετράφη, ἔζησε και ἔδρασεν ὁ Γρηγόριος. Πληθωρισμὸς ἰδεολογημάτων ποικίλης μορφῆς. Ἀντικρουόμενα ἔθνικὰ και χριστιανικὰ στοιχεῖα παιδευτικῆς, πολιτικῆς και κοινωνικῆς ἐφαρμογῆς. Ἐσωκομματικαὶ πολιτικαὶ ἐπιδιώξεις και ἀντιπαλαμώμεναι θρησκευτικαὶ και θρησκευολογικαὶ διαφοροποιήσεις και ἀναζητήσεις. Καὶ ὑπὲρ πάντα αἰρετικαὶ ἀνατρεπτικαὶ τάσεις κατὰ τῆς ἐπισήμου παραδοσιακῆς Ἐκκλησίας, ὑποθαλλόμεναι πολλάκις ὑπὸ ὁμοφρονούντων πολιτικῶν ἡγετῶν. Καὶ ἐφ' ὅλων αὐτῶν τῶν πεδίων ὀφείλομεν νὰ ἀποδώσωμεν τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὸν Μέγαν πράγματι Πατριάρχην Γρηγόριον, ὅστις δὲν συνθέτει ἱστορικὰ πεζογραφήματα. Ἀλλὰ πρὸς διδασχὴν και εὐχάριστον πρόσληψιν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, συνθέτει Ποιήματα ποικιλωτάτης μορφῆς, ἱστορικά, βιογραφικά, ἠθικά, ἐγκωμιαστικά, γνωμολογικά κ.ἄ.π., διὰ μέσου τῶν ὁποίων ἐπιζητεῖται ἢ ἔξαρσις τοῦ ἱστορικοῦ παρόντος διὰ τοῦ ἀναγεννηθέντος ὑπὸ τοῦ Χριστιανικοῦ

ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, οὐτινος φορεὺς εἶναι ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἡ ταμιοῦχος τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἐν Χριστῷ ἀνακαινισθέντος ἀνθρώπου. Ἄς μὴ ἀποβλέπωμεν ἐπομένως εἰς τὴν τεχνικὴν ἢ τὴν μορφὴν τῆς Ποιήσεως τοῦ Γρηγορίου, ἀλλ' εἰς ὃν ἐπεδίωκε τελικὸν σκοπὸν. Καὶ ὁ σκοπὸς του ἦτο νὰ ἀποδείξῃ ὅτι και ἡ χριστιανικὴ σκέψις, ἡ χριστιανικὴ πεζογραφία και ἡ χριστιανικὴ Ποίησις δὲν εἶναι κατωτέρα τῆς Ποιήσεως τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος και ὅτι δύναται και ἡ χριστιανικὴ Ποίησις νὰ δώσῃ ἰσαξίους καρπούς και ἔτι μείζονας διὰ τοῦ μεταφυσικοῦ της στοιχείου και τῆς τοῦτ' αὐτὸ «θεοποιήσεως» ἐν Χριστῷ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν ἀληθῆ και γνήσιον Ἀνθρωπισμόν. Ὁ Γρηγόριος λοιπὸν και ἐν τῇ Ποίησει του ἐπιθυμεῖ νὰ διδάξῃ, νὰ σωφρονήσῃ, νὰ ἐπικρίνη τὰ κακῶς πραχθέντα και νὰ ἐπισημάνῃ τὴν ἐγκόσμιον ἀνθρωπίνην ματαιότητα, ὥστε νὰ στραφῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν σώζουσαν Πίστιν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος.

3. Ἡ Ἱστορία εἶναι ὁ αὐστηρὸς κριτῆς προσώπων, γεγονότων και καταστάσεων. Ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι και ἡ αὐστηρῶς κρινομένη διὰ τῆς Ἱστορίας ἀλήθεια. Διὰ νὰ κατασταλάξῃ δὲ ὡς ἀπληκτιβωμένη βεβαιότης ἢ διὰ τῆς Ἱστορίας παραδιδόμενη ἀλήθεια διέρχεται διὰ πολλῶν σταδίων τῆς ἀνθρωπίνης κρίσεως και διαπιστώσεως. Καὶ ὁ Γρηγόριος ἐπέτυχε διὰ τῆς Ἱστορίας 1600 ἐτῶν οὐ μόνον νὰ διασφαλίσῃ τὴν τιμητικὴν αἴγλην τοῦ ὀνόματός του, ἀλλὰ και νὰ συνταυτισθῇ ἀξιολογούμενος πρὸς τε τὸν μέγιστον τῶν ρητόρων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, τὸν Δημόσθενην, και πρὸς τὸν ἱερόν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην τὸν και Θεολόγον, προσλαβὼν και ὁ Γρηγόριος τὸν ὕψιστον χριστιανικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ κατ' ἐξοχὴν «Θεολόγου» διὰ τὴν πρωτοπορειακὴν του σύλληψιν και ἐρμηνείαν τοῦ τε Σωτηριολογικοῦ και ἰδία τοῦ Τριαδικοῦ δόγματος.

Ὁ Γρηγόριος δικαιούται εἶπερ τις ἄλλος νὰ καταλάβῃ περίλαμπρον θέσιν ἐν τῷ

πανθέω τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, παρὰ τὰς ἐν πολλοῖς αὐστηρὰς κρίσεις νεωτέρων τινῶν ἱστορικῶν τῆς Δύσεως. Καθ' ἡμᾶς ὁ Γρηγόριος ἀνεδείχθη ἐξαιρετος ρήτωρ καὶ ἀξιόλογος ποιητής. Ὡς ἐπιστολογράφος ἀποδεικνύεται ἀπαράμιλλος ἀριστοτέχνης τοῦ λόγου, λογοτέχνης καὶ λογοπλάθος. Ὡς «Θεολόγος» καὶ μεταφυσικός στοχαστής ἐμφανίζεται πρωτοπόρος τῆς «Ὁρθοδοξίας» πρόμαχος. Ἡ μεγαλόστομος ὑψηγορία, ἡ δημιουργικὴ φαντασία, ἡ ὀρθόδοξος δογματικὴ ἀκριβολογία, ἡ θεολογικὴ καὶ δογματικὴ ἐπιχειρηματολογία, ἡ Βιβλικὴ καὶ ἀγιογραφικὴ ἐμβρίθεια καὶ γνώσις, ἡ πολυμάθεια καὶ τὸ εὐρύτατον πεδῖον τῶν γνώσεων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κλασικῶν συγγραφέων καὶ ὑπὲρ πάντα ἡ πηγαία ὑφολογικὴ φυσικὴ καλλιέργεια καὶ ἡ αὐθόρμητος ὠραιολογία ἐν τῇ διατυπώσει τοῦ τε πεζοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ λόγου· πάντα ταῦτα δικαιολογοῦν τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ὁ Γρηγόριος ὑπερβάλλει σχεδὸν πάντας τοὺς συγχρόνους του, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείστους ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, δυνάμενος ν' ἀνταγωνισθῇ καὶ παραβληθῇ πρὸς πολλοὺς ἐκ τῶν δοκίμων τῆς ἑλληνικῆς κλασικῆς περιόδου συγγραφεῖς. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν σπάνια προσόντα συγγραφέως αἰωνίου ἀξίας καὶ προβολῆς.

Ἐλαβον καὶ ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ ὑμνήσω, ἀποδίδων εἰς τὸν Μέγαν Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας Γρηγόριον τὸν «Θεολόγον» τὰ ἐγκώμια κατ' ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Εὐχαΐτων, τοῦ καὶ Μαυρόποδος, περιγραφομένων καὶ ἀποδιδόμενων*. Τὰ ἐγκώμια ταῦτα ἔστωσαν καὶ ἡ ἐπίστεψις τοῦ ὅλου χαρακτηρισμοῦ τοῦ Γρηγορίου:

* PG 120,1134/6. Πρβλ. Κ. Γ. Μπόνη, Ἰωάννου Μητροπολίτου Εὐχαΐτων τοῦ Μαυρόποδος, Ὁ Κανὼν εἰς τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας καὶ ἡ δογματικὴ τούτου σημασία. Ἀθῆναι 1967.

«Γρηγόριος, ὁ καὶ Θεολόγος, ὁ λαμπρὸς ἐν βίῳ καὶ λαμπρότατος τοῦ λόγου ἀριστοτέχνης. Ὁ ὑψιπέτης νοῦς καὶ μέγας ἐρμηνευτὴς τῶν κεκρυμμένων Μυστηρίων. Ὁ τῶν αἰσθητῶν ἄριστος ἀναλυτὴς καὶ τῶν ὑπεραισθητῶν μέγας θεατὴς. Ὁ πολυῦμητος Θεολόγος καὶ ὁ τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος ὅσον οὐδεὶς ἀποδείξας. Ὁ τῶν δογμάτων τὰς Ἀληθείας λογικῶς περιθριγκῶν καὶ τὴν ἐν Χριστῷ θεῖαν Ἀποκάλυψιν ἀρίστως διὰ τοῦ λόγου πρὸς οἰκείωσιν τοῖς χριστιανοῖς ἐκτιθέμενος. Ὁ μέγας ἀγωνιστὴς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ὁ γενναῖος ἀνταγωνιστὴς τῆς κακοδοξίας. Ἡ Δημοσθένειος γλῶσσα ἐν χριστιανοῖς καὶ ὁ πάτρων τοῦ ρητορικοῦ λόγου χειριστὴς. Ὁ Μέγας τῶν μεγάλων πατερικῶν μορφῶν ἐγκωμιαστὴς καὶ ὁ δεινὸς τῶν ἀξίων καὶ ἀγίων πανηγυριστὴς. Ἡ οὐράνιος σάλπιγξ, ἡ ὕμνος καὶ μελωδία ἠχοῦσα καὶ τὰς ἀκοὰς εὐφραίνουσα. τὰς δὲ καρδίας εἰς ἱερὰν κατάνυξιν κινουσα. Ὁ τῆς ἀττικῆς Μούσης θαυμάσιος μιμητὴς καὶ τοῦ Ἀττικοῦ λόγου ἄριστος χειριστὴς. Ὁ τὴν εὐγλωττίαν εἰς πρότυπον ἀναδείξας καὶ τὰς ἀκοὰς τῶν λόγων του ὅσον οὐδεὶς καθηδύνας. Ὁ τὴν Ἰσοκράτειον σεμνότητα ἐνδεικνύμενος καὶ τὴν Ἡροδότειον λεπτολογίαν σοβαρῶς καὶ ἀξιωματικῶς, ὅπου δεῖ, ἐφαρμύζων. Ὁ τῆς προσωδιακῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποίησεως ἀρχηγὸς καὶ ὁ ὑψιπέτης τοῦ στίχου δημιουργός. Ὁ ἐπικός καὶ ἱστορικός καὶ ἠθογράφος καὶ προσωπογράφος καὶ τῶν χριστιανικῶν δογμάτων θεῖος ποιητὴς καὶ ὕμνογράφος τῶν μυστηρίων ἐρμηνευτὴς. Ὁ ἄριστος λυρικός καὶ ἐξαιρετος τῆς Ἐκκλησίας ὕμνωδός. Ὁ θεῖος ἐν πᾶσι καὶ ἅγιος ἐν βίῳ. Ὁ μεγαλάνυμος τῆς Θεολογίας μύστης, ὁ ἀληθὴς τῆς Ὁρθοδοξίας «Θεολόγος», ὁ ἐν παντὶ καὶ πᾶσι τῷ ὄντι Γρηγόριος!

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ Δρ. Θ. Φ.

Ἀκαδημαϊκός

Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Η ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

19—21 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1982

Με τὴν συμμετοχὴν 73 Ἱεραρχῶν συνήλθεν εἰς ἑξακτον συνεδρίαν ἀπὸ 19 - 21 Ἰανουαρίου 1982 ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας, προκειμένου νὰ ἐξετάσῃ α) τὸν πολιτικὸν γάμον, β) τὴν ἀποποινικοποίησιν τῆς μοιχείας καὶ γ) τὸ ζήτημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιορισίας. Κεντρικὴν θεαίαιως θέσιν προσέλαθεν ἀπ' ἀρχῆς τὸ πρῶτον θέμα, λόγῳ καὶ τῆς ζωηρᾶς ἐπικαιροότητός του καὶ τῶν συχνῶν ἀναφορῶν εἰς αὐτὸ τοῦ τύπου, γεγονός τὸ ὁποῖον, ἐν συσχετισμῶ καὶ πρὸς τὴν ἐκδηλωθεῖσαν πρόθεσιν τῆς Κυβερνήσεως νὰ προχωρήσῃ μετὰ βῆμα ταχὺ εἰς τὴν θέσπισιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἐδημιούργησεν ἔντινον προβληματισμὸν εἰς τὴν ἡγεσίαν καὶ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ἐδλόγως ἀναμένον τὴν «θέσιν» αὐτῆς ἐπὶ τοῦ καινοφανοῦς τούτου διὰ τὴν πατρίδα μας θεομουῦ.

Τὴν πρωίαν τῆς 19ης ἐτελέσθη εἰς τὸ συνοδικὸν παρεκκλήσιον τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν ἡ θεία Λειτουργία ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἡλείας κ. Γερμανοῦ, ἐν συνεχείᾳ δ' ἤρχισαν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Συνοδικοῦ αἱ ἐργασίαι τῆς ἐκτάκτου Ἱ. Συνόδου, μετὰ προσευχὴν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ μετὰ σύντομον προσομιλίαν ἀνεφέρθη εἰς τὰ αἴτια τῆς συγκλήσεως τῆς παρούσης Συνόδου καὶ εἰς τὰ θέματα τῆς Ἡμερησίας Διατάξεως αὐτῆς, εἰπὼν τὰ ἑξῆς:

Ἄγιοι Ἀδελφοί,

Ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος, κατὰ τὴν συνεδρίαν Αὐτῆς τῆς 9.12.81, ἀπεφάσισεν ὅπως συζητηθῶν εἰς τὴν Ἱεραρχίαν τὰ θέματα: τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου, τῆς ἀποποινικοποιήσεως τῆς μοιχείας, τῆς νομιμοποιήσεως τῶν ἀμβλώσεων καὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὥρισεν μάλιστα καὶ τούς, κατὰ θέμα, εισηγητάς.

Διὰ τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως ἐξουσιοδοτήθη ὅπως συγκαλέσῃ ἐκτάκτως τὴν Ἱεραρχίαν «καταρτίζων τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ἐκ θεμάτων ἀναλόγως τῆς σοβαρότητος καὶ τοῦ ἐπείγοντος τοῦ χαρακτήρος αὐτῶν».

Ἐζητήσαμεν ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης νὰ ἔχωμεν ἀντίγραφον τοῦ σχεδίου νόμου διὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου ὡς ἰσοκέρου πρὸς τὸν θρησκευτικόν, ὅπως εἶχεν ἀνακοινωθῆ εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, διὰ τῶν προγραμματικῶν δηλώσεων τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Ὑπουργὸς μᾶς ἐπληροφόρησεν ὅτι τὸ σχέδιον νόμου δὲν εἶχε παρῆ τὴν ὀριστικὴν μορφήν του καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ τὸ δώσῃ μόλις θὰ εἶναι ἕτοιμον πρὸς κατάθεσιν εἰς τὴν Βουλὴν.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐματαιώθη καὶ ἡ ὀρισθεῖσα συνεδρία τῆς ἐπὶ τῶν δογματικῶν καὶ νομοκανονικῶν ζητημάτων Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ εἰδοποιήθημεν ὅτι ἡ ματαιωθεῖσα συνάντησις μετὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ λόγῳ ταξιδίου του εἰς Βρυξέλλας, ὠρίσθη διὰ τὴν 29ην Δεκεμβρίου παρελθόντος ἔτους.

Ἐκρίναμεν ὅτι μᾶς παρείχετο ἡ εὐκαιρία νὰ συζητήσωμεν μετὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ τὰ ἀπτόμενα τῆς Ἐκκλησίας θέματα τῆς Κυβερνητικῆς πολιτικῆς.

Πράγματι κατὰ τὴν ὡς ἄνω ὀρισθεῖσαν καὶ πραγματοποιηθεῖσαν συνάντησιν, παρισταμένον καὶ τῶν ἀρμοδίων Ὑπουργῶν καὶ συμβούλων τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἐγένετο, ἐν γενικότητι, σχετικὴ συζήτησις καὶ μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ζητήσωμεν ὅπως τὰ σχετικὰ θέματα συζητηθῶν, εἰς πρώτην φάσιν, εἰς διμερεῖς ἐπιτροπὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, τὰ πορίσματα τῶν ὁποίων νὰ ἔλθουν πρὸς ἀπόφασιν εἰς τὴν Ἱεραρχίαν.

Τοῦτο σαφέστατα τὸ ἐδήλωσα εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν καὶ δὲν ὑπῆρξεν ἀντίρρησης.

Ἐκρίνα ὅτι, ἔχων καὶ τὴν Συνοδικὴν ἐξουσιοδότησιν, ἔπρεπε νὰ ἀναμένω τὰς συναντήσεις τῶν διμερῶν Ἐπιτροπῶν.

Διότι ἡ Δ.Ι.Σ. θὰ συνεδρίαζεν τὴν 12.1.82, ὄρισα ὡς ἐπιτροπὰς, διὰ μὲν τὰ θέματα πολιτικοῦ γάμου, κ.λπ. τὰ μέλη τῆς Νομοκανονικῆς. Ἐπιτροπῆς ἐξ Ἀρχιερέων μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ Σεβ. Κασσανδρείας διατελέσαντος Προέδρου τῆς ὡς ἄνω Ἐπιτροπῆς, διὰ δὲ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Περιουσίαν —θέμα τὸ ὁποῖον ἐθίγη εἰς τὴν συνάντησιν μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ— μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἡ ὁποία εἶχεν ἀσχοληθῆ μετὰ τὸ θέμα εἰς τὸ παρελθόν.

Ἡ κατάρτισις τῶν Ἐπιτροπῶν ἀνεκοινώθη εἰς τὴν συνεδριάζουσαν Δ.Ι.Σ. κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς 12.1.82.

Αἱ Ἐπιτροπαὶ ἐπελήφθησαν τοῦ ἔργου των, καὶ θὰ ἀκούσῃτε τὰς εἰσηγήσεις των.

Ἐν τῇ μεταξύ ὑπῆρξαν οἱ ἀντιλαμθανόμενοι ὅτι δὲν θὰ συνήρχετο ἡ Ἱεραρχία.

Δὲν ἐκτείνομαι μὴ ἐπιθυμῶν νὰ κρίνω τοὺς ἀπληροφόρητους.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν εἰς τὰς προθέσεις μου νὰ μὴ συγκληθῇ ἡ Ἱεραρχία, ἀφοῦ μάλιστα ὡς προεῖπα ὑπάρχει σχετικὴ Συνοδικὴ ἀπόφασις.

Ἐκινήθην μέσα στὴν Συνοδικὴν ἐξουσιοδότησιν καὶ ἠθέλησα νὰ ἔλθουν τὰ θέματα εἰς τὴν Ἱεραρχίαν ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερον προητομασμένα.

Διότι τὴν 8ην Ἰανουαρίου ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν Τύπον ὡς πληροφορία ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸν Δικαιοσύνης ὅτι ἡ Κυβέρνησις προτίθεται νὰ νομοθετήσῃ ὑποχρεωτικὸν τὸν πολιτικὸν γάμον, προσεκάλεσα τηλεγραφικῶς τὴν 9ην Ἰανουαρίου τὴν παρούσαν Ἱεραρχίαν. Καὶ ἰδοὺ συνεδριάζομεν σήμερον.

Ἀπευθύνων ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν πρὸς πάντας ὑμᾶς εὐχομαι πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὰς ἐργασίας μας, μὲ τὴν χάριν καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Ἀπαντῶν ἐκ μέρους τῶν Σεβ. συνέδρων ὁ Πρωτοσ τῆ ἰάξει Σεβ. Μυτιλήνης κ. Ἰάκωβος, ἠδχαρίσθησε τὸν Μακαριώτατον διὰ τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ καὶ διεβεβαίωσε τοῦτον ὅτι μετὰ πνεύματος Θεοῦ οἱ Σεβ. Ἱεράρχοι θὰ ἐξετάσουν τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα πρόκεινται ἐνώπιον αὐτῶν πρὸς ἐπίλυσιν καὶ θὰ ἐπιτελέσουν εἰς τὸ ἀκέραιον τὸ καθήκον των.

Ἡ ἀντιφώνησις τοῦ Σεβ. Μυτιλήνης ἔχει ὡς ἑξῆς:

Μακαριώτατε,

Ἦκούσαμεν μὲ πολλὴν προσοχὴν τὰ ὅσα ἡ Ὑμετέρα Μακαριότης ἐξέθηκεν εἰς τὸ Ἱερὸν Σῶμα τῆς Ἱεραρχίας ἐν σχέσει μὲ τοὺς λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων συνεκλήθη ἐπειγόντως συνωδᾶ τῷ ἄρθρῳ 2 τοῦ Νόμου 590) 77 εἰς ἔκτακτον σύνοδον ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Εὐχαριστοῦμεν τὴν Μακαριότητά Σας διὰ τὴν κατατόπισιν καὶ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν λόγων, οἵτινες ἐπέδωλον τὴν ἔκτακτον σύγκλησιν αὐτῆς.

Βεβαίως αἱ ἡμέραι τὰς ὁποίας διερχόμεθα εἶναι κρίσιμοι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ δὴ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν μακρὸν βίον τῆς συνεργάζετο μετὰ τῆς Πολιτείας. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἶχεν ὡς προστάτας τοὺς Αὐτοκράτορας οἱ ὁποῖοι μάλιστα, ἠρέσκοντο νὰ ἀποκαλοῦν ἑαυτοὺς «Ἐλέω Θεοῦ Βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας» «ὡς ἐπισκόπους τῶν Ἐξωτερικῶν». Αὐτοὶ μετέσχον εἰς τὴν τελετουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας συνιστῶντες πανηγύρεις καὶ ἑορτὰς συνθέτοντες ὅ-

μους καὶ προσευχάς, καὶ συγκαλοῦντες ἐνίοτε καὶ τὰς Συνόδους. Μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Ἰσλάμ ἡ Ἐκκλησία ἦτο ἡ ἐθνοκρατοῦσα χωρὶς νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὸ ἀλλόθρησκον κράτος καὶ αὐτὴ μόνῃ ἀντιμετώπιζε τὰ δεινὰ τῆς δουλείας ὡς ἦσαν αἱ ἐξισλαμίσεις καὶ οἱ παντὸς εἴδους διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ '21 ἡ Ἐκκλησία ἤρχισε νὰ συνεργάζεται πάλιν μὲ χριστιανικὰ πολιτικὰ καθεστῶτα ὡς ἦσαν αἱ Μοναρχίαι, αἱ Βασιλευμέναι· καὶ μὴ δημοκραταί, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ καθεστῶτα καὶ πάντοτε προσεπάθει νὰ ρυθμίξῃ τὰς σχέσεις τῆς, χ ω ρ ῖ ς ν ἄ σ υ γ κ ρ ο ὗ ε τ α ἰ κ α ἰ χ ω ρ ῖ ς ν ἄ π ῖ π τ η.

Χρειαζέται λοιπὸν σήμερα προσοχή, σύνεσις καὶ ἰδιαιτέρα μεταχείρησις προκειμένου νὰ καθορισθοῦν αἱ σχέσεις πού θὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν ἀποστολὴν τῆς. Διερχόμεθα ἡμέρας δυσκόλους καὶ θὰ ἴδωμεν ἀκόμα δυσκολότερας ὅταν κληθῶμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸν χωρισμὸν. Σήμερον καλούμεθα νὰ συζητήσωμεν διὰ τρία πράγματα πού ζητεῖ ἡ Κυβέρνησις. α) Διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Πολιτικοῦ Γάμου, β) διὰ τὴν ἀποποινικοποίησιν τῆς μοιχείας καὶ γ) διὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Περιουσίαν.

Ὡς γνωστὸν πρὸς τοῦτο ἐσχηματίσθησαν τρεῖς ὑποεπιτροπαὶ κεχωρισμένως ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους πρὸς μελέτην τῶν θεμάτων.

Μακαριώτατε, μὲ ἀγωνίαν ἀναμένομεν νὰ ἀκούσωμεν τὰ πορίσματα εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξαν αἱ ἐπιτροπαὶ μετὰ τὴν κοινήν πρὸς ἀλλήλους συνεργασίαν, ἵνα ἡ Ἱεραρχία προχωρήσῃ εἰς τὴν συζήτησιν καὶ λήψιν ἀποφάσεων.

Ἐγὼ δὲν δικαιῶμαι νὰ συζητήσω καὶ νὰ κρίνω ἐν γε τῇ παρόντι διότι εἶμαι ὁ ἀντιφωνῶν. Θὰ ἐπιτραπῇ ὅμως ἵνα ὡς πρεσβύτερος ἀδελφὸς συστήσω μὲ ὄλον τὸ θάρρος πού μοῦ δίδει ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν ὅπως αἱ συζητήσεις διεξαχθοῦν χ ω ρ ῖ ς π ἄ θ ο ς, χ ω ρ ῖ ς θ υ μ ὶ ν, χ ω ρ ῖ ς ὀ ρ γ ῆ ν, χ ω ρ ῖ ς φ α ν α τ ῖ σ μ ὶ ν. Ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ νὰ συζητήσωμεν, μὲ ἡρεμίαν, μὲ προσοχὴν καὶ μὲ σύνεσιν ἠνωμένοι καὶ ἀδιάσπαστοι ἐν τῇ πίστει πρὸς τὸν Θεὸν «τῇ ἐλπίδι χαίροντες τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσκατεροῦντες» (Ρωμ. ιδ' 12) ὥστε αἱ ἀποφάσεις πού θὰ ληφθοῦν νὰ γίνων ἐμμενῶς ἀποδεκταὶ καὶ ἀπὸ μέρους τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ καὶ ἀπὸ μέρους τῶν κυβερνῶντων τὸ Ἔθνος μας.

Ἐῖθε ὁ Κύριος νὰ προστατεύσῃ τὴν Ἐκκλησίαν Του κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν ὥραν.

Μακαριώτατε, σὰς εὐχαριστῶ καὶ πάλιν.

Ἀκολούθως, καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸ πρῶτον θέμα τῆς Ἡμερησίας Διατάξεως ὁ Σεβ. Ὑδρας κ. Ἱεροθέος μὲ ἐκτενὲς ὑπόμνημά του ἐτόνισε τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐπιληφθῇ καὶ τοῦ πελωρίων διωσάσεων θέματος τῆς ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης τοῦ Ἐθνους διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ μονοτονικοῦ

ουσιήματος, γενομένης δὲ ἐκτενοῦς συζητήσεως καθιέρωσιν Ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν Σεβ. Κοζάνης κ. Διονυσίου, Σάνθης κ. Ἀντωνίου, Κορίνθου κ. Παντελεήμονος, Φθιώτιδος κ. Δαμασκηνοῦ, Πατρῶν κ. Νικοδήμου, Ὑδρας κ. Ἰεροθέου, Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Ἀνθίμου καὶ Δημητριάδος κ. Χριστοδοῦλου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετέθη ἡ μελέτη τοῦ θέματος τούτου καὶ ἡ ὑποβολὴ σχετικῆς εἰσηγήσεως πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον διὰ τὴν μεθόδευσιν τῆς συζητήσεως αὐτοῦ ἐπὶ Συνόδου. Ἐν συνεχείᾳ, καὶ κατόπιν προτάσεως τοῦ Σεβ. Φλωρίνης κ. Ἀύγουστίνου, ἡ Ἱ. Σύνοδος ἀπεφάσισε ὅπως ὁ ἐορτασμός τῆς μῆνης τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, προσεταιῶν τῆς Παιδείας, μὴ μετατοπισθῆ ἑφέτος τὴν παραμονήν, κατόπιν σχετικῆς πρωτοβουλίας, ἣν ἔσχε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐνεκα τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου, καὶ τοῦτο διότι δὲν ἐκρινεν σοβαρὸν τὸν λόγον διὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ ἐορτασμοῦ, ὅστις ἐνέχει παρ' ἡμῖν οὐ μόνον θρησκευτικὴν ἀλλὰ καὶ ἐθνικὴν σημασίαν.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

Εἰσερχομένης, μετὰ ταῦτα, τῆς Ἱ. Συνόδου εἰς τὸ πρῶτον θέμα τῆς Ἡμερησίας αὐτῆς Διατάξεως, ὁ λόγος ἐδόθη εἰς τὸν εἰσηγητὴν Σεβ. Μητροπολίτην Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου, ὅστις, παρελθὼν εἰς τὸ βῆμα, ἀνέπτυξε μετ' ἐμβριθείας καὶ σφαιρικῆς ἔρευνῆς τὸ θέμα τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἐξαντλήσας τοῦτο ἀπὸ πάσης πλευρᾶς. Τὴν ἐμπειροπαισμένην ταύτην εἰσηγήσειν τοῦ Σεβ. Δημητριάδος, ἥτις ἀπέσπασε τὰς ζωηρὰς ἐπιδοκιμασίας τῶν Σεβ. Συνοδικῶν, δημοσιεύμεν αὐτοῖσιν εἰς ἄλλας σελίδας τοῦ παρόντος, περιοριζόμενοι ἁπλῶς νὰ ὑπογραμμίσωμεν ὅτι δι' αὐτῆς ἐχύθη ἄπλετον φῶς εἰς τὸ ὑπὸ συζητηθῆν θέμα τόσον ἐξ ἐπόψεως ἱστορικῆς, ὅσον καὶ νομικῆς καὶ δογματικῆς καὶ ποιμαντικῆς.

Τὸν Σεβ. εἰσηγητὴν διεδέχθη εἰς τὸ βῆμα ὁ Σεβ. Κορίνθου κ. Παντελεήμων, Πρόεδρος τῆς εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς ὁρισθείσης πρὸς μελέτην τοῦ θέματος τούτου καὶ διαπραγματεύσειν αὐτοῦ μετὰ τῆς ὁμολόγου καὶ ἀντιστοίχου Ἐπιτροπῆς τῆς Κυβερνήσεως. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἐπιτροπὴν ἀπήρτιζον, πλὴν τοῦ Προέδρου, καὶ οἱ Σεβ. Κασσανδρείας κ. Συνέσιος, Πατρῶν κ. Νικόδημος, Δημητριάδος κ. Χριστοδούλος καὶ Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεοσιιάδος κ. Ἀγαθάγγελος, καὶ οἱ κ.κ. Γ. Αἰλαῖος, εἰδικὸς νομικὸς Σύμβουλος τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ Ἱ. Ζηζιούλας, καθηγητὴς Πανεπιστημίου, ὅστις τελικῶς, ἐνεκα ἀπουσίας του εἰς τὸ ἐξωτερικόν, δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς. Γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς ἦτο ὁ ἀρχιμ. Ἀλέξ. Παπαδόπουλος.

Ὁμιλῶν σχετικῶς ὁ Σεβ. Κορίνθου κ. Παντελεήμων ἀνεφέρθη εἰς τὰς ἐπιπόνους καὶ ἀλλεπαλλήλους διασκέψεις τῆς ὡς εἴρηται Ἐπιτροπῆς καθὼς καὶ εἰς τὴν λαβοῦσαν χώραν κατὰ τὸ παρελθὸν Σάββατον 16 Ἰανουαρίου πρῶτην ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ Ὑ-

πουργείου Δικαιοσύνης συνάντησιν αὐτῆς μετὰ τῆς ἀντιστοίχου πολιτειακῆς Ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου κ.κ. Ἀ. Γαζῆ, Γ. Κουμάντου καὶ Ἰω. Δεληγιάννη, καὶ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου κ.κ. Κασσιμάτη καὶ Παπαδημητρίου, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης κ. Ἐ. Ἀλεξανδρῆ καὶ τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ ἰδίου Ὑπουργείου κ. Ἀσημακοπούλου. Κατ' αὐτὴν ἐξητάσθησαν πτυχαὶ τοῦ ὅλου προβλήματος, ἐξετέθησαν δὲ κυρίως αἱ περὶ ἀποκλειστικῆς θεσπίσεως δι' ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς Ἕλληνας πολίτας τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἀπόψεις τῶν κ.κ. καθηγητῶν καὶ αἱ ἀντίθετοι γνώμαι τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνημερωτικῶς ὁμίλησαν πρὸς τὴν Ἱεραρχίαν ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος καὶ οἱ Σεβ. Πατρῶν κ. Νικόδημος, Κασσανδρείας κ. Συνέσιος καὶ Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεοσιιάδος κ. Ἀγαθάγγελος, καθὼς καὶ ὁ, μετ' ἀπόφασιν τῆς ΙΣΙ, εἰδικῶς κληθεὶς καὶ προσελθὼν ἐν τῇ αἰθούσῃ νομικὸς Σύμβουλος κ. Γ. Αἰλαῖος, ἰδιαιτέρως ἐνδιατρίψας περὶ τὰ συνταγματικὰ δεδομένα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιχειρηματολογίας κατὰ τῆς θεσπίσεως ὡς ὑποχρεωτικοῦ τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Οὕτω δ' ἔληξε καὶ ἡ ἐνημέρωσις τῆς Ἱ. Συνόδου ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

Τὴν ἐπαύριον, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπικύρωσιν τῶν Πρακτικῶν, ἤρξατο ἡ συζήτησις ἐπὶ τῆς εἰσηγήσεως καὶ τῶν χθεσινῶν ἐνημερωτικῶν παρατηρήσεων τῶν Σεβ. ὁμιλητῶν. Τὸν λόγον ἔλαβον ἀλληλοδιαδόχως οἱ Σεβ. Μητροπολίται Ν. Ἰωνίας κ. Τιμόθεος, Πειραιῶς κ. Καλλίνικος, Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Ἀνθίμος, Ν. Σμύρνης κ. Χρυσόστομος, Κορίνθου κ. Παντελεήμων, Κασσινίας κ. Σεραφεῖμ, Κίτρους κ. Βασιλάκης, Κοζάνης κ. Διονύσιος, Ζακύνθου κ. Παντελεήμων, Καλαβρυτινῶν καὶ Αἰγιαλείας κ. Ἀμβρόσιος, Ὑδρας κ. Ἰεροθέος, Ἀρσινουπόλεως κ. Σεβαστιανὸς καὶ Ἐλευθερουπόλεως κ. Ἀμβρόσιος, οἵτινες καὶ ἀνέπτυξαν ἐν πλάτει τὰς ἀπόψεις αὐτῶν, κατὰ δάσιν συμφωνοῦσας πρὸς τὰ συμφερόματα τῆς εἰσηγήσεως. Οὕτως ἐν ἀγαθῇ ὁμοφωνίᾳ τελικῶς ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας ἔλαβε τὴν κάτωθι ἱστορικὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἀπόφασιν:

Α Π Ο Φ Α Σ Ι Σ

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, συνελθοῦσα ἐκτάκτως ἐπὶ τοῦ φλέγοντος θέματος τῆς ἐπικειμένης θεσπίσεως ὑπὸ τῆς Πολιτείας τοῦ πολιτικοῦ γάμου καὶ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τοῦτο μὲν τὴν ἐν προκειμένῳ Ἐδαγγελικὴν νομοθεσίαν τοῦτο δὲ τοὺς ἰ. Κανόνας τῶν Τοπικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καθὼς καὶ τὴν μακραίωνα παράδοσιν τοῦ Γένους, ὅτε καὶ εἰς τοὺς δυσκόλους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐτηροῦντο ἀπαρασαλεύτως αἱ διατάξεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν ἰ. Θεσμόν τοῦ γάμου, ἀκούσασα δὲ καὶ τὴν γενομένην εἰσηγήσειν ἐπὶ τοῦ θέματος ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδοῦλου, ὡς καὶ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν Σεβασμιωτάτων Μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, οἵτινες εἶχον ἐπικοινωνήσει μὲ ἐκπροσώπους τῆς Πολιτείας

τήν 16.1.82, και «συζητήσεως πολλής γενομένης» μεταξύ των Σεβ) των Συνέδρων, αποφαινεται ομοφώνως τὰ εξής:

1. Κατά την δογματικήν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὁ γάμος εἶναι Μυστήριον καὶ ἡ ἱερολογία του εἶναι ἀπαραίτητον στοιχεῖον κανονικῆς καὶ νομίμου συστάσεως αὐτοῦ. Ἄλλου εἴδους γάμον δὲν ἀναγνωρίζει διὰ τοὺς πιστοὺς Τῆς ἡ Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας. Ὡς ἐκ τούτου ὁ πολιτικός γάμος ἀποτελεῖ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Μητροδῶς ἡμῶν Ἐκκλησίας ὄχι μόνον πορνείαν καὶ μοιχείαν, ἀλλὰ καὶ παραβίασιν τῆς δογματικῆς τῆς περὶ Μυστηρίων διδασκαλίας. Πρόδηλον λοιπὸν καθίσταται, ὅτι δὲν δύναται ὁ πολιτικός γάμος νὰ θεωρηθῆ ὑπὸ τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας ὡς ἰσόκυρος καὶ ἰσοδύναμος πρὸς τὸν θρησκευτικὸν γάμον τῶν Ὁρθοδόξων.

2. Ἐξ αἰτίας ὁμοῦ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θεωρητικῶς ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ἄπιστοι καὶ ἄθεοι, ἀνέχεται ἡ Ἐκκλησία τὴν θέσπισιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἵνα μὴ ἐμπαίξεται τὸ μέγα μυστήριον τοῦ γάμου ὑπὸ ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι δεδηλωμένως δὲν πιστεύουν εἰς τὴν ἱερότητα αὐτοῦ. Προσέτι δὲ ἵνα ἐξυπηρετηθῶν εἰς τοὺς γάμους τῶν οἱ ἀλλόθρησκοι καὶ ἑτεροδόξοι.

3. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἶναι τελείως ἀπαράδεκτος καὶ ἀδικαιολόγητος ἡ θέσπισις τοῦ πολιτικοῦ γάμου δι' ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας. Καὶ τοῦτο διότι:

α) Παραβιάζεται ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, τὴν ὅποιαν κατοχυρώνει τὸ ἄρθρον 13 καὶ 1 τοῦ Συντάγματος, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ Οἴκουμ. Διακήρυξις περὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων:

β) Ὑποβαθμίζεται καὶ ὑποτιμάται ἀνεπιτρέτως καὶ ἀντισυνταγματικῶς ὁ θρησκευτικὸς γάμος, τιθέμενος εἰς τὸ περιθώριον, ὑπὸ ἐνὸς Κράτους ἔχοντος διὰ τοῦ Συντάγματός του, ἀνακηρύξει τὴν ὀρθόδοξον Θρησκείαν ὡς ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἑλλάδι. (ἄρθρον 3 § 1 τοῦ Συντάγματος).

γ) Ὑποβάλλεται εἰς περιττὴν ταλαιπωρίαν ἡ πιστεῦσα εἰς Θεὸν μεγίστη πλειοψηφία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, καὶ

δ) Ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις τῆς Κυβερνήσεως.

4. Ζητεῖ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τὴν παραχώρησιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς δυνατότητος ὅπως διαφωτισθῆ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ πολιτικοῦ γάμου καὶ τῶν σημαντικῶν διαφορῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν θρησκευτικόν, διὰ τῶν κρατικῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως.

5. Πληροφορεῖ μετὰ μητρικῆς ἀγάπης τὸν πιστὸν καὶ εὐσεβῆ λαόν, ὅτι οἱ τελούντες πολιτικὸν γάμον ὀρθόδοξοι, θέτουν ἐκντοὺς μόνον τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον ἐνσυνειδήτως καὶ δημοσίᾳ ἀπαρνοῦνται θεμελιώδη τῆς πίστεως ἐπιταγήν. Ἐπομένως, μετὰ πολλῆς λύπης, οἱ τελικῶς καὶ ἀμετανοήτως ἐμμένοντες εἰς τὴν

ἄπιστίαν αὐτὴν ἀποκόπτονται τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἰδίας αὐτῶν ὑπαιτιότητος καὶ στεροῦνται τῶν ἐδλογῶν καὶ τῶν εὐχῶν τῆς.

Ἡ Ἐκκλησία ἐλπίζει ὅτι ἡ Πολιτεία θὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν αὐτῆς καὶ θὰ νομοθετήσῃ, ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω πλαισίων, τὸν πολιτικὸν γάμον, ὡς προαιρετικόν, προφυλάσσουσα διὰ τοῦ περιορισμοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς ὡς ἄνω μόνον κατηγορίας, τὴν θρησκευτικὴν ὁμοιογένειαν τῶν ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ δι' αὐτῆς τὴν ἐνότητά τοῦ ἔθνους.

Τέλος ὀρίζει Ἐπιτροπὴν ἐξ Ἀρχιερέων, ἡ ὁποία θὰ ἐπισκεφθῆ τὸ ταχύτερον τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας καὶ τὸν Πρωθυπουργόν τῆς Χώρας, διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω σπουδαιότατου θέματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20ῇ Ἰανουαρίου 1982

Η ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Ἔπονται ὑπογραφαί)

Συναφῶς ἀπεφασίσθη ὅπως ἀναληφθῆ εὐρεῖα προσπάθεια διαφωτίσεως τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἀπόψεων τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἔκδοσις ἐμπειροσιτιστικῆς Συνοδικῆς Ἐγκυκλίου, ἡ κυκλοφορησις εἰδικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φυλλαδίου πρὸς διανομὴν του εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἡ ἐπιστολιότυποις τῶν δυναμένων νὰ βοηθήσουν διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς πειθοῦς εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῶν ἀπόψεων τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τῷ λαῷ.

Ὡς Ἐπιτροπὴ ἡ ὁποία θὰ ἐπισκεφθῆ τὸν κ. Πρωθυπουργόν, ὁρίσθησαν οἱ Σεβ. Κοζάνης κ. Διονύσιος, Κίτρους κ. Βαρθάβας, Κορίνθου κ. Παντελεήμων, Πατρῶν κ. Νικόδημος καὶ Δημοτηριάδος κ. Χριστόδουλος.

Η ΑΠΟΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΟΙΧΕΙΑΣ

Εἰσηγητὴς τοῦ θέματος τούτου ἦτο ὁ Σεβ. Πατρῶν κ. Νικόδημος, ὅστις καὶ ἐτάχθη κατὰ τῆς ἀποποινικοποιήσεως. Τὴν εἰσηγήσιν τοῦ Σεβ. θὰ δημοσιεύσωμεν εἰς τὸ προσεχὲς τεύχος. Ἀντίθετον γνώμην ἐξέφερε μετὰ ταῦτα ὁ Σεβ. Κασσανδρείας κ. Συνέσιος ἀναφερθεὶς εἰς τὰ ἐπακόλουθα, ἴδια εἰς βάρος τῶν ἀθῶων τέκνων, τῆς διαπομπέσεως, ἢν ἐφίστανται ἐκ τῆς ὅλης ποινικῆς διαδικασίας οἱ μοιχοί, τοῦθ' ὅσο συμβαίνει κριτικῶς εἰς τὸν μικρὸν κῆκλον τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων καὶ κομποπόλεων, μὲ ἀπροσδιόριστους βλαπτικὰς συνεπείας. Ἡ συζήτησις ὀλοκληρώθη τὴν ἐπομένην ἡμέραν 21.1.82, καθ' ἣν ἔλαβον τὸν λόγον οἱ Σεβ. Ζακύνθου κ. Παντελεήμων, Γυνθείου κ. Σωτήριος, Δουϊνουπόλεως κ. Σεβαστιανός, Φλωρίνης κ. Αἰγυσιώτης, Ὑδρας κ. Ἰερόθεος, Καλαβρύτων κ. Ἀμβρόσιος, Θηβῶν κ. Ἰερώνυμος, Πειραιῶς κ. Καλλίνικος, Κορίνθου κ. Παντελεήμων, Ἐλασσῶνος κ. Σεβαστιανός καὶ ομοφώνως ἐλήφθη ἡ ἐξῆς ἀπόφασις:

ΕΟΡΤΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Ἀριθμ. Πρωτ. 745.

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε Σεραφεῖμ, Πρόεδρε τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὴν Ὑμετέραν σεβασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

Πεπλήρωται ἡμῶν ἡ καρδία πολλῆς χαρᾶς ἀποδεξαμένη τὴν τιμίαν ἀδελφικὴν πρόσκλησιν τῆς Ὑμετέρας σεβασμίας λίαν ἡμῖν ἀγαπητῆς Μακαριότητος ἐπὶ ταῖς Ἁγίας Ἐορταῖς τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ τῆς ἐπὶ γῆς Ἐπιφανείας Αὐτοῦ, μεγάλη γὰρ ὄντως ταρχάνει ἡ ἀπὸ Θεοῦ διὰ τῆς χάριτος τοῦ τεχθέντος Αὐτρωτοῦ διαχρασμένη εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν παραμυθία.

Γλυκὺς ἤχησε καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ὁ χαρμόσυνος κώδων τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, ἐξαγγέλλων τὸ οὐράνιον μῆνυμα ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, κενώσας ἑαυτὸν καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν (Φιλ. 2, 7), «σάρξ

ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεσάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ» (Ἰωάν. 1, 14).

Προσερχόμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς, τῷ τοῦ ἀστέρος τῆς ἀνατολῆς ἐκπάγλῳ φωτὶ ὀδηγούμενοι, παρὰ τὸ λίκνον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Χριστοῦ, ἵνα, ἐντὸς τοῦ χαίμαζομένου κόσμου, ἀντλοῦντες θάρρος καὶ δύναμιν, καταχόμενοι ὑπὸ τῶν συναισθημάτων τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλαλληλίας, εὐχηθῶμεν ὑπὲρ τῆς ἐδραιώσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

Ἀνταποδίδοντες δὲ τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι τὸν ἀδελφικὸν χαιρετισμὸν καὶ τὰς ἀγαθὰς Αὐτῆς προσήσεις, εὐχόμεθα ὅπως ὁ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐνανθρωπήσας καὶ ἐν σπαργάνοις νηπιάσας Σωτὴρ ἡμῶν Χριστός, καταξιοῖ Αὐτὴν ἵνα ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἐορτάζῃ μετὰ τοῦ ἑαυτῆς εὐσεβοῦς ποιμνίου τὴν μεγάλην ταύτην ἑορτήν, αἴσιον δὲ καὶ φορὸν παντὸς ἀγαθοῦ τὸν νέον τῆς χρηστότητος Αὐτοῦ ἐναιυτόν, καὶ διατελούμεν μετ' ἀγάπης ἐν Κυρίῳ πολλῆς καὶ τιμῆς ἐξειδιασμένης.

Χριστούγεννα τοῦ 1981

Τῆς Ὑμετέρας σεβασμίας Μακαριότητος
ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συνελθούσα εἰς συνεδρίαν τῇ 21.1.1982 καὶ συνδιασκεφεύσα μ.ἄ. καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς συζητούμενης ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἀποποινικοποίησης τῆς μοιχείας, ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως τὰ ἐπόμενα:

1. Ἡ πράξις τῆς μοιχείας καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ, τόσο ἐν τῇ Παλαιᾷ, ὅσον καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, ὡς ἀμάρτημα καὶ δὴ θανάσιμον.

2. Ἡ Ἐκκλησία, ἐν τῇ μακρᾷ διαδρομῇ τοῦ ἱστορικοῦ βίου αὐτῆς κατακολουθεῖ ἀπαρασαλευτῶς εἰς τὴν θεῖαν νομοθεσίαν, διὸ καὶ σήμερον οὐδαμῶς δύναται νὰ ἀποστή ταύτης οὐδὲ κατὰ κεραίαν.

3. Ἐπισημαίνει τοὺς μεγάλους ἠθικοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους συνεπάγεται ὁ ἀποχαρακτηρισμὸς τῆς μοιχείας ὡς ποινικοῦ ἀδικήματος, διὰ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ὅλην υπόστασιν τῆς κοινωνίας, διότι ἀνοίγει πλατεῖαν θύραν εἰς πάντα ἐπίβουλον τῆς τιμῆς καὶ τῆς γαλήνης τῆς οἰκογενείας, ἀποδυναμώνει τὴν ὅλην δομὴν τῆς νομοθεσίας, ἥτις διέπει τὸ κοινωνικὸν σύνολον, θεωρεῖ ὅτι, ὡς δὲν νοεῖται ἀποποινικοποίησις τῆς κλοπῆς κ.ἄ. ἐγκλημάτων, οὕτω δὲν εἶναι νοητὴ καὶ ἡ τοιαύτη τῆς μοιχείας, ἀπειλούσης ὅτι τιμιώτερον ἔχει ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια.

4. Ταῦτα διακηρύσσουσα ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπευθύνει ἑκκλησιῶν πρὸς τὴν Πολιτείαν καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ νὰ παραμείνωμεν ἀμετακίνητοι εἰς τὸν θεῖον νόμον καὶ τὴν μακραίωνα παράδοσιν τοῦ Ἔθνους, ἄνευ οὐδενοῦς ἐπιρροαίου ἀπὸ ἀντιθέτων ἀντιλήψεων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21ῃ Ἰανουαρίου 1982

Η ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Ἐπονται ὑπογραφαί)

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛ. ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ

Ἐπ' αὐτοῦ εἰσηγήθη ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κίτρους κ. Βαρονάθας. Μετὰ τὴν ἐπακολογήσασαν συζήτησιν, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος οἱ Σεβ. Σύρον κ. Δωροθέος, Κορίνθου κ. Παντελεῆμων, Φλωρίνης κ. Ἀύγουστίνος, Ἐλασσῶνος κ. Σεβαστιανός, Μεσοηρίας κ. Χρυσόστομος, Δημητριάδος κ. Χριστόδουλος, Δρυϊνουπόλεως κ. Σεβαστιανός, Μυτιλήνης κ. Ἰάκωβος καὶ Ὑδρας κ. Ἰερόθεος, ἀπεφασίσθη ἡ διεύρυνσις τῆς διαπραγματευτικῆς ἐκκλησ. Ἐπιτροπῆς διὰ τῶν Σεβ. Κοζάνης κ. Διονυσίου, Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου, Ἰωαννίνων κ. Θεοκλήτου καὶ Θηβῶν κ. Ἰερωσύμου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη ἡ ἐξουσιοδότησις νὰ ἀρχίσῃ σχετικὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν Πολιτείαν, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν ἀποφάσεων τῆς ΙΣΙ τοῦ 1978.

Οὕτως ἔληξον αἱ ἐργασίαι τῆς παρουσίας ἐπάκιου Ι.Σ.Ι., ἥτις, δι' ὅσων ἀπεφάσισεν, ἔδωκε δυναμικὴν μαρτυρίαν Χριστοῦ καὶ ἐθέσμανε τὰς καρδίας τοῦ πιστοῦ λαοῦ τῆς πατριῶς μας, τὰς ὁποίας λυμάνειαι ὁ πανταχόθεν ἀπέναντι εἰς τὴν σύγχρονον ἐλληρικὴν ἀτμοσφαιρὰν πνιγηρὸς καὶ βορεινὸς ἄνεμος τῆς ἀθείας καὶ τοῦ ἀποχριστιανισμοῦ τῆς κοινωνίας μας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

(ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'. ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

1. Ἱστορική ἐπισκόπησις.
2. Τὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

Β'. ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

1. Ἀποθεσμοποίησης τοῦ γάμου.
2. Πλῆγμα κατὰ τῆς ἐνότητος τοῦ Ἔθνους.

Γ'. ΤΟ ΠΡΟΤΙΜΗΤΕΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ὁ ὑποχρεωτικὸς πολιτικὸς γάμος καὶ οἱ λόγοι ἀπορρίψεως αὐτοῦ.
2. Ὁ προαιρετικὸς πολιτικὸς γάμος καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ προκύπτοντα προβλήματα.
3. Τὸ προτιμητέον σύστημα πολιτικοῦ γάμου καὶ ἡ συναφῆς ρύθμισις αὐτοῦ.

Δ'. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΙΣ ΤΩΝ ΤΕΛΟΥΝΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΓΑΜΟΝ

1. Ἠθικὴ τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐκτίμησις.
2. Ποιμαντικὴ ἐπισκόπησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς.

Ε'. ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

ΣΤ'. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μακαριώτατε,

Σεβασμιώτατοι,

Ἡ προεκλογικῶς διακηρυχθεῖσα καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐπισήμως ἐπαναβεβαιωθεῖσα προσεχῆς τοῦ πολιτικοῦ γάμου καὶ εἰς τὴν πατρίδα μας καθιέρωσις, εἶναι πρόδηλον, ὅτι θέτει ἡμᾶς ἐνώπιον σοβαρωτάτων προβλημάτων, τὰ ὅποια καλούμεθα, ὡς ὑπεύθυνοι τῆς Ἐκκλησίας ἡγήτορες, νὰ ἀντιμετωπίσωμεν θαρραλέα καὶ ρεαλιστικὰ καὶ νὰ ἐπιλύσωμεν μὲ διακριτικὴν ἀποφασιστικότητα, εἰς τὸ πνευματικὸν συμφέρον τοῦ τόπου ἀφορῶντες καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν ὠφέλειαν τῶν πιστῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας ἀποβλέποντες. Διότι, ἡ περὶ τὸν πολιτικὸν γάμον ἔντονος προβληματικὴ ἀπὸ ἡμᾶς ἐκκινουσα, ἐπεκτείνεται φυσικὰ πρὸς τὸ εὐλογημένον πλήρωμα τῆς θείας Ὀλκάδος, τὸ ὅποσον μετὰ μόλις συγκρατουμένης ὀργῆς παρακολουθεῖ τὰ κυφορούμενα νέα σχήματα εἰς λεπτεπιλέπτους ἐθνικοὺς καὶ ἠθικοὺς τομείς καὶ εὐλόγως διερωτᾶται ποῦ ἀποβλέπει καὶ εἰς τί στοχεύει ὁ καινοφανὴς αὐτος διὰ τὴν χώραν μας θεσμὸς τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἀναμένον ἐναγωνίως τὴν στάσιν τῆς πνευματικῆς του ἡγεσίας, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸν ἀπερίστροφον καὶ ἀκαινοτόμητον. Ἡ ἀναζήτησις, ὅθεν, τῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀρθῆς καὶ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὀρθοδόξου Παραδόσεως κινουμένης θέσεως τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐν μὴ παραθεωρήσει θεθαίως καὶ τῶν συγχρόνων κοινωνικῶν ἐξελίξεων, δεόν νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον ἐνδεδεχοῦς μελέτης, μὲ σκοπὸν τὴν διαφώτισιν ὄλων τῶν πτυχῶν τοῦ προβλήματος, τὴν διαφύλαξιν ἀπαραιμείωτου τοῦ κύρους τοῦ ἱεροῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τὴν ἐνίσχυσιν, παρὰ τῷ λαῷ, τῆς πατρῴας εὐσεβείας. Ἐτέρωθεν ἡ ἀνάγκη τῶν ἀπόψεων τῆς Ἐκκλησίας δεόν νὰ ἀποσκοπῇ καὶ εἰς τὴν ὑπεύθυνον ἐνημέρωσιν τῶν ἀρμο-

δίωκων κυβερνητικῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ ἀποφασίσουν τελικῶς περὶ τοῦ ὀριστικοῦ σχήματος, ὅπερ θὰ υἰοθετηθῆ παρὰ τῆς Πολιτείας, ἐν τῇ ρυθμίσει τῶν εἰς τὸν πολιτικὸν γάμον ἀφορώντων, καθὼς καὶ τῶν ἐντιμοτάτων μελῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιπροσωπείας, ἐνώπιον τῶν ὁποίων θὰ ἀχθῆ πρὸς φήφισιν ὁ σχετικὸς νόμος.

Ἐπιβάλλεται, κατὰ συνέπειαν, ἡ πολυμερῆς, διεξουχιστικῆ, σφῶρων καὶ σφαιρικῆ τοῦ ζητήματος ἔρευνα καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς. Θὰ χωρήσωμεν, λοιπόν, εἰς τὰ περαιτέρω μὲ ὀδηγούς τὰς ἀνω περιγραφείσας ἀρχὰς καὶ θὰ ἐκθέσωμεν συνοπτικᾶ τὰ κατὰ τὸν πολιτικὸν γάμον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Ἐκκλησίας, προσφέροντες εἰς τὸ σεπτὸν Σῶμα τῆς Ἱεραρχίας ἐρεθίσματα καὶ ἀφορμὰς πρὸς τελικὴν διαμόρφωσιν τῶν θέσεων τῆς Ἐκκλησίας. Στερούμενοι δέ, ὡς εἶναι γνωστὸν, τοῦ κειμένου τοῦ σχετικοῦ νομοσχεδίου, θὰ στηριχθῶμεν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς προθέσεις τῆς Κυβερνήσεως, εἰς ὅσα ἔχει, κατὰ καιροῦς, ἀναγράψει ὁ Τύπος, ἐπικαλούμενοι ἐκ προοιμίου τὴν ἐπιεικῆ τῆς Ἱεραρχίας κρίσιν. Δὲν κρίνομεν δὲ ἀσκοπον νὰ προσθέσωμεν, ὅτι, εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῆς παρουσίας Εἰσηγησεως θὰ κινήθωμεν ἐντὸς εὐρυτέρου πλαισίου, ὅπερ ἐχάραξεν ἡ πρότριτα συγκροτηθεῖσα ad hoc εἰδικῆ Ἐπιτροπῆ¹, συνεδριάσασα τρίς μέχρι τοῦδε καὶ ἀνταλλάξασα ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ θέματος.

A) ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

1. Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις.

Ὁ πολιτικὸς γάμος εἶναι θεσμὸς ἱστορικῶς πρόσφατος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν θρησκευτικὸν γάμον, ὅστις ἀνάγει τὰς ρίζας του εἰς τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα. Ἦδη πανταχοῦ σχεδὸν τοῦ προχριστιανικοῦ κόσμου ὁ γάμος συνωδεύετο διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ εὐχῶν, ὡς παρ' Ἑλλήσι, Ρωμαίσις καὶ ἰδίᾳ Ἑβραίοις².

1. Εἰς ταύτην, τελοῦσαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβ. Κορίνθου κ. Παντελεήμονος, συμμετέχουν οἱ Σεβ. Κασσανδρείας κ. Συνέσιος, Πατρῶν κ. Νικόδημος, Δημητριάδος κ. Χριστόδουλος, Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεσιᾶδος κ. Ἀγαθάγγελος καὶ οἱ κ.κ. Γ. Αἰλαῖος, Εἰδικὸς Νομικὸς Σύμβουλος τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ Ἰω. Ζηζιούλας, καθηγητῆς Πανεπιστημίου, ὅστις, ἀπουσιάζων, δὲν παρευρέθη εἰς τὰς μέχρι σήμερον γενομένας συνεδριάσεις, καὶ ὡς Γραμματεὺς ὁ Ἀρχιμ. κ. Ἀλέξανδρος Παπαδόπουλος.

2. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου: Περὶ τοῦ γάμου, ἐν «Ἐκκλησία» 1979 σ. 291 - Zhimsan, Τὸ Δίκαιον τοῦ Γάμου τ. Α' σ. 302.

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, στοιχοῦσα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἀνεκλήρυξε τὸν γάμον «Μυστήριον», μεταδίδον εἰς τοὺς νυμφευομένους τὴν θείαν Χάριν, ἥδη δὲ ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων καθιέρωσεν, ἐν σπέρματι, τὴν ἱερολογίαν αὐτοῦ, ὡς μαρτυροῦν δαφιλῶς αἱ πηγαί. Οὕτως Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, ἐν ἀρχῇ τοῦ 6' αἰῶνος, ἔγραφε πρὸς τὸν Σμύρνης Πολύκαρπον, ὅτι ἔδει «μετὰ γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν (τῶν εἰς γάμου κοινωνίαν προσερχομένων) ποιεῖσθαι ἵνα ἡ ὁ γάμος κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν»³. Ὁ γάμος, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειον ὡς «ὁ διὰ τῆς εὐλογίας ζυγός»⁴, ἡ δὲ νύμφη, ἀπὸ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, ὡς «μυρίας παρὰ Θεοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τὰς εὐλογίας ἔχουσα, στέφανον διαδήματος παντὸς λαμπρότερον»⁵. Τὰ αὐτὰ ποῦ ἐπανελάμβανον βραδύτερον καὶ πολλοὶ ἄλλοι Πατέρες, ἡ δὲ ἐν Νεοκαισαρείᾳ Σύνοδος διὰ τοῦ Ζ' ἱεροῦ Κανόνος αὐτῆς ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς κληρικούς νὰ παρακάθηνται εἰς συμπόσια διγαμιούντων, διότι οὗτοι ἐτέλουν ὑπὸ ἐπιτίμιον, καίτοι δὲν ἔσπευοντο τῆς ἱερολογίας, καὶ ἡ τυχὸν παρουσία τοῦ πρεσβυτέρου εἰς τὴν τράπεζαν θὰ ἐκινδύνευε νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς παροχὴ συγγνώμης⁶. Ἐξ ὅλης, κατὰ ταῦτα, τῆς μακροαἰῶνος ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως, ἰδίᾳ δὲ τῶν μαρτυριῶν τῶν Πατέρων Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, Τερτυλλιανοῦ, Μεθοδίου Ὀλύμπου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ἱεροῦ Χρυσοστόμου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Αὐγουστίνου, καὶ τῶν θεοπισματῶν τῶν βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων, στερρότατα ἐπιμαρτυρεῖται ὅτι ὁ Γάμος «Μυστήριον ἐστὶ καὶ τύπος μεγάλου πράγματος», καθὼς ἐπίσης καὶ ὅτι «τύπος τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐστὶν ὁ γάμος». Διὰ δὲ τῆς Νεαρᾶς ΠΘ' τοῦ Ἀυτοκράτορος Λέοντος Στ' τοῦ Σοφοῦ (893), ἡ Πολιτεία ἐπεκύρωσεν ὅπερ ἐν τῇ πράξει εὖρε καθεστώς, ἥτοι ἐπέβαλε γενικῶς καὶ ἀνεξαιρέτως τὴν ἱερολογίαν τοῦ γάμου ὡς συστατικὸν αὐτοῦ στοιχεῖον. Ἐκτοτε ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ παρέμεινε μέχρι σήμερον ἀδιαλώδητον τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐν τῷ γάμῳ στοιχεῖον καὶ δὴ καὶ ὑπὸ τὴν ὀρθόδοξον ἀντίληψιν, καθ' ἣν τὸ Μυστήριον τελεῖται ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦ ἱερέως, εὐλογοῦντος τὴν ἄλλως φυσικὴν τῶν συζευγνομένων ἔνωσιν καὶ μεταβάλλοντος αὐτὴν εἰς εὐχαριστιακὴν «ἐν Κυρίῳ», εἰς κοινωνίαν προσώπων, εἰς ζῶσαν ἐμπειρίαν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ἐν

3. ΒΕΠΕΣ τ. 2 σ. 283.

4. Ὁμιλία Ζ' εἰς Ἐξάήμερον.

5. Ὁμιλία περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἀγεσθαί γυναικίαις.

6. Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ: Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων τ. Γ' σ. 80 - 82.

ἀντιδιαστολή πάντοτε πρὸς τὴν ΡΚαθολικὴν ἀντίληψιν, τὴν ὀρίζουσαν τὸν θρησκευτικὸν λειτουργὸν ἀπλῶς παριστάμενον μάρτυρα τῶν γιγνομένων, τελειομένων ὑπὸ μόνων τῶν εἰς γάμον συνερχομένων. Εἰς τὸν ὀρθόδοξον θρησκευτικὸν γάμον ἡ ἱερολόγησις τοῦ Μυστηρίου εἶναι τὸ αἰσθητὸν αὐτοῦ σημεῖον, καὶ ἄνευ αὐτοῦ Μυστήριον δὲν τελεῖται. Κατὰ τὸν Κ. Καλλίνικον «ἔνωσις σαρκική μόνον, ἣν δὲν ἐξαγνίζει ὁ ἠθικὸς σκοπὸς καὶ ἡ πορφύρα τοῦ Μυστηρίου, εἶναι ἔνωσις κτηνώδης, τυγχάνει ἀναξία τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, στιγματίζεται ὡς ποταπὸν ἀμάρτημα»⁷.

Ἐν τούτοις, ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἤρξατο, διὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως κυρίως, εἰσαγόμενος, εἰς ἃς χώρας αὕτη ἐπεκράτησεν, ὁ πολιτικὸς γάμος, τῆς ὅλης ταύτης κινήσεως ἐνθαρρυνθείσης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν νεωτέρων ἐξελίξεων ἐν τε τῇ σφαίρᾳ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς Πολιτειολογίας, καθ' ἃς ὁ γάμος εἶναι ὑπόθεσις κατ' ἐξοχὴν φυσικὴ καὶ πολιτικὴ, ἀπλοῦν πολιτικὸν δηλονότι συνάλλαγμα ἢ σύμβασις ἰδιωτικοῦ δικαίου συνιστωμένη, τελειομένη καὶ διαλυομένη διὰ μόνης τῆς συναιρέσεως τῶν συμπραττόντων προσώπων, ἄνευ οἰασδῆποτε παρεμβάσεως τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι πρόδηλον, ὅτι αἱ ἀπόψεις αὗται διεμορφώθησαν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν καὶ τοῦ δεινοῦ κατὰ τῆς πίστεως πολέμου καθὼς καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἃς προεχόντως προέβαλεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις (1789). Οὕτως ἐπεδλήθη σταδιακῶς ὁ πολιτικὸς γάμος, εἴτε ὡς ὑποχρεωτικὸς διὰ πάντας τοὺς πολίτας, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὸ Βέλγιον (1831), τὴν Ὁλλανδίαν (1831) τὴν Ἰταλίαν (1865), τὴν Ρουμανίαν (1865), τὴν Γερμανίαν (1875) καὶ τὴν Ἑλβετίαν (1912). Τὴν αὐτὴν ρύθμισιν υἰοθέτησαν, ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὰ ἐπιβολῆς τοῦ Μαρξισμού, καὶ ἅπαντα τὰ Κράτη τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ περισσότερα Κράτη τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ ὀρισμένα τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας εἴτε ὡς προαιρετικὸς, κατὰ τὴν ἐλευθέραν ἐπιλογὴν τῶν συζευγνομένων. Τὸ σύστημα τοῦτο υἰοθετήθη ὅπου εἰδικοὶ λόγοι τὸ ἐπέδαλλον καὶ ἐμφανίζει δύο παραλλαγὰς: Κατὰ τὴν πρώτην —τὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ τύπου— τὸ Κράτος, θάσει Κογκορδάτου μετὰ τῆς Ἀγ. Ἐδρας ἀναγνωρίζει τὸν γάμον, ὡς καθορίζει αὐτὸν τὸ Κανονικὸν Δίκαιον. Τοῦτο ἰσχύει σήμερον εἰς Ἰταλίαν, Πορτογαλίαν, Ἰσπανίαν καὶ τὴν Δημοκρατίαν τοῦ Ἀγ. Δομινίκου. Κατὰ τὴν δευτέραν —τὴν τοῦ ἀγγλικοῦ τύπου— ἀναγνωρίζεται εἰς τοὺς μελλονύμφους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιλέξουν τὸν τρόπον

συνάψεως τοῦ γάμου τῶν εἴτε ἐνώπιον τοῦ κρατικοῦ ληξιάρχου, εἴτε ἐνώπιον τοῦ θρησκευτικοῦ τῶν λειτουργοῦ. Ἡ ἐπιλογή ὅμως τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου δὲν ἔχει συνέπειάν τινα ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ δικαίου τοῦ γάμου. Ἡ ἀρμοδιότης τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν σύναψιν γάμου, τὰς συνεπειὰς του καὶ τὴν διάλυσίν του παραμένουν ἄθικτοι. Οὐδεὶς κληρικὸς δύναται νὰ ἐξαναγκασθῇ νὰ τελέσῃ γάμον κωλυόμενον φερ' εἰπεῖν ἀπὸ τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας του. Τὸ σύστημα τοῦτο ἰσχύει σήμερον εἰς τὰ 2) 3 τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου καὶ πρωτίστως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, Νορβηγίαν, Φινλανδίαν, Δανίαν, Σουηδίαν, Ἰσλανδίαν τὰ κράτη τῆς Κοινοπολιτείας, μερικὰ κράτη τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, καὶ εἰς τὰς πρώην ἀποικίας τῆς Ἀγγλίας. Ὁ προαιρετικὸς πολιτικὸς γάμος ἰσχύει ἐπίσης εἰς Αἰθιοπίαν, Αὐστραλίαν, Ζάμπιαν, Γκάναν, Ἰνδίαν, Ἰνδονησίαν, Ἰρλανδίαν, Καναδᾶν, Η.Π.Α.

Ἐν Ἑλλάδι, Ἰσραὴλ καὶ ταῖς μουσουλμανικαῖς χώραις ὁ θρησκευτικὸς γάμος εἶναι σήμερον ὑποχρεωτικὸς. Ἄλλ' ἤδη ἡ χώρα μας προετοιμάζεται νὰ μετακινήθῃ εἰς τὸν χώρον τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου εἴτε ὡς ὑποχρεωτικὸς, εἴτε ὡς προαιρετικὸς, ὡς θὰ διαλάβωμεν κατωτέρω.

2. Τὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

Οἱ παρ' ἡμῖν ὑπέρμαχοι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ὀρμῶνται ἀφετηριακῶς ἀπὸ τοῦ σεβασμοῦ τῆς συνταγματικῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Κατ' αὐτοὺς ἡ ὑποχρεωτικὴ, διὰ πάντας, ἱερολόγησις τοῦ γάμου συνιστᾶ κατάφωρον παραβάσιν τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ὀρισμένοι ἐξ αὐτῶν νὰ μὴ πρεσβεύουν τὴν περὶ γάμου χριστιανικὴν ἢ καὶ ὀρθόδοξον διδασκαλίαν ἢ νὰ εἶναι ἀθεῖστοι, ὄντες ἐν τούτοις ὑποχρεωμένοι ἐκ τοῦ νόμου νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς θρησκευτικῆς διαδικασίας, παρὰ τὴν θέλησίν των. Ἡ τοιαύτη θεώρησις τοῦ ζητήματος εἶναι, καὶ καθ' ἡμᾶς, ὀρθή, διότι εἶναι τοῦλάχιστον ἀπαράδεκτον, ἂν μὴ καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν εὐτελές, νὰ ἐξαναγκάζεται αὕτη, πρὸς τήρησιν τῆς διατάξεως τοῦ άρθρου 1367 Α.Κ. ἐπιβαλλούσης τὴν ἱερολογία τοῦ γάμου ὡς συστατικὸν στοιχεῖον αὐτοῦ, νὰ εὐλογῇ γάμους μεταξὺ προσώπων, τὰ ὅποια δὲν διστάζουν νὰ ὁμολογοῦν, ὅτι δὲν πιστεύουν εἰς Θεόν, καὶ νὰ διαμαρτύρωνται διότι ἐξαναγκάζονται νὰ «ὑποστοῦν» μίαν ἄνευ σημασίας δι' αὐτοὺς ταλαιπωρίαν. Τὸ αὐτὸ πρόβλημα ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ὄντας καὶ τούτους ὑποχρεωμένους, παρὰ συνεί-

7. Κ. Καλλίνικος: Ὁ χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελοῦμενα ἐν αὐτῷ σ. 19.

δησιν, να συμπράττουν εις τοιαύτας διακιμωθήσεις των Ιερών εδλογοϋντες άτομα ούσιαστικώς άνεϋλόγητα. Κατά τον Καθηγητήν τής Νομικής Δ. Παπούλιαν (1933) «ή θρησκεία υφίσταται μείωσιν, όταν, ισχύοντος του θρησκευτικού γάμου ως υποχρεωτικού, ο μη συνομολογών ώρισμένην θρησκείαν αναγκάζεται άκων να υποβληθής εις τους τύπους αϋτής, μη δυνάμενος άλλως να συνάψη γάμον... Υπάρχουν περιπτώσεις, καθ' ός ή εισαγωγή του πολιτικού γάμου είναι επιβεδλημένη»⁸.

Κατά την άρχουσαν, εν τή επιστήμη του Δικαίου, γνώμη ή άλλως άπαραβίαστος άρχή τής θρησκευτικής έλευθερίας παραβιάζεται, όσάκις το άτομον είναι υποχρεωμένο να δεχθής, παρά τά θρησκευτικά του πιστεύματα, Ιερολόγησιν του γάμου του. Τοϋτο συμβαίνει όταν το περι οϋ ό λόγος άτομον πρεσβεϋή θρησκείαν, διάφορον εκείνης, κατά την τάξιν τής όποιας τελείται ή Ιερολογία ή δέν πρεσβεϋή θρησκείαν τινά ή άνήκει εις έτερον χριστιανικόν δόγμα⁹. Έπομένως, κατά την γνώμη ταύτην, είναι άντισυνταγματική ή διάταξις του άρθρου 1367 Α.Κ. ως εϋθέως άντιβαίνουσα εις το άρθρον 13 παρ. 1 του Ισχύοντος Συντάγματος, το εισάγον το άτομικόν δικαίωμα τής θρησκευτικής έλευθερίας. "Ας σημειωθής, επ' ευκαιρία, ότι το νέον Σύνταγμα τής Ελλάδος, διέπεται υπό τής τάσεως μείζονος κατοχυρώσεως του δικαιώματος τής θρησκευτικής έλευθερίας, προσανατολιζόμενον προς σχετικήν αξίωσιν όλων των γνωστών εν Ελλάδι θρησκειών, επι αναλόγη μείωσει τής εις την επικρατούσαν θρησκείαν παρεχομένης ειδικής προστασίας, ής άπλά λείψανα εξακολουθοϋν να επιβιώνουν¹⁰.

Έξ άλλου ή διά του άρθρου 21 παρ. 1 του αϋτου Συντάγματος καθοριζόμενη υποχρέωσις του Κράτους όπως προστατεύη την Οικογένειαν, αναγνωρίζον αϋτήν «ως θεμέλιον τής συντηρήσεως και προαγωγής του "Έθνους» καθώς και τον γάμον, δέν έχει, κατά την κρατούσαν γνώμη, την έννοιαν τής άπαγορεύσεως εις τον κοινόν νομοθέτην ίνα θεσπίσῃ τον πολιτικόν γάμον, εκτός εάν κριθής δικαστικώς ότι ή καθιέρωσις του γά-

8. Πρακτικά Άναθεωρητικής Έπιτροπής Α.Κ., εν «Δικαστική» 1931, Μέρος ΙΙΙ, σ. 71.

9. Άν. Μαρίνου, Η θρησκευτική έλευθερία - Άθήναι 1972, σ. 268.

10. Βλ. Γνωμοδοτήσεις Ά. Μάνεση - Κ. Βαβούσκου και Χ. Ροκοφύλλου - Ηλ. Χαλιακοπούλου, εν «Γνωμοδοτήσεις περι των σχέσεων Έκκλησίας και Πολιτείας κατά το άρθρον 3 του νέου Συντάγματος», Άθήναι 1975, σσ. 37 και 58 αντίστοιχως.

μου τούτου συνιστά κίνδυνον διά την Οικογένειαν. Διότι ναί μόν ο Α.Κ. προβάλλων τον θεσμικόν χαρακτήρα του γάμου καθιερώνει την υποχρεωτικήν αϋτου Ιερολόγησιν, εξαίρων οϋτω διά του θρησκευτικού του χαρακτήρος, την αξίαν και σημασίαν του διά το Έθνος, ως θεσμού του Οικογενειακού Δικαίου, και την Έκκλησίαν¹¹, οϋχ' ήττον ή διάταξις αϋτη του Συντάγματος «εν οϋδεμιᾷ περιπτώσει δύναται να έρμηνευθής, ως παρέχουσα εις τον κοινόν νομοθέτην την έξουσιοδοτήσιν όπως διατηρή ή ισχύι διατάξεις θεσπιζούσας τύπον τελείσεως του γάμου άγοντα ή δυνάμενον να άγάγη εις παραβίασιν τής θρησκευτικής συνειδήσεως των μελλονύμφων, διότι, δι' ιδιαιτέρας διατάξεως ό αϋτός συνταγματικός νομοθέτης έπαναλαμδάνων παγιωθείσαν εν τῷ Έλληνικῷ Δημοσίῳ Δικαίῳ άρχήν, έθέσπισε το άπαραβίαστον τής θρησκευτικής συνειδήσεως¹².

Κατά συνέπειαν διά λόγους συνταγματικής συνεπειας προς την άρχήν τής θρησκευτικής έλευθερίας ή Πολιτεία δύναται, αν μη και επιδίδεται, να εισαγάγη καί τον πολιτικόν γάμον ως έναλλακτικήν λύσιν διά τους μη επιθυμοϋντας ή μη δυναμένους να τελέσουν θρησκευτικόν γάμον έλληνας πολίτας. Διαφορετικήν όμως όψιν έχει το ζήτημα εις περιπτώσιν υποχρεωτικής θεσπίσεως του πολιτικού γάμου διά πάντας άνεξαίρετως τους πολίτας, ως θα διαλάδωμεν εκτενωδς εις τον οικειον τόπον.

Β) ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

Η θεσπισις οϋχ' ήττον του πολιτικού γάμου, υπό οίονδῆποτε σχήμα, εις την χώραν μας, δέν φαίνεται άπληλλαγμένη σοβαρών συνεπειών και άλλων επιπτώσεων επί τε τής έθνικής και τής οικογενειακής ζωής. Και έρχόμεθα τώρα εις την επισήμανσιν των σπουδαιότερων εξ αϋτων:

α) Άποθεσμοποιήσις του γάμου.

Ο γάμος, παρ' ήμιν, ως Μυστήριον ενεργεί, κατά την πίστιν μας, την μεταμόρφωσιν και μετάπλασιν τής φυσικής ένώσεως άνδρός και γυναίκος κατά τας διαστάσεις τής Έκκλησίας. Διό και ή εξ αϋτου προερχόμενη οικογένεια όνομάζεται «κατ' οίκον Έκκλησία». Περαιτέρω ή ένωσις αϋτη μεταστοιχειώνεται εις «καινήν κτίσιν» αναγομένην εις την τάξιν τής Βασιλείας του Θεου και παύει να είναι υπόθεσις αϋστηρώς ιδιω-

11. Βλ. Φειδᾶ, Έκκλησία και πολιτικός γάμος εν «Έκκλησία» 1980, σ. 78-79.

12. Άν. Μαρίνου, ένθ' άνωτ., σ. 268-269.

τική. Ὁ Παῦλος Εὐδοκίμωφ, ἀναλύων τὰς τοιαύτας διαστάσεις τοῦ γάμου, ἐπιχειρεῖ τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ εἰς «συζυγικὴν ἱερωσύνην», ἀποδίδων εἰς τὸ χριστιανικὸν ζεῦγος, κατ' ἀναλογίαν, τὸ τρισσὸν ἀξίωμα τοῦ Κυρίου ἐρμηνευόμενον ὡς κ υ ρ ι α ρ χ ί α ς ἐπὶ παντὸς ὅ,τι ἀντιτίθεται εἰς τὸν προορισμὸν του (βασιλικὸν ἀξίωμα), ὡς π ρ ο σ φ ο ρ ᾶ ς τῶν ἑαυτῶν των εἰς τὸν Θεὸν πρὸς μεταμόρφωσιν τοῦ εἶναι των ἐν Χριστῷ (ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα) καὶ ὡς μ ε τ α μ ο ρ φ ῶ σ ε ω ς αὐτῶν εἰς τόπον θεολογικὸν (προφητικὸν ἀξίωμα)¹³. Κατὰ ταῦτα «ὁ χριστιανικὸς γάμος εἶναι μία κοινωνία σωτηρίας ἐν σμικρῷ, ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνει ἐν σμικρογραφίᾳ τὰ τυπικὰ γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας»¹⁴.

Ὁ Ἕλληγν συνταγματικὸς καὶ ὁ κοινὸς νομοθέτης, ἐπηρεασμένοι μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς τοιαύτης περὶ γάμου διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀνύψωσαν τοῦτον εἰς θεσμὸν τοῦ Ἔθνους, διὸ καὶ ἐν ἄρθρῳ 21 παρ. 1 τοῦ Συντάγματος ὥρισεν ὁ μὲν ὅτι «ἡ οἰκογένεια καὶ ὁ γάμος, ἡ μητρότης καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους», διὰ δὲ τοῦ ἄρθρου 1367 Α.Κ. ὥρισεν ὁ δὲ τὴν ἱερολογίαν ὡς συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ γάμου, ἄνευ τῆς ὁποίας ὁ γάμος δὲν θεωρεῖται ἀπλῶς ἄκυρος, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἀνυπόστατος. Εἶναι δὲ εὐνόητον, ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος ὄχι μόνον ἀφίσταται τῆς θρησκευτικῆς διαστάσεως τοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ, ἀναγνωρίζων τὴν ἔνωσιν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὡς φυσικὴν ἀπλῶς μίξιν ἀποθεσμοποιεῖ τοῦτον, μεταφέρον τὰ κατ' αὐτὸν εἰς τὸν τομέα τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ τοιαύτη ἀξιολογικὴ μείωσις τοῦ γάμου καὶ ὑποτίμησις ὑπὸ τῆς ἰδίας τῆς Πολιτείας τῆς ἀξίας αὐτοῦ, εἶναι βέβαιον, ὅτι σταδιακῶς θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τελείαν ἐξάρθρωσιν αὐτοῦ καὶ ἀποξένωσιν παντὸς ὅ,τι εἶναι ἐν αὐτῷ ἱερὸν καὶ σεβάσιμον. Ἦδη δέ, ἐν ὄψει μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, ἐνθαρρύνονται συζητήσεις καὶ προβολαὶ ἀξιώσεων ὄχι μόνον διὰ τὴν θέσπισιν τοῦ λεγομένου «συναινετικοῦ διαζυγίου», ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν νομικὴν κάλυψιν καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν «ἐλευθέρων συμβιώσεων» διὰ τὰς ὁποίας μόλις καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὅτι συνιστοῦν τορπίλῃν εἰς τὰ θεμέλια τοῦ γάμου, νομιμοποιήσιν τῆς πορνείας καὶ τῆς παλλακείας καὶ κατάφωρον παραβίασιν τοῦ εὐαγγελικοῦ θείου νόμου. Ἄλλωστε

13. Ἄλ. Σταυροπούλου, Μυστήριον ἀγάπης - Ἐκκλησία μικρά, σ. 11.

14. D. Scarpazza, Spiritualità cristiana e valori della famiglia nella prospettiva de Concilio Vaticano II σ. 288.

τὸ ὅλον ζήτημα συνδυάζεται μὲ μίαν ἐνορχηστρωμένην, πλὴν ἄτεχνον, προσπάθειαν ὠρισμένων δῆθεν προοδευτικῶν στοιχείων πρὸς περιθωριοποίησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ φίμωσιν τοῦ στόματός της εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν θεσμὸν τῆς οἰκογενείας, ὥστε ἐφεξῆς νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ἀκραιφνῶς τελετουργικὰ της χρέη καὶ νὰ παύσῃ νὰ ἐνοχλῇ καὶ νὰ ἐπηρεάζῃ, κατὰ τὰς, ἄς ἄλλωστε, ἐκπροσωπεῖ, χριστιανικὰς ἀρχάς, τὴν νομοθεσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Οἴκογ. Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Γ. Κουμάντος γράφει εἰς τὸ σύγγραμμά του: «Πέρα ὁμως ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες αὐτὲς ἀρμοδιότητες, ποὺ παραχωροῦνται στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν (ἱερολογία, προσπάθεια συνδιαλλαγῆς, πνευματικὴ λύσις τοῦ γάμου) ἡ Ἐκκλησία θέλει νὰ ἔχει γνώμη γιὰ τὰ θε νομοθετικὰ ἢ ρύθμισθη θεμάτων Οἰκογενειακοῦ Δικαίου καὶ μάλιστα γνώμη δεσμευτικὴ γιὰ τὴν Πολιτείαν... ἀλλὰ ἡ τάση χωρισμοῦ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, ποὺ ἐκδηλα παρατηρεῖται στὸ καινούργιο Σύνταγμα, ἀφαιρεῖ κάθε συνταγματικὸ ἔρεισμα ἀπὸ τὴν προσπάθεια ἐπεμβάσεως τῆς Ἐκκλησίας στὸ νομοθετικὸ ἔργο τῆς Πολιτείας»¹⁵. Εἰς τὴν σύγχρονον δημοκρατικὴν Ἑλλάδα δικαιοῦται πᾶς τις νὰ ὀμιλῇ καὶ γράφῃ ἐλευθέρως διαδίδων τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰς ἰδέας του. Τοῦ δικαιώματος τούτου φαίνεται νὰ στερῆται μόνη ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν λογικὴν τῶν ἀκραιφνῶν δημοκρατῶν. Ἐφ' ὧ καὶ ὁ ἴδιος καθηγητὴς ἀλλαχού προσθέτει: «Τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀναγκαίων νομοθετικῶν μεταβολῶν (εἰς τὸ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον) τὴν ἐμπόδισε ἕως τώρα ἡ προσήλωσις τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων σὲ ἰδεολογικὰ σχήματα ἄχρηστα καὶ γι' αὐτὲς τὶς ἰδέες, ἡ ἐπίκλησις φανταστικῶν κινδύνων διάλυσης τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινωνίας, τοῦ ἔθνους (ἀπὸ νομοθετικὰ μέτρα ποὺ σὲ ὅλες τὶς ἄλλες χώρες μόνον κοινωνικὴ ἐξομάλυνσις ἔφεραν) καὶ ἡ ἔντεχνη ἀναγνώρισις στὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δικαιώματος νὰ ἔχει γνώμη, οὐσιαστικὰ ἀποφασιστικὴ, καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν πιστῶν της, γιὰ θέματα ποὺ ἀφοροῦν ὅλους τοὺς Ἕλληγες πολίτες. Τώρα ὅλα ἐπιτρέπουν τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ ἀντιδράσεις αὐτὲς θὰ πάψουν νὰ θαρραίνουν στὴν ζωὴ τῶν ἀποφάσεων τῆς Πολιτείας, ὅτι οἱ αὐτονόητες λύσεις θὰ γίνον πᾶς πραγματικότητες καὶ ἔτσι θὰ πάψουμε νὰ ἀσχολοῦμαστε μὲ φαντάσματα, γιὰ νὰ στρέψουμε τὴν προσοχὴ μας στὰ πραγματικὰ προβλήματα τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου, αὐτὰ ποὺ σ' ἐ-

15. Γ. Κουμάντου, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, τ. Α', σ. 21.

μάς φαίνονται ακόμα μελλοντικά, ενώ άλλου είναι κιόλας παρόντα»¹⁶.

Τώρα πλέον απεβλήθη και η λεοντή και γίνεται φανερόν, ότι εις τόν δωμόν ένός δήτην έκουγχρονισμού, όστις κατ' ούσίαν είναι άληθής έξανδραποδισμός και άλλοτρίωσις του θεσμού του γάμου, θυσιάζεται ή συνοχή, ή ένότης και ή λειτουργικότης αυτού. Είναι το τίμημα, όπερ καταβάλλεται χάριν τής έλευθερίας τής θρησκευτικής συνειδήσεως, θά είπουν τινές. Καί άπαντώμεν: έάν πιστεύετε ότι πράγματι περι αυτού μόνον πρόκειται, τότε ύπάρχει λύσις ώστε να περιορισθούν εις το έλάχιστον αι δυσμενείς και καταλυτικά επιπτώσεις και ή λύσις είναι να εισαγάγετε τόν πολιτικόν γάμον μόνον δι' όσους δηλούν ότι έχουν πρόδλημα θρησκευτικής συνειδήσεως. Άφήσατε όλους τούς άλλους ήσύχους και μη ταρασσετε τήν οικογενειακήν των γαλήνην, σταθερότητα και ειρήνην.

6) Π λ η γ μ α κ α τ ά τ η ς έ ν ό τ η τ ο ς τ ο υ " Ε θ ν ο υ ς .

Έκκινούντες από τής θεμελιώδους διαπιστώσεως, ότι ή οικογένεια άποτελεί το βασικόν κύτταρον τής κοινωνίας και ότι ή θρησκεία άνέκαθεν ύπήρξε σημαντικώτατος παράγων ένότητος του λαού μας, αδιάστως άγόμεθα εις το συμπέρασμα, ότι ο πολιτικός γάμος πλήττων τήν θρησκευτικήν όμοιογένειαν των έλληνικών οικογενειών, πλήττει ταυτοχρόνως και τήν έθνικήν μας ένότητα. Πράγματι ή μέχρι τουδεδ ύποχρεωτική έερολογία των γάμων, περιώριζε τας έπιμξίας των έλλήνων μεταξύ αυτών, και μόνον κατ' εξαίρεσιν μεταξύ αυτών και έτεροδόξων χριστιανών. Ούτω διεφυλάσσετο ή θρησκευτική έν τή Όρθοδοξία συσπειρωσις των έλληνικών οικογενειών και δι' αυτής έξησφαλίζετο και ή κατá τας όρθοδόξους έλληνικάς παραδόσεις άνατροφή των τέκνων. "Άλλωστε αι παραδόσεις του "Εθνους είναι έντονα διαποτισμένα υπό τής Όρθοδοξίας μας. Βεβαίως μέχρι τουδεδ, όσάκις παρουσιάζετο περίπτωσις άνάγκης συζεύξεως έλληνίδος τινός μετ' άλλοθρήσκου, προηγείτο ή προσέλευσις τούτου εις τήν Όρθοδοξίαν και ήκολούθει ο θρησκευτικός γάμος. Άλλ' ή τοιαύτη προσέλευσις συνήθως ήτο έπιπολαία και, υπό τήν πίεσιν των περιστάσεων τελούσα, πρόσκαιρος και άπατηλή. Η τοιαύτη έν τούτοις άπαίτησις του νόμου άπετέλει ένα φραγμόν όπωσδήποτε εις τά τοιαύτα συνοικέσια, των έλληνίδων χριστιανών γυ-

ναικών μη στεργουσών συνήθως εις συζεύξεις μετ' άλλοθρήσκων και πάντως δεχομένων αυτάς μόνον υπό τόν όρον τής προσχωρήσεως των μελλοντικών των συζύγων εις τήν Όρθοδοξίαν.

Η καθιέρωσις όμως του πολιτικού γάμου, ενώ επιλύει ούσιαστικώς το ζήτημα τούτο, χωρίς πλέον να παρίσταται άνάγκη τοιούτων σκοπίμων και θεδιασμένων άλλαξοπιστιών, ένθαρρύνει ταυτοχρόνως τήν δημιουργίαν οικογενειών μικτής θρησκευτικής σύνθεσεως, με από τουδεδ γνωστάς τας δυσμενείς επιπτώσεις επί τής άγωγής των παιδιών, τής τηρήσεως των έλληνικών ήθών, έθίμων και παραδόσεων και τής έθνικής ένότητος. Μέχρι σήμερα το εύλογημένο τούτο "Εθνος διέθεσε έν σπανιώτατον προνόμιον: τήν θρησκευτικήν ένότητα του πληθυσμού του. Αύριον το προνόμιον τούτο, ένεκα του πολιτικού γάμου, σταδιακώς θά ύποστή δοκιμασίαν, έάν δε ληφθή ύπ' όψιν το όσημέραι διευρυνόμενον άνοιγμα τής χώρας μας πρds τόν άραβικόν κόσμον, δέν είναι δύσκολον να προΐδη τις τήν πυκνωσιν των περιστατικών συμπήξεως έλληνοαραβικών δηλ. χριστιανομουσουλμανικών οικογενειών με όλας τας έντεϋθεν σημαντικάς επιπτώσεις. Τά μικρά έθνη έχουν μεγαλυτέραν άνάγκην να διατηρούν το οικογενειακόν των κύτταρον σκληρόν έν τή ένότητι. Τήν άρχήν αυτήν δέν φαίνεται να ένστερνίζονται όσον πρέπει οι κινούντες, μετá τóσης προθυμίας, τήν διαδικασίαν δια τήν εισαγωγήν του πολιτικού γάμου, υιοθετούντες, ίσως και άνεπιγνώστως, λύσεις εκ τής έφαρμογής των όποιών θά τεθή έν κινδύνω ή έθνική συνοχή και ένότης.

γ) Έ ξ ά ρ θ ρ ω σ ι ς τ η ς ο ί κ ο γ ε ν ε ί α ς .

Ο πολιτικός γάμος, ως εκ τής φύσεως αυτού, κινείται επί έλευθεριωτέρου και ως πρds τας προϋποθέσεις συνάψεως αυτού και ως πρds τούς λόγους διαζυγίου, πεδίου. Έπομένως δι' αυτού διανοίγεται πλέον ή θύρα δια τήν άλωσιν του όχυρου τής οικογενείας, έφ' όσον ρίπτεται το σύνθημα τής άνευ περιστροφών διαμορφώσεως των δομών αυτής μακράν και έξω των παραδεδεμένων παραδοσιακών σχημάτων τής συντηρητικής έλληνορθόδοξου Οικογενείας. "Αν μάλιστα ληφθή ύπ' όψιν ότι το σύνθημα τούτο τής ούσιαστικής έξαρθρώσεως άν μη και διαλύσεως τής οικογενείας, προωθείται υπό τής Πολιτείας, ήτις δι' άρθρου 21 παρ. 1 του Συντάγματος έχει αναλάβει το βαρύ καθήκον να π ρ ο σ τ α τ ε ύ η τόν γάμον και τήν οικογένειαν, τότε αντιλαμβάνεται πds τις ότι το ζήτημα προσλαμβάνει διαστάσεις σκανδάλου.

16. Γ. Κουμάντου, άρθρον εις έφημερίδα «Το Βήμα» τής 13.12.1981.

Γ) ΤΟ ΠΡΟΤΙΜΗΤΕΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

“Απαξ και ή εισαγωγή εις τήν πατρίδα μας του πολιτικού γάμου πρόκειται να επιλύση ώρισμένα προβλήματα, δημιουργούμενα άφ’ ενός μόν δια τούς επικαλουμένους τήν έλευθερίαν τής θρησκευτικής των συνειδήσεως, άφ’ ετέρου δέ δια τούς άλλοθρήσκους, έτεροδόξους κλπ. ή Έκκλησία, λαμβάνουσα ύπ’ όψιν και τά άρνητικά δεδομένα τής λύσεως ταύτης, θά έδει να υιοθετήση και να προτείνη τήν πλέον δια τό “Εθνος και δι’ Έαυτήν, ως πνευματικήν Τροφόν αυτού, άξίμιον επιλογήν μεταξύ των δύο βασικών συστημάτων πολιτικού γάμου, άτινα, ως γνωστόν, είναι είτε ο υποχρεωτικός δι’ όλους πολιτικός γάμος, είτε ο προαιρετικός δηλ. ο παραλλήλως πρós τόν θρησκευτικόν ισχύων.

α) Ο υποχρεωτικός πολιτικός γάμος και οι λόγοι άπορρίψεως αυτού.

“Ως ήδη έλέχθη ο πολιτικός γάμος ως μόνος έγκυρος δια τήν Πολιτείαν γάμος έχει καθιερωθή και ισχύει είτε εις χώρας άθεϊστικάς ως είναι αι χώραι τής Άνατολικής Ευρώπης, είτε εις χώρας με λαϊκιστικάς άρχάς ως είναι ή Γαλλία, ή Δυτ. Γερμανία, τó Βέλγιον και τó Λουξεμβούργον κ.ά.. Κατά τας νομοθεσίας των κρατών τούτων, ή εκκλησιαστική τέλεσις του γάμου άγνοείται παντελώς, συμφώνως πρós τήν άρχήν του χωρισμού Έκκλησίας και Πολιτείας, εις ώρισμένας δέ περιπτώσεις, ένθα ο χωρισμός ούτος έχει τήν μορφήν έχθρότητος τής Πολιτείας κατά τής Έκκλησίας, άπαγορεύεται ρητώς και δια ποινής ή εκκλησιαστική τέλεσις γάμου πρós τής διαδικασίας του πολιτικού γάμου¹⁷. “Άλλων κρατών νομοθεσία δέν άπαγορεύουν τήν τέλεσιν του θρησκευτικού γάμου πρós του πολιτικού¹⁸.

“Εν τή χώρα ήμων ένώ άρχικώς είχε διακηρυχθή ή εισαγωγή του προαιρετικού πολιτικού γάμου, επ’

17. Τούτο ισχύει ιδίá εν Άλβανία, Βελγίω, Βουλγαρία, Δυτ. Γερμανία, “Ελ Σαλβαδόρ, Γαλλία, Γουϊνέα, “Ακτή Έλεφαντοστού, Γιουγκοσλαβία, “Ολλανδία, Αυστρία, Πολωνία, Ρουμανία, “Ελβετία, Τουρκία, Τσεχοσλοβακία, Σοβιετική Ένώσει, Ούγγαρία.

18. “Ως λ.χ. εις Άργεντινήν, Κούβαν, Μεξικόν, Κίναν, Βενεζουέλαν, Βιετνάμ, Νικαράγουαν, Έκουαντόρ, Λιχτενστάιν κ.λπ.

εσχάτων δημοσιευθείσαι ειδήσεις φέρουν τήν Κυβέρνησιν προσανατολιζομένην πρós τήν εισαγωγήν του υποχρεωτικού πολιτικού γάμου, πρós υπέρβασιν ώρισμένων προβλημάτων, άτινα, κατά τήν άποψιν ταύτην, θά δημιουργήση ή προαιρετική του πολιτικού γάμου θέσπισις¹⁹.

“Άλλ’ ή πρότασις αύτη είναι καθ’ ήμάς όλως άνεδαφική, άπαράδεκτος, άντιφατική, άντισυνταγματική και άπρόσφορος δια τούς κάτωθι λόγους:

1. Παραβιάζει τήν άρχήν τής θρησκευτικής έλευθερίας.

“Η άπαιτήσις του Κράτους να υποβάλη όλους άνεξαιρέτως τούς Έλληνας εις τόν πολιτικόν τύπον τέλεσεως του γάμου υποχρεωτικώς, παραβιάζει δια τούς εξ αυτών πιστούς τήν θρησκευτικήν των συνειδήσιν, έφ’ όσον έξαναγκάζονται να τελέσουν μίαν πράξιν άντιβαίνουσαν εις τά θρησκευτικά των πιστεύματα. Πράγματι δια τούς πιστούς μόνον με τήν ιερολογίαν συνάπτεται ο γάμος και δέν ύπάρχει έναλλακτική τις λύσις. Πώς, λοιπόν, θά υποχρεωθούν οι πιστοί να τελέσουν πολιτικόν γάμον, ένώπιον ενός οϊουδήποτε κρατικού υπαλλήλου, χωρίς αυτό να σημαίνη δι’ αυτούς κατάφωρον τής θρησκευτικής των συνειδήσεως έκβιασμόν; Μέχρι σήμερα οι υπέρμαχοι του πολιτικού γάμου προέβαλλον ως επιχείρημα υπέρ των άπόψεών των τó άπαραβίαστον τής συνειδήσεώς των. Τώρα, με τήν προτεινομένην υπό των ίδιων λύσιν, δημιουργούν τó αυτό πρόβλημα εις τούς πιστούς, οι όποιοι άλλωστε είναι και οι συντριπτικώς πολυπληθέστεροι. “Όταν έπομένως οι νεόνυμφοι θά υποχρεοϋνται να παρουσιασθούν ένώπιον του άρμοδίου κρατικού υπαλλήλου, ο όποιος θά τούς έρωτά έν αν επιθυμούν να νυμφευθούν, πράγμα τó όποιον θά σημαίνη ότι από εκείνης τής στιγμής συνιστάται ο γάμος των, οι όρθόδοξοι πιστοί, συνεπείς πρós τήν πίστιν των, θά πρέπει να άπαντοϋν ΟΧΙ, διότι κατά τήν όρθόδοξον διδασκαλίαν ο γάμος δέν συνιστάται δια τής άπλής ένώπιον του ληξιάρχου ή του δημάρχου δηλώσεως των μελλονύμφων, αλλά δια τής εύλογίας του ιερέως. “Ο υποχρεωτικός πολιτικός γάμος έξωθεί τόν όρθόδοξον εις ύποκρισίαν, διότι τόν υποχρεώνει με τά χείλη να λέγη Ναι, και με τήν καρδίαν, “Όχι.

19. Βλ. “Ακρόπολις» 10.1.1982, “Τά Νέα» 10.1.1982, “Βραδυνήν» 10.1.1982.

2. Πα ρ α βιά ζ ει τ ά ά ν θ ρ ώ π ι ν α
δ ι κ α ι ώ μ α τ α κ α ι τ ή ν Τ ε λ ι κ ή ν
Π ρ ά ξ ι ν τ ο υ Έ λ σ ί ν κ ι .

Είς τήν Σύμβασιν διά τά Άνθρώπινα Δικαιώματα του ΟΗΕ (1966) έν άρθρω 18 γράφονται τά έξής: «Κάθε άνθρωπος έχει τó δικαίωμα τής ελευθέρας σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας. Τό δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει τήν ελευθερίαν νά έχη κανείς μίαν θρησκείαν ή κοσμοθεωρίαν και τήν ελευθερίαν ώς άτομον ή άπό κοινού με άλλους, δημοσίως ή ιδιωτικώς, νά άσκή τά θρησκευτικά του καθήκοντα ή νά εκδηλώνη τήν κοσμοθεωρίαν του διά τής θείας λατρείας». Διά δέ τής Τελικής Πράξεως του Έλσίνκι (1975) ή όποία ύπεγράφη άπό όλα τά ευρωπαϊκά κράτη καθώς και άπό τās ΗΠΑ και τόν Καναδάν, ύποχρεούνται τά Κράτη - μέλη νά σέβωνται τά βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένης τής ελευθερίας σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας. Η άξιίσις όμως του Κράτους όπως ό γάμος θεωρήται έγκυρος μόνον όταν συνάπτεται κατά τόν πολιτικόν τύπον, προσβάλλει τήν ελευθερίαν τής πίστεως και συνειδήσεως τών χριστιανών. Η τυχόν δέ παρατήρησις, ότι ό θρησκευτικός γάμος δέν άπαγορεύεται, αλλά άπλώς έπεται, δέν μετριάξει τήν έντύπωσιν εκ τής παραδιάσεως τών ανθρώπινων δικαιωμάτων, διότι τά δικαιώματα ταύτα προσβάλλονται όταν έξαναγκάζεται τις νά προέλθη εις ένέργειαν μή σύμφωνον πρós τήν θρησκευτικήν του πίστιν, τήν άξιοπρέπειαν και τήν ελευθερίαν του, έστω και άν, εκ τών ύστέρων, του παρέχεται ή δψιμος ικανοποίησις τής τελέσεως και θρησκευτικού γάμου.

3. Υ π ο τ ι μ ā κ α ι ύ π ο β ι β ά ζ ει
τ ή ν ά ξ ί α ν τ ο υ θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ο υ
γ ά μ ο υ .

Με τήν ταιούτην ρύθμισιν τó έλληνικόν Κράτος έρχεται νά λάβη μίαν σαφώς ευνόικην θέσιν έναντι τών άθέων και άπίστων και έτεροδόξων, ύποτιμών τήν όρθόδοξον πίστιν, τόν μυστηριακόν χαρακτήρα του γάμου και τήν θέσιν τής Έκκλησίας μέσα εις τόν πολιτικόν όργανισμόν. Πράγματι δέ ή επανάληψις εις τó ισχύον Σύνταγμα τής καταπαγίας διατάξεως όλων τών προϊσχυσάντων Συνταγμάτων, τών άναγορευόντων τήν Όρθόδοξον Άνατολικήν Έκκλησίαν ώς επικρατούσαν ή έπίσημον θρησκείαν του Κράτους (άρθρον 3 παρ. 1) δέν συνάδει πρós τήν περιφρόνησιν ήν εκδηλοί ή Πολιτεία έναντι τής θρησκείας και τής Έκκλησίας, με τήν προνομιακήν και εις θάρος τής Ιερολογίας προβολήν του πολιτικού γάμου ώς μόνου έγκύ-

ρου δι' αούτην τύπου συνάψεως γάμου. Έπί πλέον, διά τής ταιούτης ρυθμίσεως, ή Πολιτεία άντιφάσκει πρós έαυτήν, διότι ένώ διά του ειρημένου άρθρου 3 παρ. 1 του Συντάγματος, διακηρύσσει περαιτέρω, ότι ή έν Ελλάδα Ιορθόδοξος κατ' Άνατολάς Έκκλησία κεφαλήν έχει τόν Κύριον ήμών Ιησούν Χριστόν και είναι ύ π ο χ ρ ε ω μ έ ν η ν ά τ η ρ ή , ό μ ο υ μετ ά τής έν Κων) πόλει Μεγάλης και πάσης άλλης Όρθοδόξου Έκκλησίας τά δόγματα, τούς θείους και ιερούς Κανόνας και τās Παραδόσεις, έν τούτοις ή ίδια αούτη Πολιτεία έρχεται, διά τής άναγκαστικής και άποκλειστικής θεσπίσεως του πολιτικού γάμου, νά άναίρεση ό,τι έν τή Συντάγματι προέβλεψε και νά τοποθετηθή έχθρικώτατα έναντι τών όρθοδόξων δογμάτων, τών Ι. Κανόνων και τών Ιερών Παραδόσεων, τās όποιās έν τούτοις έχει ύποχρεώσει τήν Έκκλησίαν νά τηρή και μάλιστα άπαρασαλεύτως!!

4. Υ π ο β ά λ λ ει εις ά ν α ί τ ι ο ν τ α
λ α ι π ω ρ ί α ν τ ή ν σ υ ν τ ρ ι π τ ι κ ή ν
π λ ε ι ο ψ η φ ί α ν τ ο υ έ λ λ η ν ι κ ο υ Λ α ο υ .

Ό έλληνικός Λαός, έν τή συντριπτική του πλειονότητι, παραμένει πιστός εις τόν θρησκευτικόν γάμον. Τούτο σημαίνει, ότι θά κληθή νά ύποβληθή εις περιτήν ταλαιπωρίαν τελέσεως δύο γάμων, έφ' όσον ό πολιτικός θά είναι ύποχρεωτικός δι' όλους. Ταυτοχρόνως με τήν ταλαιπωρίαν θά προκύψουν και οικονομικαι επιβαρύνσεις, εκτός εάν, με τó προτεινόμενον σύστημα επιδιώκεται ή κάλυψις τών οικονομικών έλλειμμάτων τών Δήμων και Κοινοτήτων. Και έν πάση περιπτώσει θά είναι και γελοίον, άν μή τι άλλο, νά ύποχρεωθούν οί όρσειβιοι έλληνες, οί άγρόται, οί άπλοι και συνήθως πιστοί άνθρωποι τής ύπαίθρου νά προσέρχωνται έχόντες άκοντες εις τήν Κοινότητά των διά νά «στεφθούν». Όλα αούτά είναι έξω τής ελληνικής πραγματικότητας.

5. Ά θ ε τ ε ι τ ό π ρ ο ε κ λ ο γ ι κ ό ν
« Σ υ μ β ό λ α ι ο μ έ τ ό Λ α ό » .

Τό κυβερνών Κόμμα, περιέλαθεν έν τή έαυτοϋ «Διακηρύξει Κυβερνητικής Πολιτικής — Συμβόλαιο με τó Λαό» έν παραγράφω 78 τά κάτωθε σχετικά: «... Οί μελλοντομοφοί θά έχουν τή δυνατότητα έ π ι λ ο γ ή ς , π ο υ θ ά ά ν α γ ν ω ρ ί ζ ε τ α ι έ π ί σ η μ α , ά ν ά μ ε σ α σ τ ό ν θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ό και τόν πολιτικό γάμο. Θά άνυψωθή έτσι και τó κύρος του θρησκευτικού γάμου, ένώ θά σταματήσει ό έξαναγκασμός σε άποδοχή ή άλλαγή θρησκείας ή δόγματος που όδηγοϋσε ή ύποχρεωτική

ιερολογία του θρησκευτικού γάμου και που παραβιάζει σειρά διατάξεων της Οικουμενικής διακήρυξης για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Μ' αυτό τον τρόπο θα αντιμετωπισθεί και το κοινωνικό πρόβλημα των άποτυχημένων γάμων, χωρίς αντιθέσεις με την Έκκλησία»²⁰. Τά αυτά επανέλαβε και ο κ. Πρωθυπουργός ενώπιον της Βουλής κατά την ανάγνωση των προγραμματικών δηλώσεων της Κυβερνήσεως (22.11.1981). Τάς θέσεις ταύτας, περί παραλλήλου ισχύος του θρησκευτικού και πολιτικού γάμου, ενέκρινε, κατά τας εκλογάς της 18.10.1981 ο έλλησικός λαός. Πώς τώρα ή Κυβέρνησις ύπαναχωρεί και επιτρέπει εις έαυτήν ταιήν παλινωδίαν;

6. Παραδλέπει τὰ ισχύοντα εις άλλας χώρας.

Εις τὰ 2)3 ως έλέχθη των χωρών του κόσμου ισχύουν παραλλήλως ο τε θρησκευτικός και ο πολιτικός γάμος. Και πρόκειται περί χωρών, ένθα δέν ύφίσταται τσαυτή ένότης και σχέσις της Έκκλησίας με τον λαόν. Διατί άραγε θα πρέπει ή Ελλάδα, χώρα παρδοσιακά θρησκευομένη, όφείλουσα την ύπαρξίν της εις την Έκκλησίαν, διατηρούσαν στενοτάτους δεσμούς με τας θρησκευτικάς παραδόσεις, διατί —έρωτώμεν— θα πρέπει ή χώρα μας να τραπή προς την άκραίαν άθεϊστικήν τοποθέτησιν, καθ' ήν στιγμήν τὰ πλείστα των Κρατών της γής έχουν υίοθετήσει τον προαιρετικόν πολιτικόν γάμον; Μήπως δια να φανώμεν τόσοσν άκριτοι και τόσοσν άχάριστοι προς την πίστιν μας; Δέν είμεθα οί σημερινοί έλληνες άπόγονοι ένός Μακρυγιάννη που έγραφεν, ότι «Χωρίς άρετή και πόνο εις την Πατρίδα και πίστη εις την Θρησκεία τους έθνη δέν ύπάρχουν»; Δέν θα άκούσωμε ήμεις τον ζωγράφον της Πονεμένης «Ρωμηοσύνης», τον Φώτην Κόντογλου λέγοντα: «ή Όρθοδοξία, που είναι πλούτος και ρίζα της άθανασίας, είναι φυτρωμένη βαθειά στήν καρδιά του όρθοδοξότατου λαού μας, που, όσο δέν ήθελε να τουρκεψεί, άλλο τόσο δέν θέλει να φραγκέψει»; Τόσος γραικυλισμός και τόσοσ πιθηκισμός και τσαυτή έρωτοτροπία προς πρότυπα έξοθελιστέα και άπόδλητα;

7. Δέν διασφαλίζει τὸ πιστόν μέλος της συζυγίας από αὐθαίρεσιών του άπίστου.

Ποίος θα ύποχρεώγη τον δύστροπον άπιστον σύζυγον να τηρήση τον λόγον, τον όποιον πρό του γά-

μου έδωκε εις τὸ έτερον μέλος της συζυγίας, τον ή την σύντροφόν του, περί τελέσεως και του θρησκευτικού γάμου μετά τον ύποχρεωτικόν πολιτικόν; Έτελέσθη ο πολιτικός γάμος, ως θα επιτάσση ο νόμος. Έσύρθη τὸ πιστόν μέλος πρό του ύπαλλήλου του Κράτους, κατερράκωσε την αξιοπρέπειάν του, κατεπάτησε τας πίσεις του. Και πάντα ταύτα επί τη έλπίδι, ότι θα έπακολουθήση ο θρησκευτικός γάμος. Τώρα όμως τὸ ίκανοποιηθέν άπιστον μέλος δυστροπεί και άρνεϊται να εκτελέση την ύπόσχεσίν του. Ό γάμος πλέον είναι έγκυρος αλλά και ή καταπίσις μία άφόρητος πραγματικότης. Τί θα είπουν επ' αὐτοῦ οί υπέρμαχοι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων;

8. Δημιούργει σοβαρώτερα προβλήματα εκείνων, άτινα προκύπτουν εκ της εισαγωγής του προαιρετικού πολιτικού γάμου.

Όπως ή έξ άπόπτου θεώρησις του ύποχρεωτικού πολιτικού γάμου φέρει εις φώς την παικιλίαν των προβλημάτων, άτινα προκύπτουν δια τὸ Έθνος, την Κοινωνίαν και την Έκκλησίαν. Και δια μέν τὸ Έθνος, ισχύουν όσα ο εϋσεδής Αυτοκράτωρ Ιουστινιανός και ο Λέων ο ΣΤ' αναγράφουν εν ταις Νεαραϊς αὐτών δι' ών επέδαλον τον θρησκευτικόν γάμον. Πρόκειται δια τούς άστικούς και ήθικούς εκείνους λόγους, ών ένεκα τὸ έλλησικόν Έθνος κατενόησε την σημασίαν της μετά του Χριστιανισμού συμμαχίας. Δια δέ την Κοινωνίαν είναι γνωστὰί εις θάρος αὐτης επιπτώσεις των ένδοικογενειακών προβλημάτων, των μεταξύ των συζύγων σχέσεων, της ύποστάσεως εν γένει της οικογενείας, άτινα άπαντα πλήττονται δια του πολιτικού γάμου. Τέλος και δια την Έκκλησίαν θα επαυξηθούσν αι δυσκολίαι προς επιτέλεσιν της εν τῷ κόσμῳ άποστολής της.

Τέλος, ο άποκλειστικός πολιτικός γάμος δέν δύναται να εϋρη έρεισμα εις την διάταξιν του άρθρου 21 § 1, του Συντάγματος ή όποία όρίζει ότι ο γάμος και ή οικογένεια τελούσν υπό την προστασίαν του Κράτους, έρμηνευομένην ότι δέν δικαιούται τὸ Κράτος να παρεχωρήση τὸ δικαίωμα του τουτο εις ξένον, εκτός αὐτοῦ, φορέα. Και τουτο διότι α) εκ της διατυπώσεως της διατάξεως συναγεται ότι ή Πολιτεία δέν έπεφύλαξεν εις έαυτήν την άποκλειστικότητα της τσαυτης προστασίας και β) ή περί ής ο λόγος προστασία δέν άποκλείει εις άλλους, πλην του Κράτους, φορείς και δη και εις την Έκκλησίαν, τὸ παράλληλον ένδιαφέρον υπέρ των προστατευομένων άγαθών. Έρευνητέον, έξ άλλου, αν ο κοινός νομοθέτης δικαιούται να νομοθετήσει κατά τρόπον

20. Συμβόλαιο με τὸ Λαό — Έκδοσις ΠΑΣΟΚ, σ. 45.

επιζήμιον διὰ τὸ ὕπερ τὸ Σύνταγμα ἀναθέτει εἰς τὴν πολιτείαν νὰ προστατεύῃ ἀγαθόν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐπιβάλλεται νὰ πεισθοῦν οἱ ἀρμόδιοι ὅτι ἡ τυχὸν καθιέρωσις τοῦ πολιτικοῦ γάμου ὡς ὑποχρεωτικοῦ, θὰ συναντήσῃ τὴν ἀμετακίνητον ἀντίστασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς μεγάλης μάζης τοῦ θρησκευόντος ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν ἀνέχεται τοιαύτας τοιὰς εἰς θέματα πίστεως.

β) Ὁ προαιρετικὸς πολιτικὸς γάμος καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ προκύπτοντα προβλήματα.

Ἡ καθιέρωσις τοῦ προαιρετικοῦ πολιτικοῦ γάμου, τοῦ ἰσχύοντος παραλλήλως πρὸς τὸν θρησκευτικὸν καὶ ὄντος ἀπολύτως ἰσαξίου καὶ ἰσοστασίου μὲ ἐκεῖνον, ἀποτελεῖ, ὡς προσέλεχθη, τὴν προτιμωτέραν λύσιν, ἐν ὅψει τῆς συνταγματικῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Οὐχ' ἦρτον καὶ ἡ λύσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη προβλημάτων, τὰ προβλήματα δὲ ταῦτα προβάλλουν οἱ τασσόμενοι σήμερον ὑπὲρ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

Ἐπισκοποῦντες τὴν μέλλουσαν νὰ δημιουργηθῇ ἐκ τῆς παραλλήλου ἰσχύος τοῦ πολιτικοῦ γάμου μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ κατάστασιν, δυνάμεθα νὰ ἐπισημάνωμεν τὰ ἐξῆς εἰδικώτερα προβλήματα:

1. Αἱ προϋποθέσεις συνάψεως πολιτικοῦ γάμου καὶ λύσεως αὐτοῦ.

Τὰ σήμερον διὰ τὸν θρησκευτικὸν γάμον ἰσχύοντα ἀναφέρονται, κατὰ θάσιν, εἰς τὰ κωλύματα τοῦ γάμου καὶ εἰς τοὺς λόγους διαζυγίου καὶ περιοριστικῶς προβλέπονται εἰς τὰ οἰκεία ἄρθρα τοῦ Α. Κ. Εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, θὰ διέπεται ἀπὸ ἐλευθεριώτερον πῶς πνεῦμα τόσον εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰ κωλύματα γάμου, ὅσον καὶ εἰς τοὺς λόγους διαζυγίου²¹. Εἰς δημοσιογραφικὴν συνέντευξιν τοῦ ὁ σημερινὸς Δ) ντῆς τοῦ Γραφείου τοῦ κ. Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης ἐδήλωσεν ὅτι πρὸς σύστασιν πολιτικοῦ γάμου θὰ ἀπαιτοῦνται: δύο μόνον πιστοποιητικά: γεννήσεως καὶ ἀγαμίας. Καὶ προσέθεσε: «Σ' ὅλες τῆς δυτικῆς χῶρες τὰ ζευγάρια ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ... παντρευτοῦν

τὸ πρῶν καὶ νὰ χωρίσουν τὸ βράδυ. Μὲ μιὰ ἀπλῆ αἴτησιν»²².

Παρ' ὅλον ὅτι δὲν εἶναι καλῶς ἐνημερωμένοι ὁ κ. Δ) ντῆς σχετικῶς μὲ ὅσα διατείνεται, εἶναι, ἐν τούτοις ἀληθές, ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος ἐνδέχεται νὰ εἶναι «εὐκολώτερος» γάμος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν θρησκευτικόν, ὅποτε ἐκ τῆς ἀνισότητος ταύτης δημιουργοῦνται προβλήματα καὶ εἰς θάρος τοῦ θρησκευτικοῦ, ὁ ὁποῖος τίθεται εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν, καὶ εἰς θάρος τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Πολιτείαν, ἡ ὁποία δὲν θὰ δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ἐνιαῖον σύστημα γάμου ἀλλὰ δύο οὐσιαστικῶς διαφέροντα κατὰ τὴν δομὴν τῶν συστημάτων, προβλέποντα διαφορετικὰς προϋποθέσεις τελέσεως τοῦ γάμου καὶ λύσεως αὐτοῦ.

2. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιτρεπομένων πολιτικῶν γάμων ἐν συσχέτισμῳ πρὸς τὴν προσμέτρησιν αὐτῶν ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας.

Σήμερον ἰσχύουν τρεῖς θρησκευτικοὶ γάμοι. Τί θὰ ὀρίσῃ αὐρίον ὁ νομοθέτης; Δὲν δεσμεύεται νὰ ὀρίσῃ ὅτι ἐπιτρέπεται καὶ 4ος πολιτικὸς γάμος ἢ καὶ 5ος. Καὶ ἡ Ἐκκλησία τί θὰ κάμῃ; Θὰ ἀναγνωρίξῃ τοὺς πρὸ τοῦ θρησκευτικοῦ τελεσθέντας γάμους; Ἐὰν τὸ πράξῃ, θὰ εἶναι ἀσυνεπὴς πρὸς ἑαυτήν, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτήν ὁ πολιτικὸς γάμος δὲν εἶναι ἔγκυρος γάμος. Ἐὰν ὄχι, θὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Πολιτείαν καὶ πρὸς πελώρια ἠθικὰ ζητήματα γεννώμενα ἐκ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τὴν ὁποίαν ἔχει δημιουργήσῃ ὁ πολιτικὸς γάμος. Διὰ τὴν Πολιτείαν ὁ τοιοῦτος γάμος θὰ παράγῃ ἐννόμους συνέπειας, διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὄχι; Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο παραβίασις κανόνων τῆς δημοσίας τάξεως;

3. Οἱ σήμερον κωλύόμενοι γάμοι.

Τὰ σήμερον ἰσχύοντα φέρουν ἔντονον τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας. Αὐρίον ἢ δέσμευσις αὕτη δὲν θὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ κοινὸς νομοθέτης, ἐλεύθερος ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐπιρροῶν, θὰ ὀρίσῃ ὡς αὐτὸς βούλεται, τὰ κατὰ τὸν πολιτικὸν γάμον ἐπὶ τὸ ἐλευθεριώτερον, ἀρκεῖ ταῦτα νὰ συμπλέουν πρὸς τὰς συγχρόνους ἀνατρεπτικὰς τῆς παραδοσιακῆς δομῆς τοῦ ἑλληνορθόδοξου γάμου ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἐν τούτοις, παρά τὴν λυσσιδίδη προπαγάνδαν καὶ τὸν ἐπιχειρούμενον ἀπὸ τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως ἀποπροσανατολισμὸν τοῦ λαοῦ μας, π-

21. Βλ. δημοσίευμα ἐφημερίδος «Ἀκρόπολις» τῆς 27.11.81 μὲ τὸν ἐκφραστικὸν τίτλον: «Στὸ «πὶ» καὶ «φὶ» θὰ μπαίνει ἢ... κουλούρα στὸ δημαρχεῖο».

22. «Ἀκρόπολις» 27.11.81.

ραμένον ξένα: πρὸς τὴν μεγάλην συντηρητικὴν μερίδα αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις, ἄς μὴ λησμονῆται ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος ἐπιδιώκεται καὶ ὡς διέξοδος πλείστων κωλυμένων περιπτώσεων, ὡς εἶναι λ.χ. αἱ τοῦ λεγομένου «αὐτομάτου διαζυγίου» τὰς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία ἤρνηθη ἢ ἐδυστρόπησε διὰ τὴν εὐλογία. Ἡ μονομερὴς ὑπὸ τῆς Πολιτείας ρυθμίσεις τῶν περιπτώσεων τούτων ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιφυλάξεων τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ πολιτικοῦ γάμου, θὰ ἐγείρῃ προβλήματα εἰς τὴν περίπτωσιν οἱ οὕτως ἀθέσμως συζευχθέντες πολιτικῶς, τελέσουν βραδύτερον εἴτε οἱ ἴδιοι, εἴτε μετ' ἄλλων προσώπων θρησκευτικὸν γάμον, ὅποτε πάλιν θὰ γεννηθῇ θέμα ἀναγνωρίσεως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς προηγουμένης ἐγγάμου καταστάσεως αὐτῶν.

γ) Τὸ προτιμητέον σύστημα πολιτικοῦ γάμου καὶ ἡ συναφὴς ρύθμισις αὐτοῦ.

Δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι μετὰ τῶν δύο τύπων πολιτικοῦ γάμου προτιμητέος τυγχάνει ὁ προαιρετικὸς καὶ δὴ κατὰ τὸ ἀγγλικὸν σύστημα. Καὶ αἱ μὲν χῶραι τῆς Ἀνατ. Εὐρώπης, ἐνθα ὁ πολιτικὸς γάμος, ἐνεκα τῆς ἰδεολογίας τῶν μαρξιστικῶν καθεστώτων, εἶναι ὑποχρεωτικός, δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ δι' ἡμᾶς πρότυπον, ὡς ἤδη ἐλέχθη. Ἡ παράλληλος ὁμοῦ ἰσχύς θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ γάμου, ἐκατέρου ἐξ αὐτῶν ἀναγνωριζομένου καὶ μόνου ὡς ἐγκύρου διὰ τὸ Κράτος εἶναι λύσις ὀρθή, διότι προσφέρει τὴν δυνατότητα ἀντιμετωπίσεως τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς ἕλληνας πολῖται δηλοῦν ὅτι εἶναι ἄθεοι. Ἐπίσης τὸ σύστημα τοῦτο καλύπτει καὶ τὰς περιπτώσεις γάμων μετ' ἄλλοθρήσκων καὶ ἑτεροδόξων. Εἶναι βεβαίως πρόδηλον ὅτι θὰ ἀναγνωρισθῶν ὡς ἐγκυροὶ καὶ οἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τελεσθέντες πολιτικοί, καὶ ἄχρι τοῦδε κωλυόμενοι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, γάμοι τῶν μεταναστῶν, ὡς ἔχει ἀναγραφῆ εἰς τὸν τύπον.

Παραλλήλως ὁμοῦ ἐπιβάλλεται νὰ τονισθῇ, ὅτι ἐφ' ὅσον οἱ ἐλευθέρως ἐπιλέγοντες τὸν πολιτικὸν γάμον, διάδηλοῦν, κατὰ τὰ κατωτέρω εἰδικώτερον λεχθησόμενα, διαφωνίαν αὐτῶν πρὸς θεμελιώδη δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιβάλλεται ὅπως, ἐν συνεπείᾳ πρὸς τὴν ἐλευθέραν αὐτῶν ταύτην ἐπιλογὴν παύσουν νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνην, τῆς ὁποίας δὲν ἀποδέχονται τὴν πίστιν. Γνωρίζομεν ὅτι ἡ πρότασις ἡμῶν αὕτη συναντᾷ λυσώδη πολεμικὴν ἐκ μέρους τῶν αὐτοδηλούντων ἀθετῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ὡς ἄθεοι θέλουν νὰ ἐμφανίζωνται καὶ νὰ μὴ διαγράφονται ἀπὸ τῶν δέλτων τῆς Ἐκκλησίας ἀξιούσιν. Ὅμως ἡ λύσις αὕτη θὰ ἐπέλυε τὴν πληθὺν τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα συνεπάγεται ἡ

παράλληλος καθιέρωσις καὶ τοῦ πολιτικοῦ γάμου, καὶ τῶν ὁποίων ἡ φύσις προβάλλεται ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν αὐτῶν προσώπων εἰς ἀμφότερα τὰ συστήματα γάμου. Ἐὰν δηλοῦντι ἐκρίνετο ὅτι πολιτικὸν γάμον τελοῦν οἱ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον μὴ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας ἦτο: οἱ ἀποσκίρτωντες ἀπ' αὐτῆς διὰ τὴν προσχωρήσουν εἰς ἄλλην θρησκείαν ἢ οἱ δηλοῦντες ὅτι δὲν ἀνήκουν εἰς καμμίαν θρησκείαν (ἄθεοι). Διότι, κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ἄθεοι δέον νὰ λογισθῶν ὅχι ἀπλῶς οἱ ἔχοντες ἀθεϊστικὰς ἀπόψεις, οὔτινες ἐξακολουθοῦν παρὰ ταῦτα, νὰ ἀνήκουν τυπικῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' οἱ κατόπιν ἐπιστήμου δηλώσεώς των καὶ θάσει πιστοποιητικῶν των (π.χ. ταυτότης) φερόμενοι ὡς μὴ ἀκολουθοῦντες θρησκείαν τινὰ καὶ ὡς μὴ πιστεύοντες εἰς Θεόν²³.

Σημειωτέον ὅτι τὴν λύσιν τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου διὰ τοὺς ἀθεοὺς καὶ ἑτεροδόξους εἶχε προτείνει ἐν ἔτει 1933 ὁ Καθηγητὴς Γ. Μπαλῆς ὁμιλῶν ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀναθεωρήσεως τοῦ Α. Κ. «Ἄλλὰ πρέπει —εἶπε— νὰ δεχθῶμεν καὶ μερικὰς ἐξαίρεσεις: ἦτο: πρῶτον μὲν ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ἀφορᾷ ἡ υποβληθεῖσα πρότασις τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, δηλ. ὅταν δηλώσουν οἱ μελλόνυμφοι, ὅτι δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τότε δὲν ἀπαίτεται ἡ θρησκευτικὴ τελετή...»²⁴. Τὴν ἴδιαν ταύτην γνώμην εἶχον τότε διατυπώσει καὶ οἱ Ἄλ. Παπαναστασίου, Δ. Παπούλιας, Κ. Βαρβαρέσσος, Γ. Μαριδάκης κ.ἄ.

Διὰ τῆς ταιούτης λύσεως ἡ Ἐκκλησία θὰ ἀπέκοπτε, κατόπιν τῆς δηλώσεώς των, τοὺς δουλομένους νὰ ἐξέλθουν τῆς μάγδρας τῆς καὶ θὰ ἔπαυε νὰ ἀσχολῆται μετ' αὐτῶν. Δὲν θὰ ἐγενᾶτο πλέον θέμα προσμετρήσεως γάμων, πλὴν τῆς περιπτώσεως ἐπιστροφῆς των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ πρόβλημα ἐν τούτοις κατὰ τὸ μέγιστον αὐτοῦ μέρος θὰ ἐπελύετο. Ἄλλὰ τὴν ταιούτην λύσιν, ἦτο: τέλεισιν πολιτικοῦ γάμου, ὑπὸ τῶν δηλούντων ἀποσκίρτησιν ἢ ἀποστασίαν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας δὲν φαίνεται νὰ εὖνοσῶν οἱ ἐνδιαφερόμενοι. Διὰ τὴν ὁμοῦ, ἡ θετικὴ πρᾶξις, ἡ γραπτὴ δῆλωσις των ὅτι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐξέλθουν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τιμῆ εἶναι καὶ συνεπῆς πρὸς τὰς ἀρχὰς των. Θὰ ἐτακτοποιεῖ τὴν θέσιν των ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἀνεγνώριζεν, ἐπὶ τέλος, πόσους πραγματικῶς πιστοὺς ἔχει, ἐνὸς παραλλήλως θὰ ἀποκαθῆρτο ἅπαξ διὰ παντός ὁ διαμφοδητούμενος χῶρος, ὃν σήμερον καταλαμβάνουν οἱ κορδακίζόμενοι ἐπὶ ἀθεῖα, ἀλλὰ μὴ τολμώντες νὰ ἄρουν τὰς συνεπειὰς τῆς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστασίας των.

23. Ἄν. Μαρῖνου, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 275.

24. Πρακτικά... III, σ. 96.

Δ) ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΙΣ ΤΩΝ ΤΕΛΟΥΝΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΑΜΩΝ.

Διηρωτήθημεν ἐπὶ πολὺ ἂν θὰ ἔδει νὰ ἐκτείνωμεν τὸν λόγον καὶ ἐπὶ τῆς ποιμαντικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν τελούντων πολιτικῶν γάμων ἢ νὰ ἀναμεινῶμεν τὴν καθιέρωσιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου καὶ εἶτα νὰ προέλθωμεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος τούτου. Ἐπρυτάνευσεν ὁμῶς ἡ σκέψις ὅτι μᾶλλον χρήσιμος καὶ τοῦ ὄλου ζητήματος καθοριστικὴ μέλλει νὰ εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦδε καὶ τοῦ σημείου τούτου ἔρευνα, διότι ἐνδιαφέρει ἀμεσώτατα τὸν λαὸν μας, ἐπιθυμοῦντα ἐκ προοιμίου νὰ γνωρίζῃ τὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον περὶ τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐλευθέρως θὰ τὸν ἐπιλέξουν. Διὰ τοῦτο καὶ προβαίνομεν ὄχι εἰς τὴν ὑπόδειξιν ὠρισμένων μέτρων, ἀλλ' εἰς τὴν παράταξιν ἀπόψεων, κρίσεων καὶ θέσεων, παρουσιάζοντες τὴν ὅλην προβληματικὴν ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας, μόνῃς ἀρμοδίας νὰ καταρτίσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τελικὴν τῆς Ἐκκλησίας θέσιν.

α) Ἡθικὴ τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐκτίμησις.

Ἐν σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον δὲν χωρεῖ, ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Ἐκκλησίας, οὐδεμία ἀμφισβήτησις εἶναι τοῦτο: ὅτι ἡ Ἐκκλησία, βασιζομένη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν δογμάτων αὐτῆς, τοὺς ἰ. Κανόνας καὶ τὴν μακραίωνα Παράδοσιν τῆς δὲν δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ, ὡς δι' αὐτὴν ἔγκυρον, κατὰ κανονικὴν ἀκρίβειαν, τὸν πολιτικῶς συναπτόμενον, ἄνευ ἱερολογίας, γάμον. Ὁ τοιοῦτος γάμος εἶναι, ἄνευ περιστροφῶν, μίξις ἀνίερως καὶ κατὰκριτος, ἐλευθέρως συμβίωσις ἄθεσμος καὶ ἀμαρτωλὸς, σαφῆς τῆς θῆς Ἐντολῆς καταπάτησις καὶ παραβίασις. Ὁ Πατριάρχης Λουκᾶς ὁ Χρυσοβέργης (1156 - 1169) διεκήρυξεν ὅτι γάμος μὴ ἱερολογηθεὶς συνιστᾷ πορνείαν, καὶ ὁ Βαλσαμών, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ΠΕ' ἱεροῦ Κανόνος τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου, ἐπάγεται ὅτι «οἱ μὴ μεθ' ἱερολογίας ἀλλήλοισι συνάπτοντες τοὺς δούλους (σημ. πόσω μᾶλλον τοὺς ἐλευθέρους) οὐχὶ θεοφιλῆ γάμον συνιστῶσιν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐκπορνεύουσιν μίξιν κρατύνουσιν· οὗς γὰρ μὴ συνάπτει Θεός, δι' ἱερολογίας παραλαμβανόμενος, οὗτοι πάντες εἰς ἀμαρτίαν συνέρχονται»²⁵.

Ἡ χρυσταλλινὴ αὕτη τοποθέτησις ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ εὐρύτητα γνωστὴ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν λαόν, ὅστις ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ἀπὸ τοῦδε ὅτι τελῶν πολιτικῶν γάμων, ἀναρρεῖ θεμελιώδη πίστιν τῆς

Ἐκκλησίας καὶ ζῶν «ἀστεφάνωτος» διαπράττει πορνείαν ἠθικῶς κολαζομένην. Εἰς δύο ἐπομένως σημεῖα τυγχάνει παραβάτης τοῦ θείου νόμου ὁ τὸν πολιτικῶν τοῦ θρησκευτικοῦ προτιμῶν γάμον, ἦτοι καὶ παραβιάζει καὶ περιφρονεῖ τὴν περὶ Μυστηρίων δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ποδοπατεῖ τὴν περὶ σωφροσύνης ἐντολὴν τοῦ Κυρίου. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ τινες νέοι, διακηρύσσοντες καὶ ἀπὸ τῆς τηλεοράσεως ἀκόμη, ὅτι δι' αὐτοὺς προτιμώτερος τυγχάνει ὁ πολιτικὸς γάμος. Ἄς φρονοῦν οὕτω. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πόνον προκαλεῖ τὸ φαινόμενον τῆς ὑπάρξεως ἀφρόνων λεγόντων «οὐκ ἔστι Θεός». Ὅμως ὁ μητρικὸς οὗτος πόνος δὲν δύναται νὰ ἀμνηστεύσῃ τοσοῦτον βαρὺ καὶ θανάσιμον ὀλισθήμα. Οἱ νέοι, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν ἄγνοϊαν, τὸν συρμόν καὶ τὴν τάσιν τῆς ἐπιδείξεως καὶ τοῦ δῆθεν ἐκμοδερνισμού, οὕτω φρονοῦν. Ἡμεῖς ἄς τοὺς διαφωτίσωμεν «ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ». Μόνον αὐτὸ δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν, χωρὶς νὰ νοθεύσωμεν τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν.

β) Ποιμαντικὴ ἐπισκόπησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς.

Εἰς ἣν περίπτωσιν δὲν υἰοθετηθῇ ἀρμοδίως ἡ τέλεισις πολιτικοῦ γάμου ὑπὸ τῶν δηλούντων ἀθεῖαν κ.λπ. θὰ ἐπαφθῇ εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιλογὴν ἐκάστου ἕλληνοσ πολίτου νὰ προτιμήσῃ εἴτε τὸν θρησκευτικόν, εἴτε τὸν πολιτικὸν γάμον, ὅποτε ἐγείρεται μέγα τὸ ἐρώτημα πῶς ἡ Ἐκκλησία θὰ ἀντιμετωπίσῃ ποιμαντικῶς ἐκείνους ἐκ τῶν πιστῶν τῆς, οἱ ὁποῖοι θὰ προτιμήσουν τὸν πολιτικὸν γάμον. Θὰ θεωρήσῃ τοὺς ἐξεληθόντας τοῦ περιβάλλου τῆς ἢ θὰ ἀνεχθῇ τὴν παράδοσιν, ἐπιβάλλουσα ἐπιτίμια;

Ἄς ἐξετάσωμεν καὶ τὰς δύο πιθανότητας:

Κατὰ τὸ Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας μας ἡ ἐκουσία ἐξοδός τινος ἐξ αὐτῆς συντελεῖται εἴτε διὰ τῆς εἰσοδοχῆς του εἰς ἄλλην θρησκείαν ἢ Ἐκκλησίαν, εἴτε διὰ ρητῆς δηλώσεώς του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν του, ὅτι ἀποχωρεῖ ἐξ αὐτῆς, εἴτε ἀκόμη διὰ τῆς καθόλου αὐτοῦ συμπεριφορᾶς, μαρτυρούσης εἰλικρινῆ, σοβαρὰν καὶ συνεπῆ ψυχικὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀναλόγως ἐκδηλουμένης²⁶. Ἄλλ' ἢ ἐπὶ τῆς τρίτης περιπτώσεως κρίσις δέον μετὰ πολλῆς περισκέψεως νὰ ἐκφέρηται καὶ τότε μόνον ἡ Ἐκκλησία νὰ θεωρῇ τινα ἀποκοπέντα τοῦ σώματός τῆς, ὅταν ἀποδεδειγμένως ἐνέργειά τις αὐτοῦ δύναται, ὀρθῶς ἐκτιμωμένη, νὰ ἐρμηνευθῇ ὅτι συνιστᾷ

25. Γ. Πάλλη - Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα... τ. Β', σ. 502-503.

26. Ἄν. Χριστοφίλοπούλου, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησι. Δίκαιον, τ. Β', σ. 24-25.

σοβαράν πρόθεσιν αὐτοῦ πρὸς ἄτυπον ἐξοδὸν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐναπόκειται εἰς τὴν Ἱεραρχίαν νὰ κρίνῃ ἐὰν πᾶς ὅστις τελῆ ἐφεξῆς πολιτικὸν γάμον θὰ θεωρῆται, ὅτι ἐκδηλοῖ πρόθεσιν ἐξόδου ἐκ τῆς Ἐκκλησίας καί, κατὰ συνέπειαν, θὰ διαγράφεται ἐκ τῶν δέλτων αὐτῆς.

Ἐπιτραπήτω ὅμως εἰς ἡμᾶς νὰ ἀναφέρωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀρισμένα στοιχεῖα.

1. Ὁ τελῶν πολιτικὸν γάμον, ὡς ἤδη ἐτονίσθη, παραβάσει θεμελιώδη δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Προέρχεται δηλονότι εἰς πράξιν «οὐ μόνον παραγνωρίσεως τοῦ σκοποῦ τοῦ γαμικοῦ θεσμοῦ, ἀλλὰ καὶ παρακοῆς κατὰ τῶν κανονικῶν διατάξεων»²⁷. Δὲν εἶναι ἐπομένως ἀπλῶς πόρνος ἀλλὰ καὶ ἀλλοτριόφρων.

2. Ὑπάρχουν, ἐν τούτοις, περιπτώσεις ὅπου ἡ τέλος πολιτικὸν γάμου δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ οὕτως, ἰδίᾳ εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς θὰ ἀσκήται ψυχολογικὴ πίεσις ἐπὶ τοῦ ἀσθενεστεροῦ μέρους. Θὰ προσέθετον καὶ τὰς περιπτώσεις ἀναγκαστικῆς τελέσεως πολιτικὸν γάμου ἕνεκα κωλυμάτων, δυναμένων νὰ τύχῃσι οἰκονομικῆς ἀντιμετωπίσεως. Εἶναι ἄραγε φιλόανθρωπον νὰ θεωρησώμεν καὶ τὰς περιπτώσεις ταύτας ὡς συνιστώσας ἀποστασίαν ἐκ τῆς Ὀρθοδόξιας; Μήπως ἡ περιπτωσιολογικὴ ἐξέτασις θὰ ἦτο πλέον ἐνδεδειγμένη; Εἶναι ὅμως πάντοτε πρακτικῶς ἐφικτή;

3. Ἡ Μεγάλη ἐν Κων) λει Ἐκκλησία καὶ ἅπασαι αὐτῆς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀλλοῦ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ αὐτῆς, ἐνῶ χαρακτηρίζουν ἐξ ἐπόψεως ὀρθόδοξου ἀνυπόστατον τὸν πολιτικὸν γάμον, δὲν υἰοθετοῦν ἐν τῇ πράξει τὴν γνώμην ὅτι ὁ τοῦτον τελῶν ὀρθόδοξος ἐξέρχεται, ἕνεκα τούτου, τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπέχουν νὰ λάβουν κατ' αὐτοῦ κανονικὰ μέτρα. Τοῦτο γίνεται ἴσως ἐκ λόγων προνοίας, ἵνα μὴ τὸ αὐστηρὸν καὶ στύφον, ἀπολακτίσῃ τὸ πλήρωμα.

4. Ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος στάσις τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐνδιαφέρουσα. Βεβαίως πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ περὶ γάμου δογματικὴ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης διδασκαλία διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς ἡμετέρας. Κατὰ τὴν ΡΚαθολικὴν ἀποψιν, ὁ γάμος τελεῖται ὑπὸ τῶν συζευγνομένων διὰ τῆς δηλώσεως τῆς συναγέσεως αὐτῶν, τοῦ ἱερέως παρισταμένου ἀπλῶς ὡς Testis Spectabilis καὶ διὰ τοῦτο δυναμένου καὶ νὰ ἀπουσιάζῃ, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ παραβλάπτεται τὸ κύρος τοῦ γάμου²⁸.

Κατὰ τὴν ὀρθόδοξον, ἀντιθέτως, ἀποψιν καὶ διδασκαλίαν ὁ γάμος τελεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως τοῦ τελούντος τὸ Μυστήριον, κατόπιν ἀδείας τοῦ Ἐπισκόπου. Ἡ τοιαύτη διαφοροποίησις ἐν τῇ ἐκτιμῇ τοῦ συστατικοῦ στοιχείου ἐν τῷ γάμῳ, δέον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν κατανόησιν τῶν θέσεων τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ θεμάτων γάμου. Ἡ Ἐκκλησία λ.χ. αὕτη εὐλογεῖ γάμους μεταξὺ Καθολικῶν καὶ ἀλλοθρήσκων, ἐνδιαφερομένη διὰ τὸ μέλος τῆς, καθὼς καὶ διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τοῦ μὴ καθολικοῦ μέλους καὶ τὴν χριστιανικὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων²⁹. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δὲν υἰοθετεῖ τοιαύτας ἀκροασίας, δύναται ὅμως νὰ παρακολουθῆ τὴν σκέψιν τῶν ἄλλων, ἀντλοῦσα τὰ θετικὰ αὐτῆς στοιχεῖα.

Ἡ ἐν Τριδέντῳ, ὡς γνωστὸν, Σύνοδος (1547) διέτύπωσε τὴν περὶ Μυστηρίων διδασκαλίαν τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἧτι δὲ 1563 ἐξέδοτο ἀποφάσεις περὶ γάμου. Αὗται βραδύτερον κατεστρώθησαν εἰς τὸν Κώδικα Κανονικοῦ Δικαίου, τὸ ἄρθρον 1016 τοῦ ὁποῦ θεωρεῖ μὴ ἔγκυρον τὸν πολιτικὸν γάμον, νόμιμα ὅμως τὰ ἐξ αὐτοῦ προερχόμενα τέκνα. Ἡ Κατήχησις θεωρεῖ ὡς δημοσίως ἁμαρτάνοντας τοὺς τελούντας πολιτικὸν γάμον³⁰. Ἡ τάσις ἐν τούτοις τῶν νέων νὰ τελοῦν πολιτικὸν γάμον, ἠνάγκασε τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην νὰ ἀναπτύξῃ μεγάλην ποιμαντικὴν δραστηριότητα πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν τῶν μελλονύμφων, προκειμένου νὰ πεισθοῦν καὶ νὰ τελέσουν θρησκευτικὸν γάμον. Ἡ προσπάθεια ἐπεξετάθη καὶ πρὸς τοὺς τυπικῶς ἀνήκοντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ δὲ γαλλικὴ Ἱεραρχία ἀπεφάνθη τῷ 1969 ὅτι θεωρεῖται παράνομος ἐκκλησιαστικῶς ὁ θρησκευτικὸς γάμος, τὸν ὁποῖον τελοῦν οἱ δεβαπτισμένοι μὲν, ἀλλὰ μὴ διατηροῦντες πλέον τὴν πίστιν των³¹. Ἄλλ' ἔχουν, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν νεωτέρων κοινωνικῶν ἐξελίξεων, διατυπωθῆ εὐχαί ὅπως ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐκδηλοῖ τὸν σεβασμὸν τῆς ἐναντι τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν τελούντων πολιτικὸν γάμον³². Ἐξ ἄλλου ἡ Διεθνὴς Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς ΡΚ. Ἐκκλησίας ἀπεφάνθη, ἐν ἧτι 1978, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἐνημερώσῃ τοὺς πιστοὺς τῆς ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος δὲν εἶναι ἀληθὴς γάμος³³.

29. Βελγίου Αἰμιλιανοῦ, Σκέψεις γύρω ἀπὸ τὴν μελετωμένην καθιέρωσιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἐν «Ὀρθοδοξία» 1981,

30. Encyclopedia del Matrimonio, σ. 445.

31. Foi et Sacrement de Mariage, σ. 146.

32. Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 150.

33. Problemes doctrinaux du Mariage Chretien, σ. 95.

27. Zhisman ἐνθ' ἀνωτ., σ. 303-304.

28. Ἄρθρον 1098 τοῦ Codex Juris Canonici.

Ἄλλὰ τὴν τελευταίαν λέξιν ἐπὶ τοῦ θέματος περιέχει ἡ ὄλιγος προσφάτως τῆ 22.11.81 ὑπογραφείσα καὶ τῆ 15.12.81 κυκλοφορηθεῖσα καὶ ἐξ 173 σελίδων ἀπαρτιζομένη Παπικὴ Ἐγκύκλιος Familiaris Consortio ὁποῖα κατατάσσει τὸν πολιτικὸν γάμον ὑπὸ τὸν χαρακτηρηστικὸν ὑπότιτλον: «Ποιμαντικὴ πρακτικὴ ἐνώπιον ὠρισμένων ἀνωμάλων καταστάσεων», παραλλήλως πρὸς τὸν «δοκιμαστικὸν γάμον», τὰς «ἐλευθέρως ἐνώσεις», τοὺς «γάμους τῶν διεξευγμένων» καὶ τὰ «χωρισμένα ἄτομα καὶ τοὺς διαζευγμένους καὶ μὴ ἐκ νέου νυμφευμένους».

«Ἡ περίπτωσις τῶν καθολικῶν, οἱ ὅποιοι ἐκ λόγων ἰδεολογικῶν ἢ πρακτικῶν προτιμοῦν τὸν πολιτικὸν γάμον — παρατηρεῖ ὁ Πάπας — ὁλονὲν πληθύνεται». Καὶ ἀφοῦ διαχωρίσει τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀπὸ ἐκείνην τῶν ἐλευθέρων συμδιώσεων, παρατηρεῖ ὅτι «παρὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ παραδεχθῆ τὴν κατάστασιν αὐτὴν». Καὶ συνεχίζει: «Ἡ ποιμαντικὴ πρακτικὴ θὰ ἐπιδιώξῃ νὰ κάμῃ ἀποδεκτὴν τὴν ἀναγκαίαν σχέσιν μεταξὺ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστεως, ἣν πρεσβεύει τις, καὶ θὰ προσπαθῆσῃ νὰ κάμῃ τὸ πᾶν διὰ νὰ ὁδηγήσῃ τὰ ἄτομα αὐτὰ εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς καταστάσεώς των κατὰ τὰς χριστιανικὰς ἀρχάς. Ἐπιδεικνύοντες ἕναντι αὐτῶν μεγάλην ἀγάπην καὶ ὁδηγοῦντες αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ συμμετέχουν εἰς τὴν ζωὴν διαφόρων θρησκευτικῶν κοινοτήτων, οἱ Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τούτοις, δὲν δύνανται δυστυχῶς νὰ τοὺς δεχθοῦν εἰς τὰ Μυστήρια»³⁴.

5. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ὁμιλῶν ἐνώπιον τῆς Ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἔτους 1930 ἐπὶ τοῦ, καὶ τότε, ἀνακηνηθέντος ζητήματος εἰσαγωγῆς ἐν Ἑλλάδι τοῦ πολιτικοῦ γάμου, εἶπε τὰ ἑξῆς ἀξιοσημεῖωτα:

«Μία θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς ἑλληνικῆς Πολιτείας εἶναι ἡ ἰσότης ὄλων τῶν πολιτῶν. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις δὲν ἔχουν νὰ παῖξουν κανένα ρόλον διὰ νὰ καταστήσουν διαφορὰν τινα μεταξὺ τῶν πολιτῶν. Ὁ γάμος, θεθαίως, εἶναι πολιτικὸν συνάλλαγμα καὶ δι' ἐμὲ δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι πρέπει τοῦ λοιποῦ ὁ πολιτικὸς γάμος νὰ εἶναι συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ κύρους τοῦ γάμου δι' ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἑλληνας πολίτας. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει δι' ἐμὲ ἐπίσης καμμία ἀμφιβολία ὅτι ὀφείλομεν νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸν θρησκευτικὸν γάμον ὡς ἀναγκαῖον στοιχεῖον τοῦ κύρους τοῦ γάμου δι' ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι, ἐρχόμενοι εἰς γάμου κοινωνίαν, ὁμολογοῦν ὅτι ἀνήκουν εἰς θρησκευμα, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ γάμος

εἶναι μυστήριον... Ὁ ἀγαπητὸς καὶ πάντοτε φίλος μου κύριος ἀρχηγὸς τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως ἐπικαλεῖται τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ λέγει ὅτι ἡμπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς χριστιανὸς καὶ νὰ μὴ ἐννοῇ τὴν ἱεροτελεσίαν τοῦ γάμου. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ εἶπω, ὅτι ἡμπορεῖ νὰ εἶναι χριστιανὸς καὶ νὰ μὴ θέλῃ νὰ κάμῃ ἱεροτελεσίαν, ἀλλὰ δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὀρθόδοξος, διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ τὸν γάμον μυστήριον. Δὲν ἡμπορεῖς, κύριε, νὰ μοῦ λέγῃς, ὅτι εἶσαι χριστιανὸς ὀρθόδοξος, ἐφ' ὅσον δὲν δεχέσαι τὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Δὲν λέγω ὅτι δὲν εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ κάμῃς δῆλωσιν ἐνώπιον τοῦ ληξιάρχου, ὅτι εἶσαι χριστιανὸς ὀρθόδοξος, ἀλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁμολογεῖς σαυτὸν Ὁρθόδοξον Χριστιανὸν ὀφείλεις νὰ τελέσῃς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, διότι ἄλλως δὲν ἀνήκεις πραγματικῶς εἰς τὸ ποίμνιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας... Ἄλλὰ νὰ μὴ μοῦ λέγῃ κανεὶς ὅτι θέλει καὶ Ὁρθόδοξος Χριστιανὸς νὰ εἶναι, ἀλλὰ νὰ μὴ κάμῃ τὸν γάμον μὲ ἱεροτελεσίαν. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς λόγον νὰ δημιουργήσωμεν μίαν σύγκρουσιν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐχομεν τόσα νὰ κάμωμεν εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, ὥστε μὴ θέλετε νὰ ἐξακοντίσωμεν μίαν δυσχερεῖαν νέαν διὰ τῆς συγκρούσεως, τὴν ὁποῖαν θὰ ἔχωμεν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, τσοῦτω μᾶλλον, ὅσον δὲν μὲ πείθετε ὅτι ἔχετε δίκαιον, διότι ἐγὼ εἶμαι πλήρως σύμφωνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, λέγω μόνον εἰς τὸν πολίτην νὰ εἶναι καὶ αὐτὸς εἰλικρινής. Τοῦ λέγω: Θέλεις τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεώς σου; Τὴν ἔχεις. Ἄλλὰ μὴ μοῦ λέγῃς ὅτι εἶσαι χριστιανὸς Ὁρθόδοξος ἐφ' ὅσον δὲν ἀναγνωρίζεις καὶ τὰ δόγματα καὶ τὰ μυστήρια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»³⁵.

6. Μήπως ἡ ἀκραία λύσις τῆς ἀποκοπῆς ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἀποθῆ ἐπὶ ζημίᾳ αὐτῆς; Πάλιν, ἡ τυχὸν χλιαρὰ στάσις τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ὄψει μάλιστα καὶ τῆς, διὰ πρώτην φοράν, θεσπίσεως τοῦ μέτρου, θὰ ἐνθαρρύνῃ πολλοὺς καὶ θὰ τοὺς στρέψῃ πρὸς τὸν πολιτικὸν γάμον, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ δεῖξῃ ἀνοχήν; Ὑπάρχει μέση τις ὁδός; Μήπως ἡ στέργσις τῶν μυστηρίων ἀπὸ τῶν τελούντων πολιτικῶν γάμων εἶναι ἀρκετὴ; Καὶ ἡ μὴ παραδοχὴ των ὡς ἀναδόχων ἢ παρανόμων καὶ ἡ μὴ ἀνάθεσις εἰς αὐτοὺς ἐκκλησιαστικῶν ἀξιοματάων;

Δι' ὅλα αὐτὰ ἀρμοδία νὰ ἀποφασίσῃ εἶναι ἡ σεπτὴ Ἱεραρχία, ἀφοῦ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τῆς καὶ τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητά. Καὶ ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὴν ἔρευνάν τῆς.

34. Exhortation Apostolique: Familiaris Consortio c.

35. Πρακτικὰ τῆς Ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς I, σ. 427.

Ε) Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ.

Ποίον είναι το σημερινό κλίμα εν Ελλάδι, εν όψει εισαγωγής του πολιτικού γάμου; Και ποίον το γενικότερον, έναντι της Έκκλησίας μας, κλίμα;

1. Είναι φανερόν, ότι ή ιδέα του πολιτικού γάμου, συνδυαζόμενη προς την αρχήν της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως, κατακτά έδαφος και κυριαρχεί σήμερον εις τον ελληνικόν χώρον³⁶.

2. Η καθιέρωσις τούτου παραλλήλως και ίσοτιμώς προς τον θρησκευτικόν γάμον εύρίσκει πολλούς συμφώνους, και Ίεράρχας, καιίπερ τονίζοντας τά άρνητικά αύτου διά τό Έθνος κυρίως δεδομένα.

3. Ο πολύς λαός, υπό την καταγιεστικήν τελών έπιρροήν του Τύπου και της τηλεόρασεως, διαβάζει και βλέπει άνήκουστα πράγματα διά τον πολιτικόν γάμον, χειραγωγούμενος να πιστεύη ότι ο γάμος αύτός είναι προτιμότερος του θρησκευτικού. Έχουν γραφή και λεχθή τσαούτα: γελοιότητες, φαιδρότητες και παραδοξότητες επί του θέματος αύτου, ώστε δικαιολογείται κάποια σύγχυσις εις τον λαόν. Και έρωτώμεν: Τι θα πράξη αύριον ο λαός; Υπάρχει μία έπίσημος σφυγμομέτρησις της κοινής γνώμης εις την περιοχήν των Άθηνών, γενομένη από την εταιρείαν «ΕΥΡΩΔΗΜ» εν έτει 1980. Κατ' αύτην θρησκευτικόν γάμον προτιμούν 63%, πολιτικόν 26%, ελευθέραν συμβίωσιν 10% και δέν άπήντησαν 1%. Κατά την έρευναν ή μεγάλη πλειοψηφία των Άθηναίων προτιμά τον θρησκευτικόν γάμον. Εις την Έπαρχίαν τό ποσοστόν τούτο είναι μάλλον μεγαλύτερον. Εν τούτοις είναι άντιστρόφως ανάλογος ή σχέση μεταξύ νεαρής ήλικίας και προτιμήσεως του θρησκευτικού γάμου. Ούτως οι έρωτηθέντες, έφ' όσον ήσαν ήλικίας 20 - 24 ετών έδωσαν υπέρ του θρησκευτικού γάμου επί 100, ψήφους 33, υπέρ του πολιτικού γάμου 38 και υπέρ των ελευθέρων συμβιώσεων 29. Εις την ήλικίαν από 25 - 34 τά ποσοστά άντιστοίχως ήσαν 40 - 41 - 19. Δηλ. οι νέοι, ήλικίας γάμου, κατά μέσον όρον προτιμούν τον θρησκευτικόν γάμον εις ποσοστόν 36,5%, τον πολιτικόν εις ποσοστόν 39,5% και τάς ελευθέρως συμβιώσεις εις ποσοστόν 24%³⁷.

Έξ άλλων αναλύσεων εξαίγεται τό συμπέρασμα ότι τον πολιτικόν γάμον προτιμούν οι μή θρησκοί, πολλοί εκ

των όποίων ρίπτουν ψήφον υπέρ των ελευθέρων συμβιώσεων.

Έν τούτοις προσωπικώς πιστεύομεν ότι τά ποσοστά ταύτα δέν άπηχούν την πλήρη άλήθειαν. Πολύ περισσότεροι νέοι θα θελήσουν, όταν έλθη δι' αύτούς ή στιγμή του γάμου, την εύλογίαν της Έκκλησίας, έστω και άν τώρα έρωτώμενοι τάσσονται υπέρ του πολιτικού γάμου. "Όταν εν Γαλλία, ένθα ο πολιτικός γάμος είναι υποχρεωτικός, επί 100 γάμων κατά την 16ετίαν 1954 - 1971 κατά μέσον όρον οι 65 έτελούντο και θρησκευτικώς, και όταν εν Ίταλία οι θρησκευτικοί γάμοι υπερτερούν των πολιτικών, διατί εις την συντηρητικήν Ελλάδα τά πράγματα θα είναι χειρότερα; Ο λαός και εις τό μέλλον θα προτιμά τον θρησκευτικόν γάμον, διότι ούτος:

α) Συνδέεται άρρήκτως με τά ελληνικά γαμήλια έθιμα.

β) Συνιστά μεγίστην ασφάλειαν διά την γυναίκα.

γ) Διαθέτει άνυπολόγιστον γοητείαν και ήθικόν δάρος εις την συνείδησιν του φύσει θρησκου έλληνο.

δ) Έχει τελετουργικήν μεγαλοπρέπειαν και άναντικατάστατον κύρος.

ε) Άνταποκρίνεται εις την θρησκευτικήν πίστιν των περισσότερών ελλήνων και δη και των καλών οικογενειάρχων, οι όποιοι θα έπηρεάζουν όπωσδήποτε προς την κατεύθυνσιν αύτην και τά τυχόν δυστροπούντα τέκνα των.

4. Ο Τύπος βεθαίως, ως προσέλεχθη και ή τηλεόρασις θα συνεχίσουν, με ηύξημένην ίσως έντασιν την προσπάθειαν, την όποιαν έχουν αναλάβει κατά του θρησκευτικού και υπέρ του πολιτικού γάμου. Άλλ' όστις γνωρίζει την ψυχολογίαν του έλληνο, πρέπει να μή άγνοή, ότι ή πλύσις έγκερφάλου ένίοτε οδηγεί εις αντίθετα αποτελέσματα. Η Έκκλησία καλώς αξιοποιούσα την κόπωσιν των ελλήνων από τον άνηλεή βομβαρδισμόν των από τά μέσα μαζικής έννημερώσεως, και αναπτύσσουσα εν καλώς οργανωμένον σύστημα καλής έννημερώσεως του λαού, θα πείση πολλούς και θα έλκύση και τούτους προς την άλήθειαν.

ΣΤ) ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Δέν καταστρέφομεν τον λόγον πριν ή καταστρώσωμεν μίαν μικράν δέσμην τελικών μας συμπερασμάτων και προτάσεων. Αύται είναι:

36. «Βραδυή» 13.7.1981.

37. «Έκκλησιαστική Άλήθεια» 16.12.1980.

1. Επιδίδεται να υπάρξει συνεργασία μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν τῇ ρυθμίσει τῶν λεπτομερειῶν περὶ τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ἀνεξαρτήτως τῶν προθέσεων τῆς τελευταίας ὅπως προέβη εἰς χωρισμὸν τῆς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὑφιστάμενον συνταγματικὸν καὶ νομικὸν καθεστῶς ἐπιβάλλει, διὰ τὸ καλὸν τοῦ Ἔθνους, τὴν ἀμοιβαίαν συνεργασίαν πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς κοινῶς ἀποδεκτῆς λύσεως.

2. Νὰ ἐπιδιωχθῇ ὁ παντελής ἀποκλεισμός τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου ὡς ὑποχρεωτικοῦ, ὡς πολυπλῶς ἐπιζημιῶν καὶ ἀντισυνταγματικοῦ.

3. Νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ θέσις τοῦ πολιτικοῦ γάμου ὡς παραλλήλου μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἔχοντας πρόβλημα συνειδήσεως, τοὺς ἀλλοδόξους καὶ ἀλλοθρήσκους, μὲ ταυτόχρονον δῆλωσιν τῶν ὅτι ἐξέρχονται τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ λύσις αὕτη ἐπιλύει πολλὰ καὶ πελώρια κανονικὰ προβλήματα, μὲ κοινωνικὰς ὀπωσδήποτε προεκτάσεις. Ἡ γνώμη τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου δύναται νὰ ἔχη βαρύτητα.

4. Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ δηλώσῃ ἀπεριφράστως ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος συνιστᾷ παραβίασιν τῆς δογματικῆς τῆς διδασκαλίας, διὸ καὶ δὲν ἀναγνωρίζεται ὑπ' αὐτῆς. Ἡ θέσις αὕτη δεόν νὰ γίνῃ εὐρέως γνωστῆ.

5. Παρὰλλήλως νὰ ἀνακοινωθοῦν τὰ μέτρα, κανονικὰ καὶ ποινικὰ, ἅτινα θὰ ληφθοῦν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν περιφρονούντων τὴν φωνὴν τῆς. Τὰ μέτρα αὐτὰ δεόν νὰ εἶναι σαφῆ καὶ πεπερησιασμένα.

6. Ἡ βάπτισις τῶν τέκνων τῶν προερχομένων ἐκ πολιτικοῦ γάμου πρέπει νὰ τελεῖται, διότι ἡ Ἐκκλησία βαπτίζει καὶ τὰ νόθα καὶ χειροτονεῖ αὐτὰ καθὼς καὶ τὰ ἐξ ἀπίστων γονέων προερχόμενα.

7. Τὸ σπουδαιότερον: ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀναπτύξῃ εὐρυτάτην Ποιμαντικὴν τῶν Μελλονύμφων. Ἄτυχως εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἐλάχιστα ἔχουν γίνῃ. Ἔστω καὶ τώρα νὰ δοθοῦν ὁδηγίαι, νὰ ὀργανωθοῦν εἰδικαὶ ὑπηρεσίαι εἰς τὰς Ἰ. Μητροπόλεις, νὰ γίνουσι Σεμινάρια νὰ ἀναπτυχθοῦν θέματα, νὰ ἀναλλάξωμεν τὴν πείραν μας. Ἀρχίζει μία σταυροφορία νὰ μάθῃ ὁ κόσμος τὴν ἀλήθειαν. Θὰ τὴν εἴπωμεν γυμνῆν. Ὁ πολιτικὸς γάμος εἶναι ἄθεσμος μίξις, εἶναι καταπάτησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, εἶναι αἵρεσις. Ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι, διάκονοι, μοναχοί, ἐφημέριοι, θεολόγοι, Τύπος θρησκευτικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς, ὅλοι καὶ ὅλα πρέπει νὰ τεθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διαφωτίσεως. Ὁρισμένοι ἀν-

θρωποι δὲν ἔχουν ἐπίγνωσιν τῶν συνεπειῶν διὰ τὴν φυχήν των τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ἄς ἀνοιξώμεν μαζί των ποιμαντικὸν διάλογον. Τοὺς θρησκευτικῶς ἀδιαφόρους ἄς διαφωτίσωμεν. Καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀθέους ἄς μὴ ἀπορρίψωμεν. Πάντοτε ἡ Ἐκκλησία προσδέχεται τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἐπιστρέφοντας.

8. Τὸ οικονομικὸν θέμα εἰς τὰ Μυστήρια πρέπει νὰ ἐκλείψῃ, ἐπὶ τέλους. Εἶναι καρκίνωμα καὶ ἀπόστημα. Πρέπει νὰ κοπῇ. Ἴσως τώρα εἶναι μία εὐκαιρία. Μᾶς κατηγοροῦν ὅτι ἐκμεταλλευόμεθα τὸν λαόν, καὶ μᾶς ἀπειλοῦν ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος εἶναι μία ἀδάπανος ἐναλλακτικὴ λύσις διὰ τὸν λαόν. Ἄς προσέξουν ἰδιαίτερος οἱ ἐφημέριοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν πολλῶν μεγάλων πόλεων. Πολλὰ συμβαίνουν καὶ ἀκούονται καὶ δυσφημοῦν δόκλον τὸν κληρὸν. Ὁμιλοῦν περὶ ἐκμεταλλεύσεως, περὶ ἐμπορίας. Νὰ λείψῃ τὸ κακόν. Ἐδῶ καὶ τώρα.

* * *

Μακαριώτατε,

Σεβασμιώτατοι,

Τώρα ὅτε καθιερώνεται ὁ πολιτικὸς γάμος· τώρα ὅτε θὰ ἔχωμεν χωρισμὸν Ἐκκλησίας καὶ Κράτους· τώρα ὅτε θὰ ἴδωμεν τὸν κρημνισμὸν τῶν πνευματικῶν ἀξιών, τώρα θὰ φανῇ ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ποῖον τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ μας. Ὅχι ὡς λαγωοί, ἀλλ' ὡς λέοντες ἄς σταθῶμεν ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων ὄρθιοι καὶ ἄς ἀναλάβωμεν τὸν ἀγῶνα. Ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξε πάντοτε ἀγωνιζομένη καὶ οὐδέποτε ἀγωνιώσα, πάντοτε νικῶσα καὶ οὐδέποτε καταπτοῦμένη. Ὁσάκις ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου ὕψωσε τὸ ἀνάστημά της, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἐκπροσώπων της, ἐδοξάσθη καὶ ὁ λαὸς τὴν ἠκολούθησε. Τὸ αὐτὸ θὰ πράξῃ καὶ τώρα ἐν δὲν πτοηθῶμεν ἀπὸ ἀπειλᾶς καὶ μὲ γνώμονα τὴν ἀλήθειαν τοῦ Χριστοῦ, ἀντιπαραταχθῶμεν πρὸς τὴν ἰταμὴν πλάνην καὶ εἴπωμεν τὰ πρέποντα. Τὰ ὄπλα τῆς στρατείας μας εἶναι πνευματικά. Ἄς τὰ ἀνασύρωμεν καὶ ἄς ἐφουκλήσωμεν, συνεχίζοντας τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῶν Πατέρων. Ὁ εὐσεβὴς λαὸς ἀναμένει ἀπὸ ἡμᾶς τὸ σύνθημα τῆς μάχης. Δὲν πρέπει νὰ ἀπογοητευθῇ. Ἐν τῇ προσπάθειά μας νὰ κερδίσωμεν τοὺς ἀτάκτους, προσέξωμεν μὴ καὶ χάσωμεν τοὺς πιστούς. Κύριος ὁ Θεὸς κατευθύνει τὰ διανοήματα ἡμῶν πρὸς τὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ Του συμφέροντα καὶ τῷ Λαῷ Του ἀρμόζοντα.

† Ὁ Δημητριάδος ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

ΔΙΑ ΜΙΑΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΝ ΖΩΗΝ *

Δέν συναντάται ώρισμένος όμοιόμορφος τύπος Λειτουργικής εϋχής έξ αρχής. Οιαδήποτε αναζήτηση τοιούτου τύπου εις τά έργα των Άποστόλων ή τής μεταποστολικής περιόδου, είναι ματαιοπονία. Η λατρευτική ζώη των πιστών δέν ήτο πανομοιότυπος, διατεταγμένη και κατευθυομένη. Ο έπίσκοπος, ών ό υπεύθυνος τής συνάξεως, είχαν έλευθερίαν έκφραστικήν. Ο Ίουστίνος (Άπολ. Ι, 65-67) μάς λέγει καθαρά, ότι ό προστώς τής συνάξεως ανέπεμπεν εϋχάς αναλόγως τή περιστάσει, χωρίς νά δεσμευεται. Η ένορία ζώσα έδημιούργει δεήσεις κατά τάς έκάστοτε ανάγκας.

Ίππόλυτος ό Ρώμης, καιτοι δίδων τύπον σαφή τής έν χρήσει Άναφοράς, παρουσιάζει ως υπόδειγμα μάλλον τήν Άποστολικήν Παράδοσιν. Αφήνει νά έγνωθής ότι ό έπίσκοπος έχει τό δικαίωμα νά τελέση τήν Εϋχαριστίαν χρησιμοποιών εϋχάς κατά βούλησιν, άρκει νά συμφωνούν με τό πνεύμα τής Εκκλησίας και τής διαμορφουμένης πλέον Παράδοσεως. Ως φορεύς τής Πίστεως τής Εκκλησίας έδιδεν όλα τά έχέγγυα ότι αι μυστηριακαί Εϋχαι συναφώνουν με τά πιστευτά.

Όστε έκπεφρασμένος κοινός τύπος Λειτουργικών εϋχών άπουσιάζει. Υπάρχει αντίθετως μία ζωντανή παράδοσις ρυθμίζουσα τό περιεχόμενον και τό ύφος των Εϋχών. Έκ τούτου προέκυψε διαφορότης και ποικιλία. Έκ των διασωθέντων χειρογράφων, ό έρευνητής αντιλαμβάνεται ότι ανεξαρτήτως τής έξωτερικής διαφοράς και του έκφραστικού πλούτου, υπάρχει καταπληκτική ένότης και πιστότης εις τήν δογματικήν θάσιν και εις τό κύριον θέμα. Όλαι αι Εϋχαι στρέφονται περί τό αυτό κεντρικόν σημειόν: ότι ό Κύριος διέταξε τούς Άποστόλους νά έπαναλαμβάνουν εις ανάμνησιν εκείνου τό Μυστικόν εκείνον Δείπνον. Τοϋτο πράττουν. Τήν ίδιαν πράξιν τελει και ό έπίσκοπος. Και επειδή δι' εϋχαριστίας τό πλήρωμα πρέπει ν' άρχίση δια τό λυτρωτικόν αυτό γεγονός, έπεκράτησεν ό όρος «Εϋχαριστία» έφ' όλης τής μυστικής τελετής και Λειτουργικής πράξεως.

Οϋδέν εκ των διασωθέντων μέχρις ήμών λειτουργικών κειμένων άποσιωπά τον θεσμόν του πρώτου εκείνου δείπνου και τήν συνέχισιν αυτού δια του έπαναλαμβανόμενου υπό του έκάστοτε λειτουργού. Πολύς θόρυβος έγινε περί τήν λεγομένην χαλδαϊκήν Άναφοράν. Τίνες ισχυρίσθησαν ότι: δήτην άνευρέθησαν αντίθετα στοιχεία. Άλλ' ό Β. Botte άνέτρεψε δι' έπιχειρημάτων (L'Anaphore Chaldeenne des Apotres, dans Orientalia Christiana Periodica 15 (1949) 259-276).

Πρός άρσιν πάσης παρεξηγήσεως πρέπει νά λεχθής ότι δέν ήτο άρκετόν υπό του λειτουργού νά έπαναλαμβά-

νονται μόνον τά λόγια. Έπρεπε ό λειτουργών νά ήτο έν πάση τάξει, δια νά έπαναληφθής ή οϋσία τής πράξεως, ή θυσία, ό θάνατος Εκείνου. Και επειδή τοϋτο έγινετο παρουσία των πιστών, επεδάλλετο και δέησις υπό και υπέρ του λαού. Έντεϋθεν, προέκυψαν τέσσαρα στοιχεία, συναντώμενα άπαραλλάκτως εις όλας τάς άρχαίας Λειτουργίας:

εϋχαριστία και δοξολογία υπό τής Συνάξεως
έξιστόρησις και άναφορά του θανάτου του Χριστού
Άνάμνησις των υπέρ ήμών γεγεννημένων
Επίκλησις του Παναγιου Πνεύματος.

Τά στοιχεία αυτά συναντώμεν έν Ρώμη, εις τήν Άναφοράν του Ίππολύτου (Άπ. Παρ. 41-42), ήτις άσφαλώς έκφράζει τήν πράξιν, αναλόγον παράδοσιν τής λειτουργικής ζωής έν Ανατολή. Εις ταϋτα θα προστεθούν τό Τρισάγιον ή Sanctus, όπερ πρώτος ό Πάπας Σίξτος εισήγαγεν εις τήν Δύσιν.

Η πιστότης αυτή εις τά συγκροτούμενα τήν Λειτουργίαν κεντρικά στοιχεία χαρακτηρίζει τάς ανά τήν οικουμένην Εκκλησίας του Χριστού. Έκάστη τοπική Κοινότης έχαιρε συγχρόνως έλευθερίας τροποποιήσεων και αλλαγών, έφ' όσον εξυπηρετούτο βασικαι άνάγκαι. Οι Έπίσκοποι μιας περιοχής άνευ δυσκολίας τινος συνεζήτουν περί μεταρρυθμίσεων και επιβαλλομένων προσθηκών. Η λατρευτική Κοινότης δέν είναι στατική και απολιθωμένη. Ζή έν χρόνῳ και τόπω και ζητεί τήν συσχέτισιν τής Διατρέας με τό καθημερινόν βίωμα και τον δείκτικη των όρθουμένων αναγκών και έξαιρετικών περιστάσεων.

* * *

Άλλοτε έδιδον άφελεις εξηγήσεις περί τής εμφανίσεως και συγγραφής των Ιερών Άκολουθιών. Η Λειτουργία λόγου χάριν, θεωρείτο ως έργον των Άποστόλων ή άκόμη και ως υπαγορευθέν υπό του ιδίου Σωτήρος Χριστού. Φαίνεται από τάς λεγομένας «Άποστολικάς Διαταγάς» ότι ή αρχαία Εκκλησία απέδιδε τήν διατύπωσιν του κεντρικού σκελετου εις τούς Άποστόλους. Εις όλας τάς χριστιανικές Κοινοτήτας με πολύ εϋλάβειαν εκράτουν παραδόσεις λειτουργικών έθίμων, άνάγοντες αυτά μέχρι των άποστολικών χρόνων. Αϋτήν τήν πεποίθησιν εξέφραζεν ό Ίππόλυτος Ρώμης όταν άπένειμε τον τίτλον «Άποστολική Παράδοσις» εις δοκίμιον γραπτόν γνωστόν υπό τον τίτλον «Αίγυπτιακαί Εκκλησιαστικά Διατάξεις».

(Συνεχίζεται)

ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΤΙΜΙΑΔΗΣ

Μητροπολίτης Σηλυβρίας

* Συνέχεια εκ τής σελ. 13 του ύπ' αριθ. 1-2 τεύχους.

ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΗΜΕΡΟΝ*

Έκείνος ό οποίος δέν προσφέρει σήμερα αυθορμη-
τως την βοήθειάν του πρός αντιμετώπισιν των χειροπια-
στών προβλημάτων του συνανθρώπου του, δύναται να
κατηγορηθή ως αίρετικός, ακριβώς όπως εκείνος ό οποίος
δέν αποδέχεται την σωτηριολογικήν αλήθειαν, ή οποία
δέν είναι σύστημα ιδεών, ανυπόστατος ούτως είπειν αλή-
θεια, αλλά αυτός ούτος ό Χριστός: «εγώ είμι ή όδός
και ή αλήθεια και ή ζωή» (Ιωάν. 14, 6). Όθεν και
τό θέλημα του Θεού γινώσκωμεν ποιούντες αυτό.

Ό άνθρωπος διά τον όποιον από κοινού καλούμεθα
να μεριμνήσωμεν σήμερα είναι ό άνθρωπος της επο-
χής της επιστήμης και της τεχνικής, ό οποίος έχασε
τόν προσανατολισμόν του και την ταυτότητά του. Κα-
λούμεθα να μεριμνήσωμεν διά τον άνθρωπον ό οποίος
ζητεί ειρήνην και φωνάζει διά δικαιοσύνην, διά τον πε-
ριφρονημένον και τον παραμελημένον, δι' αυτόν ό οποίος
διεκδικεί την ανθρωπίνην αξιοπρέπειαν, τον τραγικώς
άπομεινωμένον.

Οί ακόλουθοι λόγοι του πατρός Alfred Delp
εις τό κελλίον του όλίγον πριν απαγχονισθή, δύνανται
να χρησιμοποιηθοῦν ως υπόμνησις εις όλους ήμάς τους
χριστιανούς:

«Η επανεύρεσις του δρόμου πρός τον άνθρωπον
εξαρτάται από την επιστροφήν της Έκκλησίας
εις την διακονίαν,
την υπηρεσίαν της ανθρωπότητας,
εις μίαν υπηρεσίαν την όποιαν δέν καθορίζουν
αί ιδικαί μας όρέξεις,
αλλά αί ανάγκαι της ανθρωπότητας
έννοώ να συντροφεύσωμεν τον άνθρωπον
εις όλας τάς περιπτώσεις,
και να τον ακολουθήσωμεν και
να όδοιπορήσωμεν μαζί του
έως των έσχάτων άπελπισιών του».²⁷

Ό Χριστιανισμός δέν είναι θρησκεία του άτομου,
αλλά του προσώπου, ήτοι υπερφυσική και μυστηριακή
κοινωνία άδελφών, ούχι δέ άτομισμός. Είναι θρησκεία

μιάς ούσιαστικής, αληθοῦς και ούχι μιάς συλλογικής
ή μηχανικής συναισθηματικής ή διπλωματικής ένότη-
τος. Διότι, έν αντιθέσει πρός τό άτομον, ό άνθρωπος ως
πρόσωπον, φορέυς της εικόνας του Θεού, κλητός εις την
όμοίωσίν Του, δέν δύναται να βοηθη και να υπάρξη
άνευ θαθείας σχέσεως πρός τους συνανθρώπους του, με-
τά των όποιων τον συνδέει ούχι μόνον ή χαρά και ή θλί-
ψις, αλλά και ό θάνατος και ή κοινή κλησις διά σωτη-
ρίαν και ένότητα, συμφώνως πρός την εικόνα της Ά-
γίας Τριάδος και την άδιαίρετον και ασύγχυτον ένότητα
των δύο φύσεων έν τῷ ένι προσώπῳ του Θεανθρώπου.

Έπειδή άνήκωμεν εις την ίδιαν οικογένειαν είμεθα
όποχρεωμένοι εις άδελφωσύνην, εις άλληλεγγύην πρός
τόν κόσμο. Είς την άδελφικήν αυτήν κοινωνίαν, ούδεις
άποκτά μεγαλυτέρας έξουσίας ή περισσοτέρας προνο-
μίας χάριν της έκκλησιολογικής του προελεύσεως ή χά-
ριν της κοινωνικής του δραστηριότητος, των παθών και
του μαρτυρίου του.

Όπόσην περισσοτέραν συνείδησιν της υπευθυνότητός
των, ως μέλη του Σώματος του Χριστού, θά είχον οί
χριστιανοί, όπόσον πλέον καρποφόρος και αποφασιστική
θά ήτο ή δράσις των, εάν κατενόουν πως τό ζών Σώμα
του Χριστού, ή Έκκλησία, έξ έπόψεως ούσίας, θέλει να
ένσωματώση όλόκληρον την ανθρωπότητα! Διότι ή δρά-
σις του Χριστού υπερβαίνει κατά πολύ τά κανονικά όρια
της Έκκλησίας: ό Χριστός είναι και μετ' εκείνων οί
όποιοι δέν τον γνωρίζουν, ή δέν θέλουν να τον γνωρί-
σουν, έφ' όσον απέθανε διά την σωτηρίαν όλων ήμῶν.
Ό Χριστός θέλει την Έκκλησίαν του πανταχοῦ εις τον
οίκον της, και πᾶς άνθρωπος να αισθάνεται έν τῇ Έκ-
κλησία ως εις τον οίκον του, ως έκαστος έδιώσατο και
έφθέγγατο τῇ ίδια αὐτοῦ διαλέκτῳ τό σωτήριο μήνυμά
Του έν Πνεύματι Άγίῳ την ήμέραν της Πεντηκοστῆς.
«Omnis gens secundum suam patriam in Ec-
clesia psallit Auctori»²⁸.

(Συνεχίζεται)

† Ό Τρανουπόλεως ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

* Συνέχεια έκ της σελ. 15 του ύπ' αριθ 1-2 τεύχους.

27. Πρβλ. Theodor Schober, Beiheft zur Oek. Rund-
schau 22/1977, σελ. 101-102.

28. Urbanus Maurus, De universo, Lib. 22, 3, PL.
411, 598.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Τὸ ζήτημα τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

Ἡ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐμόφρωνος ἀπόφασις τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Σεπτιῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε τῷ ὄντι ἱστορική. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, «δὲν δύναται ὁ πολιτικὸς γάμος νὰ θεωρηθῆ ἔτι τῆς Ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας ὡς ἰσοκύβητος καὶ ἰσοδύναμος πρὸς τὸν θρησκευτικὸν γάμον τῶν Ὁρθόδοξων. Ἐξ αἰτίας ὅμως τῶν ὀλίγων ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι θεωρητικῶς ἐπιστηρίζουν ὅτι εἶναι ἄπιστοι καὶ ἄθεοι, ἀρέχεται ἡ Ἐκκλησία τὴν θέσπισιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἵνα μὴ ἐπιταξῆται τὸ μέγα μυστήριον τοῦ γάμου ἐπὶ ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι δεδηλωμένως δὲν πιστεύουν εἰς τὴν ἱερότητα αὐτοῦ. Προσέτι δὲ ἵνα ἐξυπηρετηθοῦν εἰς τοὺς γάμους τῶν οἱ ἀλλόθρησκοι καὶ εἰτεροδόξοι. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἶναι τελείως ἀπαράδεκτος καὶ ἀδικαιολόγητος ἡ θέσπισις τοῦ πολιτικοῦ γάμου δι' ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας».

Ὅθεν ἡ τυχὸν καθιέρωσις πολιτικοῦ γάμου ὑποχρεωτικῶς διὰ πάντας, ὡς ἀναφέρεται ἐν ποιμαντορικῇ ἐγκυκλίῳ τῆς Σεπτιῆς Ἱεραρχίας, α) νὰ παρεβιάζε (τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν πιστῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὴν συντριπτικὴν πλειοψηφίαν τοῦ λαοῦ μας) β) νὰ ὑπεβίβαζε καὶ νὰ ἀπώθει «εἰς τὸ περιθώριον τὸν μέχρι σήμερον ἰσχύοντα θρησκευτικὸν γάμον, τὸν ὁποῖον προσδεύει ἡ Ἐκκλησία» γ) νὰ ἀπέκλειεν (ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας καὶ δημοκρατικῆς ἐπιλογῆς μεταξὺ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ γάμου, ὑποχρεοῦσα ἅπαντας εἰς τέλει γάμον πολιτικοῦ τύπου) καὶ δ) νὰ ἀπετέλει «ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σαφῆ ἐπαγγελίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Κυβέρνησις προεκλογικῶς καὶ διὰ τῶν προγραμματικῶν δηλώσεων ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς προαιρετικῆς θεσπίσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου».

Τὸ ὑπερθετικὸν δίκαιον

ὡς βᾶθρον τοῦ θετικοῦ.

Ἐν διαλέξει, τὴν ὁποίαν ἀγοράνωσε προσφάτως τὸ ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μεγάρων κ. Βαρθολομαίου προεδρευόμενον «Ἐκκλησιαστικόν, Ἐπιστημονικὸν καὶ Μορφωτικὸν Ἰδρυμα Ἰωάννου καὶ Ἐριέτις Γρηγοριάδου» μὲ θέμα «Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτικὴ», ὁ ὁμιλητὴς Προσπύταρις τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Εὐάγγ. Θεοδώρου, ὁρμώμενος ἐκ τοῦ ἀπασχολοῦντος τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ζητήματος τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἐτόνισε πρὸς τοὺς ἄλλοις τὰ ἑξῆς: «Τὸ βᾶθρον τοῦ θετικοῦ δικαίου εἶναι τὸ ἐπὶ τοῦ ἐμφύτου ἠθικοῦ νόμου στηριζόμενον ὑπερθετικὸν δίκαιον, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει τὸ φυσικὸν καὶ ἐθιμικὸν δίκαιον, πὸν ἐξυπνώνονται καὶ ἐξυγενίζονται ἀπ' τὴν Θεία

Ἀποκάλυψη καὶ ἀπ' τὸ Δίκαιον τῆς Χάριτος. Οἱ φωνισμένοι πολιτικοὶ ποτὲ δὲν δημιουργοῦν οἰκτιροῦς τὸ δίλημμα τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους». Ἐπειτα, ὡς θὰ ἔπροσε νὰ τονίσῃται ὑπὸ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου, «ἡ ὅλη νομοθεσία δὲν πρέπει νὰ ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸ τί θὰ ἐφαρμοσθῆ ὁ δικαστὴς σὲ ἀκραῖες περιπτώσεις κάποιας παρουσίας, ἀλλὰ πρέπει παράλληλα νὰ ἔχη καὶ καθοδηγητικὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ ὑπενθυμίῃ σὶν λαὸ τὶς παραδόσεις καὶ τὶς θαθεῖες πνευματικῆς ρίζες τοῦ ἔθνους. Ἡ νομοθεσία μὲ κανὲνα τρόπο δὲν πρέπει νὰ ἀνοίγῃ τὸν δρόμον γιὰ τὴν θαθμιαία ἀπομάκρυνσὴ ἀπὸ αὐτῆς καὶ ἀπὸ τὸν μέγιστον κοινὸν παρονομαστικῶν κοσμοθεωρητικῶν τάσεων τῆς πλειοψηφίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Ἀπὸ τοιαύτης ἀπόψεως ὁρμώμενος ὁ ὁμιλητὴς, κατέληξε τονίζων, «ὅτι ἡ τυχὸν καθιέρωσις τοῦ πολιτικοῦ γάμου ὡς ὑποχρεωτικῶς δι' ὅλους «θὰ ἀπεκλύπτει σύμπλεγμα ἐχθρότητος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν» καὶ θὰ συνετέλει εἰς τὸ νὰ «ἐκπαύσῃ μέγας σάλος μὲ ἀποβλέπτες συνέπειες».

«Ἀμετακίνητοι εἰς τὸν θεῖον νόμον».

Ἀξία ἰδιαίτερας μνείας εἶναι καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς Σεπτιῆς Ἱεραρχίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀποποινικοποιήσεως τῆς μοιχείας.

Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ἀπόφασις ἐπισημαίνει «ὅτι μεγάλους ἠθικοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους συνεπάγεται ὁ ἀποχαρακτηρισμὸς τῆς μοιχείας ὡς ποινικοῦ ἀδικήματος, διὰ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ὅλην ὑπόστασιν τῆς κοινωνίας, διότι ἀνοίγει πλατεῖαν θύραν εἰς πάντα ἐπίβουλον τῆς τιμῆς καὶ τῆς γαλήνης τῆς οἰκογενείας καὶ ἀποδυναμώνει τὴν ὅλην δομὴν τῆς νομοθεσίας, ἥτις διέπει τὸ κοινωνικὸν σύνολον». Δι' αὐτὸ «ὡς δὲν νοεῖται ἀποποινικοποιήσις τῆς κλοπῆς καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων, οὕτω δὲν εἶναι νοσητὴ καὶ ἡ τοιαύτη τῆς μοιχείας, ἀπειλοῦσης β,ι τιμωτέρον ἔχει ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια».

Ὅθεν τὰ ὄργανα τῆς Πολιτείας καὶ ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ δέον «θὰ παραμετῶμεν ἀμετακίνητοι εἰς τὸν θεῖον νόμον καὶ τὴν μακραίωνα παράδοσιν τοῦ ἔθνους, ἀνευ οὐδενὸς ἐπηρεασμοῦ ἀπὸ ἀντιθέτων ἀντιλήψεων».

Ἀξιεπαινον ψήφισμα.

Ἐπικρόσιοι καὶ πλέον ἐκπαιδευτικοί, μετασχόντες προσφάτως τοῦ ΚΒ' Συνεδρίου τοῦ τομέως ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐπιστημῶν τοῦ Συλλόγου «Ὁ Μ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Ἐπισκόπου Διονυσίου Κ. Κυράττου, Μητροπολίτου Δράμας: *Παράδοση και ἀναγέννηση*, ἐν Δράμα 1981, σχ. 80 μ., σελ. 39. Τοῦ ἴδιου: *Ἡ Ἐκκλησία και ὁ σύγχρονος κόσμος*, ἐν Δράμα 1981, σχ. 80 μ., σελ. 28. Τοῦ ἴδιου: *Ἡ ἐν Χριστῷ ὑπέρθασις τοῦ χρόνου και ἡ αἰωνιότης*, ἐν Δράμα 1981, σχ. 80 μ., σελ. 22. Τοῦ ἴδιου: *Τὸ ἄκτιστον φῶς τοῦ μεταμορφωθέντος Κυρίου*, ἐν Δράμα 1981, σχ. 80 μ., σελ. 19. Τοῦ ἴδιου: *Τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ και οἱ Ὁρθόδοξοι μο-*

ναχοί, ἐν Δράμα 1981, σχ. 80 μ., σελ. 19. Τοῦ ἴδιου: *Ἡ ἐν μετανοίᾳ ταπείνωσις, κλησίς πρὸς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον*, ἐν Δράμα 1981, σχ. 80 μ., σελ. 22.

Ἀνθοδέσμη ἀπὸ εὐωδιστὰ ἄνθη ὀρθοδόξου πνευματικότητος συγκροτεῖ ἡ συγγραφικὴ παραγωγή ἐνὸς μόνο ἔτους, τοῦ παρελθόντος, τοῦ Σεβ. Μητροπολίτη Δράμας κ. Διονυσίου, ὁ ὁποῖος μὲ καλλιπέπεια και προσήλωσι στήν παράδοσι τῆς Ἀγίας μας Ὁρθοδοξίας, ἀπὸ τὸ 1959 καλλιέργει μὲ λαμπρὴ ἀπόδοσι τὰ ὀρθόδοξα χριστιανικά

Βασίλειος» και ἀσχοληθέντες περὶ τὸ σπουδαιότατον θέμα «Ἀγωγή και Ὁρθόδοξος ταυτότης», ἐξέδωκαν ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποῖου: 1) Διαπιστώνουν τὸν ἐθνικὸν κίνδυνον ἐκ τῆς προοιούσης ἰδεολογικῆς ἀναρχίας τῶν μαθητῶν. 2) Καταγγέλλουν δημοσίᾳ τὴν ἀπόπειραν πρὸς ἐξάλειψιν τοῦ χρώματος τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότης. 3) Στιγματίζουν τὸν παραμερισμὸν τῆς ὀρθοδόξου διδαχῆς και καλοῦν εἰς ἐγρήγορον τοὺς συναδέλφους ἐκπαιδευτικοὺς διὰ μίαν ζωντανὴν και ἡρωϊκὴν ἀπόκρουσιν πάσης ἐνεργείας πρὸς ἀποχρωματισμὸν τῆς ἑλληνορθοδόξου ταυτότης τῶν μαθητῶν τῆς ἐθνικῆς μας παιδείας. 4) Προτείνουν νὰ λαμβάνηται πρόνοια, ὥστε ἐν τοῖς σχολικοῖς βιβλίοις νὰ μὴ γίνηται ἀλλοίωσις τῆς ἑλληνικῆς και ὀρθοδόξου παραδόσεως. Ἀντιθέτως συμφώνως πρὸς τὴν πρωθυπουργικὴν διαβεβαίωσιν πρέπει ὡς σεβασμὸς και ἡ ἀξιοποίησις τῆς παραδόσεως νὰ διέπουν τὴν ὅλην ἐκπαιδευσιν».

Χαίροντες διὰ τὰς διακηρύξεις ταύτας τῶν ἐπιδοφόρων ταύτων ἐκπαιδευτικῶν, εὐχόμεθα ὅπως τὸ ἀξιάπεινον ψήφισμα τῶν εὖρη ἀπήχησιν τόσον εἰς πάντας τοὺς συναδέλφους τῶν, ὅσον και εἰς τὰ ἀρμόδια κρατικὰ ὄργανα, ἵνα χαράσσουν τὴν καθ' ὅλου ἐκπαιδευτικὴν πολιτικὴν.

Ἡ ἐνοποιούσα ἀρχὴ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἔργου.

Ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐν τῇ προηγουμένῃ παρατηρήσει μνημονευθὲν ψήφισμα ἑλλήνων ἐκπαιδευτικῶν, εἶναι τὸ πρό τινων ἐβδομάδων ὑποβληθὲν εἰς τὴν εἰδικὴν Ἐκπαιδευτικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ὑπόμνημα τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ «Συνδέσμου Χριστιανῶν Διδασκάλων».

Κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦτο, «ἡ ἐνοποιούσα ἀρχὴ», ἐπὶ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ στηρίζηται τὸ ἐκπαιδευτικὸν ἔργον, εἶναι ἡ χριστιανικὴ πίστις, ἥτις «μᾶς ἔχει ἐφοδιάσει μὲ μίαν θάσιν διὰ τὰς ἠθικὰς ἀξίας τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας και δύναται νὰ κάμῃ και σήμερον τὸ αὐτό. Ἡ χριστιανικὴ πίστις ἀπεδείχθη εὐπροσάρμοστος εἰς πολλὰς διαφορικὰς πολιτικὰς καισιτάσεις και πολλὰς κοινωνικὰς δομὰς. Ὅστιον ἢ θράδιον μία κοινωνία πρέπει

νὰ ἀποφασίσῃ ποία εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ἀξιῶν τῆς». Ἐπομένως «ὁ Χριστιανισμὸς, ὅστις προσφέρει τὴν κλεῖδα πρὸς κατανόησιν τοῦ πολιτισμοῦ μας, πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ τὸ κέντρον και τὴν θάσιν ἐνὸς νέου σχολικοῦ ὠρολογίου προγράμματος».

Τῷ ὄντι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι δυνατὸν νὰ συναναπτύξῃ ἀρμονικῶς πάσας τὰς ἐκλεκτὰς προδιαθέσεις τῆς ψυχῆς τῶν νέων, ἵνα κατευθύνῃ τὴν προσωπικότητα αὐτῶν εἰς τὴν ἀληθῆ ὀλοκλήρωσιν.

«Ἐξετάσεις καλῶν μαθητῶν».

Ὁρθῶς ἐπεσημάνθη ὑπὸ τοῦ καθημερικοῦ και περιοδικοῦ Τύπου, διὲ ἡ εἴσοδος τοῦ 1982 εἶρε ἐπὶ τὴν Ἀθήνα «δέσμια» μᾶς νέας ἐγκληματικότητος. Ἐμποροὶ τοῦ «λευκοῦ θανάτου» δροῦν σὲ πρωτοφανῆ ἔκτασι. «Νοσοὶ» λυμαίνονται τὰ κέντρα διασκέδασεως και σκοιῶν ἀκόμη και ὄργανα τῆς τάξεως. «Τσαντάκηδες» κινούνται ἀνεόχλητοι και πολλὰς φορὰς τραυματίζουν τὰ θύματά τους. Βιαστὲς ἐπιτίθενται ὁμαδικὰ και ἄλλοτε κατακρατοῦν παράνομα τὰ θύματά τους. Μία πρωτοφανὴς γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα «ἐπίθεσι» ἀντικοινωνικῶν στοιχείων θροῖσκει σὲ ἐξέλιξι και ὅλες οἱ ἐνδείξεις ὀδηγοῦν σὲ συμπέρασμα, διὲ ἡ ἐπίθεσι αὐτὴ θὰ συνεχισθῇ και θὰ ἐνταθῇ».

Ἄλλ' ἡ ἔξαρσις αὐτὴ τῆς ἐγκληματικότητος ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, διὲ οὐ μόνον οἱ διάφοροι μορφωτικοὶ παράγοντες δὲν ἔχουν συνασπισθῇ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν γενεσιουργῶν αἰτιῶν, ἵνα νομοτελικῶς ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἀνησυχτικὴν αὐτὴν κατάστασιν, ἀλλ' ἀντιθέτως τὰ αἷτια ταῦτα οἰοῦν ὑποβοηθοῦνται πρὸς αὔξησιν τῆς φθοροποιῶ τῶν ἐπιδοράσεως. Ὡς ὀρθῶς ἐσημειώθη ὑπὸ περιοδικοῦ, «ὀταν ὁ τύπος, ἡ τηλεόρασι, ὁ κινηματογράφος προβάλλουν ἀδιάκοπα και προκλητικὰ τὸ ἀδίστακτον ἐγκλημα και τὸν ἠθικὸ ξεπεσμό, τί ἄλλο ἔπρεπε νὰ περιμένουμε; Δὲν πρόκειται γὰ ἀνεξήγητη ἔξαρσι τοῦ κακοῦ. Πρόκειται γιὰ ἐξετάσεις καλῶν μαθητῶν, ποὺ μαθητεύουν ἐπιτυχῶς σὲ σύγχρονα σχολεῖα τοῦ ἐγκλήματος και τῆς διαφθοράς», τὰ ὁποία ἀνεοκλήτως μεταδίδουν τὴν πνευματικὴν σῆφιν και φθοράν.

γράμματα. Ο Σεδ. ἀνήκει στή μεγάλη χορεία τῶν Ὁρθοδόξων ἱεραρχῶν πού πλούτισαν μέ τά πονήματά τους τήν καθόλου ἑλληνική γραμματεία καί σέ μιὰ δλοκλήρη περίοδο, ἐκαίνη τῆς Τουρκοκρατίας, δέσποσαν κυριαρχεῖν στήν πνευματική ζωή (θρησκευτική καί θύραθεν) τοῦ τόπου μας καί δοθήσαν τόν λαό μας νά κρατήσῃ τή γλώσσα του, τήν πίστη του, τόν ἐθνισμό του, τίς παραδόσεις του, ἐνώ τοῦ ἐξασφάλισαν τήν παιδεία του, μέ τή στενή καί τήν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὄρου.

Τήν παράδοση τῶν λογίων αὐτῶν ἱεραρχῶν συνεχίζει ὁ Σεδ. Μητροπολίτης Δράμας κ. Διονύσιος καί μάλιστα σ' ἓνα τομέα πού πολύ ἔχει κακοπάθει καί πολύ ἔχει ταλαιπωρηθῆ στό παρελθόν ἀπό τόν εὐσεβισμό, τίς δυτικές ἐπιδράσεις κ.τ.τ. Κί ἐνώ στίς μέρες μας, ἱεράρχες τῆς Ἐκκλησίας μας ὅπως ὁ Σεδ. Σερβίων καί Κοζάνης κ. Διονύσιος, ὁ Σεδ. Κορίνθου κ. Παντελεήμων, ὁ Σεδ. Κίτρος κ. Βαρνάβας, ὁ Σεδ. πρ. Λήμιου κ. Βασίλειος, ὁ Σεδ. Μυτιλήνης κ. Ἰάκωβος, ὁ Σεδ. Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομος, ὁ Σεδ. Μηθύμνης κ. Ἰάκωβος, ὁ Σεδ. Περιστερίου κ. Χρυσόστομος, ὁ Σεδ. Δημητριάδος κ. Χριστόδουλος, ὁ Θεοφ. Ἀχελώου κ. Εὐθύμιος, ὁ Θεοφ. Βρεσθένης κ. Δημήτριος κ.δ. καταγίνονται συστηματικά μέ τή θεραπεία ἐκκλησιαστικῶν καί μὴ ἐπιστημῶν καί συγγραφῶν, ὅπως ἡ ὑμνογραφία, ἡ ἀρχαιολογία, τὸ ἐκκλησιαστικό καί κανονικό δίκαιο, ἡ ἐκκλησιαστική ἱστορία, ἡ νεώτερη ἑλληνική ἱστορία, ἡ λαογραφία, ἡ κοινωνιολογία κ.λπ., ἐνώ ἀρκετοί ἄλλοι καταγίνονται μέ θεολογικές μελέτες, ἡ περίπτωση τοῦ Σεδ. Δράμας ἔχει μιὰ ἰδιαιτερότητα. Εἶναι ὁ ἱεράρχης ἐκεῖνος πού, ἀν χρησιμοποιοῦσαμε ἓνα σύγχρονο ὄρο, θά λέγαμε ὅτι καλλιεργεί τὸ δοκίμιο ὀρθοδόξου πνευματικότητος. Χωρίς δόλου νά ἔχῃ πρόθεση νά δρέψῃ φιλολογικές δάφνες, ἀλλά μέ ἀποκλειστικό σκοπὸ γιὰ νά οἰκοδομήσῃ τόν ὀρθόδοξο λαό μας.

* * * *

Ο Ἅγιος Δράμας δὲν γράφει θεολογικές ἀναλύσεις καί ἐργασίες, θά ἀκριβολογοῦσαμε ἀν λέγαμε ὅτι θεολογεί ὀρθοδόξως. Γαλουχημένος μέ τὰ νάματα τοῦ Ὁρθοδόξου μοναχισμοῦ καί μάλιστα τοῦ ἀγιορειτικοῦ, ἀντιμετωπίζει τὰ ποικίλα θέματα πού πραγματεύεται, θέματα φλέγοντα τοῦ παρόντος, μέ βάση τήν ἀσκητική διδασκαλία τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπόδειξη τὸ ἐκτεταμένο δοκίμιό του, πού ἔγραψε μέ ἀφορμὴ τὸ ἔτος ἑλληνικῆς παραδόσεως καί παρουσίας σέ ὁμιλία πού ἔκανε στίς 25 Νοεμβρίου 1979 στή σειρά ὁμιλιῶν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δράμας. Τὸ μεγάλο θέμα τῆς παραδόσεως σέ συνάρτηση μέ τήν ἀνάγκη τῆς ἀνανέωσης, ὁ Σεδ. τὸ ἐξετάζει πρῶτ' ἀπ' ὅλα μέ δ : ἄ κ ρ : σ η. Κί ἔτσι ὀδηγεῖται σέ ἀσφαλῆ συμπεράσματα, πού δὲν εἶναι δυνατὸ παρὰ νά ἱκανοποιῶν τόν ἐπαρκῆ ἀναγνώστη του, πού ἔχει συνειδητοποιήσει τήν ἀξία καί τή σημασία τῆς παραδόσεώς μας, τῆς ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως, χωρὶς νά τήν ταυτίξῃ μέ ἄγονους συντηρητισμούς καί μέ στειρές ἀντιδράσεις. Ἡ παράδοση, ὅπως τὴ βλέπει πολὺ σωστά γίνεται ἀφετηρία γιὰ νέες ἄξιες δημιουργίες, γιὰ μιὰ σωστή πο-

ρεία τοῦ Ἑλληνα ἀνθρώπου μέσα στὸ χρόνο. Γράφει χαρακτηριστικά ὁ Σεδ. Δράμας:

«Σήμερα δυστυχῶς συνηθίζουμε νά τοποθετοῦμε τοὺς συνανθρώπους μας μέσα σέ σχήματα καί τοὺς δίδουμε μερικές ἐτικέτες ὅπως «παραδοσιακός», «νεωτεριστής», «συντηρητικός», «προοδευτικός». Ἔτσι δημιουργοῦμε μιὰ τεχνητὴ πώλωση. Κλείνομε τὸν ἄνθρωπο σέ στεγανὰ ὄρια καί τὸν «φορμάροῦμε» καί τὸν σχηματοποιοῦμε. Ὁ ἀληθινὸς ὅμως ἄνθρωπος, πού διακρίνεται γιὰ πνευματικὴ ὀριμότητα, δὲν εἶναι δυνατὸ νά περιορισθῆ στίς σχηματοποιήσεις αὐτές. Βρίσκεται ὑπεράνω τῶν σχημάτων. Μὲ τήν ἐλευθερία του κινεῖται ἀνετα ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς τοποθετήσεις. Ἐχει τὴ δυνατότητα κάποτε νά φθάνῃ ἀπὸ τὸν ἀπόλυτο σεβασμὸ καί αὐτοῦ τοῦ πράγματος τῆς «παραδόσεως» μέχρι τῆς ἀπολύτου υπερβάσεως καί αὐτῶν τῶν ἀρχῶν του. Ἀρκεῖ αὐτὸ νά ὑπαγορευεῖται ἀπὸ λόγους σοβαροῦς καί οὐσιαστικῶς καί νά γίνεται μέ αἴσθημα εὐθύνης καί εὐσυνειδησίας. Νά γιατί ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά εἶναι παραδοσιακὸς χωρὶς ὅμως νά εἶναι ὀπισθοδρομικός. Μπορεῖ νά εἶναι προοδευτικὸς χωρὶς νά ἀποκόπτεται ἀπὸ τίς ρίζες του. Μπορεῖ νά εἶναι συντηρητικὸς χωρὶς νά εἶναι στάσιμος ἀλλὰ δυναμικός. Καιρὸς ὁ ἄνθρωπος νά ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ τίς συνθηματολογίες καί νά ὑπηρετῆ μόνο τήν ἀλήθεια, πού μπορεῖ νά κινήθῃ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνθρώπινα σχήματα» (Ἠθλ. Σεδ. Δράμας: Παράδοση καί ἀνανέωση, ὅπ. παρ., σ. 34).

Εὐθὺς ἀμέσως ὁ Σεδ. διαχωρίζει τήν πάντιμη ἱερὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας, πού σ' αὐτὴν δὲν χωρεῖ κανεὶν εἶδους ἀνανέωση, ἀλλοίωση ἢ νεωτερισμός, γιὰ νά ἐξετάσῃ τήν παράδοση στή γενική της ἔννοια. Γιὰ νά πλαισιώσῃ τὰ γραφόμενά του ὁ Σεδ. χρησιμοποιοῖ μέ ἐπίγνωση, πού μαρτυροῦν εὐρύτατη ἐνημέρωση, ἀποστάσιμα ἀπὸ κορυφαίους διανοητὲς καί ἀνθρώπους πνευματικῶς πού ἔχουν καταπιαστῆ παλαιότερα μέ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ θέμα, ὅπως εἶναι πάνω ἀπ' ὅλους ὁ Φώτης Κόντογλου, ὁ ἀληθινὸς Καθηγητὴς καί φιλόσοφος τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἱ. Ν. Θεοδωρακόπουλος, ὁ Ἱων Δραγοῦμης, ὁ Ἀγγελοσ Τερζάκης, ὁ Κωστῆς Μπασιτιάς, λογοτέχνης μέ ἀκμαῖο ὀρθόδοξο φρόνημα, ὁ Σπράτης Μυριδῆλης, ὅπως ὁ ἀείμνητος κορυφαῖος θεολόγος Γ. Φλωρόφσκυ κ. ἀκόμη νεώτατοι συγγραφεῖς ὅπως ὁ Π. Β. Πάσχας, ὁ Χρῆστος Μαλεβίτσης, ὁ Κώστας Ε. Τσιρόπουλος κ.δ.

Μεθοδικὰ ὁ Σεδ. ἐξετάζει ὅλες τίς πτυχές τοῦ θέματος, παραμένοντας βέβαια σέ μιὰ γενική θεώρηση, ἀνατέμνει τίς ἐκτροπές τῆς παραδόσεως καί τίς παρεξηγήσεις της, γιὰ νά περάσῃ στὰ ἀντίστοιχα φαινόμενα πού παρουσιάζει ἡ ἀνανέωση, καί μέ ἐπιγραμματικὸ λόγὸ συνοψίζει:

«Ἡ παράδοση δὲν εἶναι μιὰ στεῖρα προσκόλληση σέ σχήματα — συνήθειες καί μεθόδους παλαιότερων ἐποχῶν, οὔτε εἶναι ἔννοια ταυτόσημη μέ τὸν ἀναχρονισμό, τὴ στασιμότητα καί τὴν ἀντιδραστικότητα. Εἶναι συνάντηση μέ τοὺς προγόνους, γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ζωῆς. Εἶναι γεγο-

νός πνευματικό. Είναι αυτή ή ίδια ή ζωή που συνεχίζεται. Μέσα στο σχήμα «παραδίδω» και «παραλαμβάνω» γίνεται μια τέτοια διαδικασία, που ένας τόπος, ένας λαός αναγνωρίζει το πρόσωπό του, την ταυτότητά του, αυτό το μνημονικό του. Παράδοση δε σημαίνει μια άγρονη επιστροφή σε ξεπερασμένες μορφές ζωής, ούτε τυποποιημένη μίμηση περασμένων προτύπων. Αντίθετα είναι μια ζωντανή παρουσία, για ένα δημιουργικό «γίνεσθαι» στο παρόν αλλά και το μέλλον» (βπ. παρ., σελ. 13).

Επιβάλλεται ακόμη να σημειωθεί ότι και στο δοκίμιο αυτό του Σεβ. Δράμας δεν λείπει ή αναφορά στον ορθόδοξο μοναχισμό και τη διδασκαλία του. «Είναι χαρακτηριστικό, μās λέγει, πώς στον ορθόδοξο μοναχισμό βασική άρετή είναι ή ύ π α κ ο ή. Για τους ανυποφίστες ή υποταγή αυτή είναι εξουθένωση της προσωπικότητας και του εγώ. Και βέβαια τὰ πρώτα δήματα της υποταγής πιθανό να δίνουν μια τέτοια εντύπωση. Η καλλιέργεια όμως αυτής της άρετής συν τῷ χρόνῳ απελευθερώνει τον άνθρωπο από την εσωτερική του εμπάθεια και τον καθιστά ελεύθερο» (βπ. παρ., σελ. 33).

Το δοκίμιο αυτό του Σεβ. Δράμας είναι γραμμένο όχι στη λόγια γλώσσα της εκκλησιαστικής παραδόσεως, την οποία συνήθως χρησιμοποιεί, αλλά στη δημοτική γλώσσα, την οποία βέβαια χρησιμοποιεί με σεβασμό στη γλωσσική παράδοση, χωρίς ακρότητες, δίνοντας και με τον τρόπο αυτό ένα ακόμη παράδειγμα διακρίσεως.

Ανάμεσα στα μελετήματα και τὰ κείμενα, που γράφτηκαν με άφορη τὸ έτος έλληνηκής παραδόσεως (δλ. γι' αυτά Ι. Μ. Χ α τ ζ η φ ώ τ η: Η Έλληνορθόδοξη Παράδοση, οι φορείς και οι εκφράσεις της, τεύχος α', Πανελλήνιος Όμιλος για την Παράδοση της Ρωμοσύνης), τὸ δοκίμιο του Σεβ. Δράμας αποτελεί μίαν από τις πιο ουσιαστικές προσεγγίσεις του θέματος, στη γενικότητά του.

* * * *

Με τὸ δοκίμιο του «Η Έκκλησία και ὁ σύγχρονος κόσμος» συμπληρώνει ὅσα ἐκθέτει στο προηγούμενο σχετικὰ με την παράδοση τοῦ έθνους, εξετάζοντας πλατειά τη σημασία και τη θέση της Έκκλησίας σήμερα. Ήδη ἐκεί έγραφε ότι «υπάρχουν θεσμοί και αξίες που παρουσίασαν μια λαμπρή άνθεκτικότητα μέσα στο πέρασμα τῶν χρόνων και δοκιμάστηκαν τόσο, που ἔμειναν ἀναλλοίωτοι και ἀλώθητροι. Τέτοιοι θεσμοί και αξίες είναι ή Έκκλησία, ή Πατρίδα, ή οικογένεια, ή τέχνη, ή άνδρεία, ή φιλοξενία, ή ελευθερία, ή δικαιοσύνη, ή τιμότητα κ.τ.λ.» (Παράδοση και ἀνανέωση, βπ. παρ., σελ. 30). Έδώ ὁ Σεβ. με άκραιφνές ορθόδοξο φρόνημα τοποθετεί την Έκκλησία στα σωστά και άπαρασάλευτα μέτρα της. Αφού πρώτα ἐπισημαίνει τὰ χαρακτηριστικά της εποχής μας (καταναλωτική κοινωνία, πολιτικοποίηση, τεχνολογία, οίκουμενισμός), προσδιορίζει τί «έχει να εἴπη ή Έκκλησία εἰς τὸν σύγχρονον (αὐτόν) κόσμον». Με βάση την κατεριική διδασκαλία και τη συνεπικουρία ἐπιφανῶν συγ-

χρόνων θεολόγων, ὅπως ὁ Πανος. Καθηγούμενος της Ί. Μονής Όσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους Αρχιμ. π. Γεώργιος κ.ά., ὁ συγγραφέας υποστηρίζει ότι ή Έκκλησία «έχει τή δυνατότητα να δώσει άμείωτος λύσεις και έχει λόγον να εἴπη εἰς ὅλα τὰ κακά, τὰ ὅποια καταπονούν τὸν άνθρωπο της εποχής μας». Τοποθετώντας από τη μια πλευρά τὸν αἰώνιο θεανθρώπινο ὄργανισμό της Έκκλησίας και από την ἄλλη τὸν πρόσκαιρο κόσμο τοῦ παρόντος, ἀνατέμνει σε βάθος τὸ θέμα του και ἐπισημαίνει ὅλα ἐκείνα τὰ αἰώνια και ἀναλλοίωτα στοιχεία που ἀγνοώντας ὁ σύγχρονος κόσμος περιήλθε στο ἀδιέξοδο που τὸν χαρακτηρίζει. Και τὰ στοιχεία αὐτὰ προσφέρονται από την Έκκλησία, ή ὅποια δὲν είναι παρελθόν, αλλά ὑπεράνω τοῦ χρόνου.

«Δύναται, σημειώνει ὁ Σεβ., να είναι δεδικαιολογημένη ή ἀποφίς ἐκείνη ή ὀμιλοῦσα περὶ παρελθοντολογίας, ὅταν ἐκλαμβάνη την Έκκλησίαν ὡς μίαν «θρησκείαν». Ὡς μίαν προσπάθειαν τοῦ ανθρώπου εἰς τήν ἀναζήτησιν τοῦ θεοῦ και μίαν ἱκανοποίησιν τῶν ἐμφύτων θρησκευτικῶν του ἀναγκῶν... Η Έκκλησία είναι «κοινωνία θεώσεως» κατὰ τὸν Άγιον Γρηγόριον τὸν Παλαμῶν. Είναι τὸ «σῶμα Χριστοῦ», τὸ ὅποιον παρατείνεται εἰς τοὺς αἰῶνας κατὰ τὸν Ί. Αὐγουστίνον. Η ζωή της δὲ συνίσταται εἰς τήν συνεχῆ και οὐσιώδη σχέση και ἐξάρτησιν και ἐπικοινωνίαν με τήν Κεφαλήν, τὸν Χριστόν (Έφες. 4,15)... Η Έκκλησία είναι «μυστήριον κειρυμμένον», μυστήριον μίας διαλεκτικής πορείας με ἐμπόδια, με πτώσεις, με ἀντιφάσεις, ἀν θέλετε. Είναι δυνατόν να εὑρίσκειται ὑπὸ διωγμῶν, εἰς περιφρόνησιν, εἰς ὑποτίμησιν, εἰς τὸ περιθώριον. Δὲν παύει ὅμως και δὲν θά παύσῃ να παρέχη τήν μαρτυρίαν της» (βπ. παρ., σσ. 14, 15 και 17).

* * * *

Στη δοκιμογραφία του Σεβ. Δράμας, ὑπάρχει τέτοια ἐνότητα, που ἂν κάποτε συστεγάζονταν ὅλα τὰ δοκίμια του σ' ένα τόμο, θά εἴχαμε μια ὀλοκληρωμένη σύνθεση ορθόδοξου θεολογίας, δηγητική για τοὺς δύσκολους καιρούς μας. Έτσι τὸ δοκίμιο για τήν «ἐν Χριστῷ ὑπέρβασι τοῦ χρόνου και τήν αἰωνιότητα», που ἀποτελέσει θέμα ὀμιλίας του τήν 1η Ίανουαρίου 1980 κατὰ τήν κοπή της Βασιλόπιτσας στην αἴθουσα της Ί. Μητροπόλεως Δράμας, προσεγγίζει ένα βασικό στοιχείο που σχετίζεται με τή ζωή της Έκκλησίας, τὸ χρόνο και τήν αἰωνιότητα. Στέκεται στο «λειτουργικό χρόνο» και προβαίνει σε προσδιοριστικές ἐπισημάνσεις: «Η θεία λατρεία ή καταργούσα τὰς κατηγορίας τοῦ «χρόνου» και τοῦ «χώρου» είναι ὁ πλέον ἀσφαλής τρόπος, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ πιστός ἔρχεται εἰς ἄμεσον ἐπαφήν τῶν πρὸς τὰ παρελθόντα γεγονότα, ὅσον και πρὸς τὰ μέλλοντα να συμβοῦν εἰς τοὺς ἐσχάτους καιρούς. Ζηῆ δὲ και τὰ μὲν και τὰ δὲ ὡς «ἐν παρόν» ὅπερ ἀποτελεῖ αἴσθησιν της αἰωνιότητος» (βπ. παρ., σελ. 12).

Μόνον κοντὰ στο Χριστό, ὁ άνθρωπος ὑπερβαίνει τὸν χρόνο, ἀποσπᾶται από τὰ πρόσκαιρα και ἀνάγεται στα αἰώνια, ἀφήνει τὸ φέμμια κι ἔρχεται στην ἀλήθεια. «Ο

λειτουργικούς χρόνος, εϋστοχα παρατηρεί ο Σεβ. Δράμας, ενώ αποτελεί συνώνυμνόν τι τής φθοράς, γίνεται πεδίων άγιασμού και άναστάσεως, συνάπτεται προς τον ουρανόν και καθίσταται «μέρος» τής αιωνιότητος» (βπ. παρ., σελ. 15).

* * * *

Τά δοκίμια του Σεβ. Δράμας «Τό άκτιστον φώς του μεταμορφωθέντος Κυρίου» και «Τό φώς του Θεώου και οι Όρθόδοξοι μοναχοί» αποτελούν κείμενα έμιλιών του, που έγιναν τό 1980 και τό 1979 στην Τράπεζα τής Γ. Μονής Κουτλουμουσίου Αγίου Όρους κατά την έορτή τής Θείας του Κυρίου Μεταμορφώσεως, όποτε πανηγυρίζει τό μοναστήρι: αυτό, που γνωρίζουν όλοι όσοι επισκέφθηκαν τον Άθω, άφου άπέχει: λίγα λεπτά δρόμο από τις Καρυές και στο όποιο έκάθη μοναχός ο Σεβ. τό 1945 από τον μακαριστό Καθηγούμενό του Μακάριο. Και τά δυό έχουν ως άφετηρία «τό μέγα και θαυμαστόν γεγονός τής Μεταμορφώσεως του Κυρίου», τό όποιο ο Σεβ. συναρτά με τό θέμα του χρόνου, που τον άπασχόλησε ήδη στο προηγούμενο δοκίμιό του. Καθώς σημειώνει:

«Η μεταμόρφωση του Κυρίου δεν ύπήρξεν έν γεγονός προσδιοριζόμενον χρονικώς και τοπικώς ως έκτακτον και άνεπανάληπτον φαινόμενον. Ούδεμία άλλαγή συνέβη την στιγμήν εκείνην εις τό πρόσωπον του Χριστού, ούδє και εις την ανθρωπίνην Φύσιν Του. Άσφαλώς όμως άλλαγή έγινε εις τους Άποστόλους, οι όποιοι έλαβον προς στιγμήν την ικανότητα να άντικρύσουν τον Διδάσκαλόν των ως ήτο εις την πραγματικότητα, καταυαζόμενον δηλαδή και λαμπρυνόμενον υπό του αιωνίου Φωτός τής Θεότητός Του. Διά τους Άποστόλους ή στιγμή αυτή είναι μία έξοδος από τά φαινόμενα του «παρόντος αιώνος» και μία είσοδος εις την πραγματικότητα του «μέλλοντος αιώνος» (Τό άκτιστον φώς του Μεταμορφωθέντος Κυρίου, σελ. 8).

Με πυκνές αναφορές στα κείμενα των Πατέρων και σε σύγχρονους όρθόδοξους θεολόγους, ο Σεβ. κ. Διονύσιος αναλύει τή διδασκαλία τής Έκκλησίας μας για τό άκτιστο φώς, ένα θέμα που δεσπόζει στην άσκητική θεωρία και μοναχική διωτή. Και μιλώντας άκριθώς σε μοναχούς, σε άγιορείτες μάλιστα μοναχούς, δεν παραλείπει να συνδέσει τό έλο θέμα με τον όρθόδοξο μοναχισμό, τον όποιο και πάλι προβάλλει: ως ιδεατό πρότυπο:

«Αί προσκυνηματικά παρουσίας μας εις τό «περιδόλι: τής Κυρίας Θεοτόκου» επιθεδαίνουον την πεποιθησίν μας ότι «Φώς μεν μοναχοίς, Άγγελοι: Φώς πάντων ανθρωπων, μοναχική πολιτεία». Μόνον έντός τής «άγγελικής πολιτείας» αποβάλλομεν την αυτοπεποιθησιν του «σεσωσμένου» και ζώμεν την κατάστασιν τής συνεχούς με τ α ν ο ί α ς, ήτις αποτελεί βασικήν προϋπόθεσιν τής ελευσεως τής Βασιλείας του Θεου εις την προσωπικήν μας ζώην. Έδώ εις τους μοναχικούς χώρους κατανοούμεν τό ήθος και την άλήθειαν τής όρθόδοξου πνευματικότητος. Έδώ έρμηγούμεν και τον λόγον του Ίσαάκ

του Σύρου: «Εί γάρ πάντες άμαρτωλοι έσμέν, και ούδεις υπέρτερος των πειρασμών, ούδεμία άρα άρετων ύψηλότερα τής μετανοίας. Ότι ούδє τελειωθῆναι δύναται τό έργον αυτής πόποτε. Προσῆκει γάρ αυτή πᾶσιν άμαρτωλοίς, και δικαίοις πάντοτε τοίς δουλομένοις σωτηρίας τυχείη. Και ούδεις έστιν όρος τελειώσεως, ότι τελειότης και των τελείων, όντως άτέλεστος. Διά τοι τουτο ή μετανοια, ούτε καιροίς, ούτε πράξεισι περιορίζεται έως θανάτου» (Ίσαάκ ο Σύρος, λόγος νε', σελ. 220) (βπ. παρ., σελ. 15).

Τό μοναστικό ιδεώδες προβάλλεται από τον Σεβ. πολύ περισσότερο στο δοκίμιό του «Τό φώς του Θεώου και οι Όρθόδοξοι μοναχοί» σε συχτισμό με τον σύγχρονο κόσμο και την εποχή μας. Κι: έδώ έγκαιται ή σημαντικώτατη προσφορά του Αγίου Δράμας ότι τις άξιεπραστας άξίες τής Όρθοδοξίας τις φέρνει πολύ κοντά στον καταπονημένο κι ανέλπιδο άνθρωπο του έρχατου μηδενισμού για να του ανοίξει ένα παράθυρο γεμάτο θαυώρειο φώς και χριστιανική έλπίδα. Με τον εμπνευσμένο, σταθερό και μεστό λόγο του, του προσφέρει σωσίδια σωτηρίας: τά σωστικά μέτρα τής Άγίας μας Έκκλησίας, που διέπουν πέρα ως πέρα τή μοναστική ζωή. Γράφει ο Σεβ.:

«Η έμπειρία τής δόξης του Θεου είναι μία φάσις του αναγεγεννημένου από την θείαν Χάριν ανθρωπου. Προϋποθέτει τον «καινον κατά Χριστον» ανθρωπον, όστις έχει: υπερωθῆ τον τεμαχισμόν και την διάσπασιν από την άμαρτίαν. Μόνον «τους θερμώς μετανοούντας, και καθαίρεις και λαμπρύνεις και φωτός ποιεις μετόχους, κοινωνούς θεότητός Σου», αναφέρει: ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος εις την γνωστήν ευχήν τής ακολουθίας τής Θείας Μεταλήψεως. Προϋποθέσεις όμως και ευνόικαι συνθήκαι διώσεως και έκτελέσεως τής ζωής μας «έν μετανοία» υπάρχουν κατ' έξοχήν εις χώρους μοναστικούς. «Ο του θεωρητικού δίου μετελθών θεούται και αποκαθίσταται έν θυμηδία και τέρφει: άπάτω» σημειώνει: ο άγιος Κάλλιστος ο Καταφυγιώτης. Τό «θέλεξας πόθη με, Χριστέ και ήλλοίωσας τή θείω σου έρωτι» πραγματοποιται κατ' έξοχήν έντός του μ ο ν α χ ι σ μ ο υ, όπου «καταφλέγονται πυρι άύλω αί άμαρτίαι» και «καταζώνεται» καθεις «εμπλησθῆναι τής Θείας τρυφής». Διά τους άνυποψιάστους, όμως, και παλαιότερον, αλλά και εις την εποχήν μας ιδιαιτέρως, όπου κυριαρχούν ο θόρυθος, ή κίνησις, ή δραστηριότης, ο εϋδαιμονισμός, ή χρησιμοθηρία, ή πρακτική άντίληψις τής ζωής, άσφαλώς δεν έχει: να είπη τίποτε τό μ ο ν α σ τ ι κ ο ὄ ν ι δ ε ω δ ε ς» (Τό Φώς του Θεώου και οι Όρθόδοξοι μοναχοί, σσ. 10 - 11).

* * * *

Η συνεχής άναστροφή του Σεβ. Δράμας με την άσκητική φιλολογία και την άγιορειτική μοναστική ζωή και διδασκαλία προσδιορίζουν τον χαρακτήρα τής θεολογίας του στο έπακρο. Γιατί όπως έχει γράψει παλαιότερα, με άλλη ευκαιρία και σε γενικό μέτρο ο Όσιολογώτατος μοναχός Θεόκλητος Διονυσιάτης:

«Τὸ Ἅγιον Ὄρος εὐχαριστεῖ ὅλους ὅσοι τὸ ἀγαποῦν καὶ εὐχεταὶ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὸν Κύριον. Τὸ γὰρ δύναται κανεῖς γὰρ καταλάβῃ τὴν οὐσία τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοῦ Κέντρου, σημαίνει: ὅτι διατηρεῖ ἀνέπαφη ἀπὸ τὰ φθοροποιῶν ρεύματα τὴν ὁρθόδοξη αἴσθησή του. Τὸ γὰρ ἐνδιαφέρεται καὶ γ' ἀγωνίζεται γι' αὐτό, δίνει τὸ μέτρο τῆς θεοσεβείας του. Ἀλλὰ τὸ γὰρ ὑμνῇ τὸ μοναχισμό του, ἀποδεικνύει: ὅτι εἶναι Ὁρθόδοξος θεολόγος, χωρὶς ἀκαδημαϊκὴς σπουδές. Μ έ τ ρ ο ὁ ρ θ ο δ ο ξ ί α ς ε ἴ ν α ι ἡ σ τ ᾶ σ η μ α ς ἀ π έ ν α ν τ ι τ ο ὺ Μ ο ν α χ ι σ μ ο ὺ» (περ. «Ἀθωνικοὶ Διάλογοι», τεύχος 41 - 42).

* * * *

Τὸ δοκίμιο τοῦ Σεβ. Δράμας «Ἡ ἐν Μετανοίᾳ ταπεινώσις, κλήσις πρὸς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον», ποῦ δόθηκε ὡς ἑμιλία στὴ Δράμα κατὰ τὸν Μ. Ἑσπερινὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς (17 Φεβρουαρίου 1980), ἔρχεται γὰρ ἐπιβεβαιώσῃ ὅλα ὅσα παραπάνω σημειώθηκαν, ἀφοῦ ἐδῶ κατ' ἐξοχὴν ἐξετάζεται τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς ὀρθόδοξης μοναχικῆς διδασκαλίας: ἡ τ α π ε ἴ ν ω σ η καὶ βέβαια ὡς πρὸς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο.

«Οἱ ἄνθρωποι τῆς πυρηνικῆς καὶ διαστημικῆς ἐποχῆς, παρατηρεῖ ὁ Ἅγιος Δράμας, πῶς δὲν θὰ εὗρουν «ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν» (Ματθ. ια', 29), ὅταν πληροφορηθοῦν καὶ γνωρίζουν πόσον «πρᾶος καὶ ταπεινὸς τῆ καρδία» εἶναι ὁ Κύριός μας καὶ πόσον «ὁ ζυγὸς Του εἶναι χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον Του εἶναι ἑλαφρόν;» (σ. 16).

Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει κυριευθῆ ἀπὸ τὴν οἴηση καὶ τὴν ἐγωπάθεια, ὅταν ἔχει ὑπερβῆ ἐαυτόν, πῶς εἶναι δυνατό γὰρ γνώσῃ τὰ λόγια τοῦ Σεβ.; Αὐτὴ εἶναι ἡ τραγωδία τῆς ἐποχῆς μας. Δυστυχῶς, ὡστόσο, κι ἡμεῖς ποῦ τὰ ἀκοῦμε στὴν ἐκκλησία, στὰ μοναστήρια, στὶς τράπεζές τους, κατὰ τὴν ἀνάγνωσθ τῶν ψυχωφελῶν ἀναγνωσμάτων, μήπως τὰ ἐνστερνιζόμεστε ἢ ἀφήνουμε συχνά, τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 τῶν παθῶν, τὸν ἐγωϊσμὸ γὰρ μᾶς κυριεύει; Ἡ μήπως συχνά δὲν ταπεινολογοῦμε, δὲν ἔχουμε κάνει σχῆμα λόγου τὸ «ἡ ταπεινότης μου», «ταπεινά πιστεύω», γιὰ γὰρ προβάλλουμε ὅμως τὸ ἄρρωστο ἐγὼ μας;

* * * *

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ὅτι ἡ προβολὴ καὶ μελέτη παρομοίων θεμάτων, ἀποτελεῖ σίγουρα τὴν πεμπουσία τῆς ὀρθόδοξης διδασκαλίας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία μας πρὸς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο. Τὸ παράδειγμα τῆς συγγραφικῆς ἀναστροφῆς τοῦ Σεβ. Δράμας δὲν πρέπει γὰρ παραμείνῃ ἰδιαιτερότητα στοὺς κόλπους τῶν ἱεραρχῶν μας, ἀλλὰ γὰρ γίνῃ ὁ κανόνας. Γιατί ὁ λόγος τοῦ ἐπισκόπου περισσότερο ἀπὸ οἰουδήποτε ἄλλου φέρνει τὰ καλὰ ἀποτελέσματα. Κι αὐτὰ μόνο ἡ ὀρθόδοξη μὴ εὐσεβιστική, με δάση τὸ μοναστικὸ ἰδεῶδες, διδασκαλία καὶ θεολογία εἶναι δυνατό γὰρ πετύχῃ.

I. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ

Τί του Ἐμμ. Ματθαϊάκη, Μητροπολίτου πρ. Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου, Θέμα τ α τ ο ὺ ἄ μ δ ω ν ο ς, τόμος 6', Ἀθήνα: 1981, σελ. 475.

Κατόπιν τῆς ἐκδόσεως κατὰ τὸ προπαραλθὸν ἔτος τοῦ πρώτου τόμου τῶν θεμάτων τοῦ ἄμβωνος τοῦ Σεβασμιωτάτου πρώην Παραμυθίας κ. Τίτου, ἐπηκολούθησεν ἡ πρόσφατος ἐκδοσις καὶ τοῦ δευτέρου τόμου τούτων, περιλαμβανόντος θέματα εἰλημμένα ἐκ τῶν ἀναγιγνωσκόμενων καθ' ὅλας τὰς Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ Ἀποστολικῶν περικοπῶν, εἰς τινὰς μάλιστα τῶν ὁποίων καταχωροῦνται πλείονα τοῦ ἐνὸς τοιαῦτα, ὡς καὶ εἰς τὸν πρῶτον τόμον ἐγένετο.

Ὁ τόμος οὗτος πανομοιότυπος τοῦ πρώτου, εἶναι λίαν καλαίσθητος εἰς τὴν ἐμφάνισιν, μεγάλου σχήματος καὶ ἐπὶ ἀρίστου χάρτου ἐκτεινόμενος.

Ὁ Σεβ. συγγραφεὺς λίαν ἔμπειρος περὶ τὴν Ὀμιλητικὴν καὶ ἀριστος χειριστὴς τοῦ καλάμου, διεπραγματεύθη τὰ θέματα ταῦτα τοῦ ἄμβωνος μετὰ πολλῆς ἐπιδεξιότητος, μεθοδικότητος, σαφηνείας καὶ χάριτος, καταστήσας ταῦτα εὐσύνοπτα, ἐπαγωγικά, εὐμετάδοτα καὶ ἐποικοδομητικά. Τῷ ὄντι δὲ ὁ τρόπος τῆς ἀναπτύξεως τῶν θεμάτων ὑπ' αὐτοῦ εἶναι ἐν πολλοῖς πρωτότυπος, διότι χρησιμοποιοῦν λίαν ἐπιτυχῶς τὰ σχήματα τοῦ λόγου, προσδίδει εἰς ταῦτα τὴν ἀνάλογον πρὸς τὰς συγχρόνους περιστάσεις μορφήν, ἀντιπαρατάσσων εὐθαρσῶς εἰς ἀθεϊστικὰς, ὀλιστικὰς καὶ ἀντιθρησκευτικὰς ἰδέας τὰς ἀναλλοιώτους θέσεις τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως καὶ τὰς ἀπαρασαλεύτους ἱεράς παραδόσεις τῆς Ἀγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας μετὰ τῆς δεούσης ἀπολογητικῆς χροιάς. Πρὸς τοῦτο ἐπιωφελεῖται λίαν ἐπαρκῶς τῆς τε ἐριμηνευτικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματείας καὶ τῆς θύραθεν τοιαύτης, προκειμένου γὰρ καταστήσῃ νοητὰ καὶ ἐποικοδομητικὰ τὰ ρήματα τοῦ θείου λόγου εἰς τοὺς ἀκρωμένους ταῦτα.

Ὡς διαπιστοῦται ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἀναγνώσεως τῶν περιεχομένων τοῦ τόμου τούτου, δὲν πρόκειται περὶ συνήθους τύπου Κυριακοδρομίου, ἀλλὰ περὶ διβλίου προσφέροντος τὰς ἀπαραιτήτους βάσεις τῆς ἐπιτυχῆς ἀναπτύξεως θεμάτων τοῦ ἄμβωνος ἰδίᾳ κατὰ τοὺς συγχρόνους καιρούς. Ἐξ ἄλλου ἡ ποικιλία τῶν ἐν αὐτῷ περιλαμβανόμενων θεμάτων, ὁ τρόπος τῆς διατυπώσεως τῶν ἑνοιῶν, ἡ ἀλληλουχία ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἰδεῶν, ὁ τόνος καὶ τὸ ὕφος τῆς ἐκφράσεως, ὡς καὶ τὰ ἐξαγόμενα συμπεράσματα δηλοῦν μεθ' ὀπίσσης ἀρίστης ἐπιδεξιότητος συντάξεν ὁ Σεβ. συγγραφεὺς ταῦτα. Ἐπι δε πλεόν ἡ ἐτοιμολογία τῶν λέξεων εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἐν ἀρχῇ ἐκάστου θέματος προβαίνει, ἡ παραθέσις ἰκανῶν Γραφικῶν ρήσεων, ὡς καὶ ἄλλων σχετικῶν εἰκόνων καὶ παραδειγμάτων πλουτίζουν τὸ ὕλικόν τούτων καὶ προσφέρουν μεγίστην ἐξυπηρέτησιν εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ἐπ' ἄμβωνος κηρυγμάτων τοῦ θείου λόγου. Εἰς τὴν δομὴν τῆς ἀναπτύξεως ἐνὸς ἐκάστου θέματος παρέχονται πολὺτιμα στοιχεῖα, διατηροῦντα μὲν τὴν ἐνότητα ἐν αὐτοῖς,

άλλα και υποβοηθούντα εις σύνταξιν απαιρητήτων σχεδιαγραμμάτων τών επ' άμβωνος κηρυγμάτων. Έντεϋθεν λοιπόν η πολύτιμος άξία και σπουδαιότης του βιβλίου τούτου.

Διά ταύτα και ο δεύτερος τόμος τών θεμάτων του άμβωνος κρίνεται ως λίαν έπωφελής εις τούς κήρυκας του θείου λόγου και άριστον βοηθήμα εις αυτούς. Ός δέ και ο ίδιος εν τῷ προλόγω αυτού σημειοί, «ή χρησιμότης και του τόμου τούτου είναι προφανής, άφ' ου έγαλλιάσσονται πολλάκις υπό τών κηρύκων του θείου λόγου τά θέματα περι αυτού, κατά τάς ένανυσίους χρονικάς περιόδους, λαμβανόμενα ότε μέν εκ τών αναγνωστικόνων κατ' αυτάς Εδδαγγελικών περικοπών, ότε δέ εκ τών Αποστολικών τοιούτων». «Όύτως υποβοηθούνται οι κήρυκας του θείου λόγου καλλίτερον εις την εξεύρεσιν θεμάτων και την διαπραγματεύσιν αυτών, πολλῶν δέ μάλλον οι εις τό αυτό ως επί τό πλείστον άκροατήριον άπειθυνομένοι».

Ου μόνον δέ εις τούς κηρύσσοντας τόν θεϊον λόγον τό βιβλίον τούτο, ως και τό προηγούμενον αποβαίνουν χρησιμώτατα βοηθήματα, αλλά και εις την ειδικήν επιμόρφωσιν πολλών άλλων συνιστώνται ως έξαιρέτα και έπωφελή έργα της Όμιλητικής.

Έν πάση περιπτώσει κρίνομεν και τόν δεύτερον τούτον τόμον τών θεμάτων του άμβωνος του Σεβ. πρ. Παρχιμυθίας κ. Τίτου, ως λίαν αξιόλογον, συγχαίρομαι δέ αυτόν από μέσης καρδιάς, διότι ένδιατρέιδων εις συγγραφικάς ένασχολήσεις και καταστάς πολυγραφώτατος προάγει την καθόλου πρακτικήν Θεολογίαν και συμβάλλει τά μέγιστα εις την έξυπνέτησιν του εύλαβεστάτου Έρωδ Κλήρου της Έκκλησίας ήμῶν. Εύχόμεθα, όπως έπακολουθήσῃ ή εκδοσις και του τρίτου τόμου προς ολοκλήρωσιν του όλου περισπουδάστου τούτου έργου αυτού.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Γεωργίου Ί. Μαντζαρίδου, Χριστιανική Ηθική, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 342

Τό βιβλίον «Χριστιανική Ηθική» του καθηγητου της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στηρίζεται εις την πατερικήν παράδοσιν και αποτελεί μίαν προσπάθειαν περιγραφής της Χριστιανικής ήθικής με σκοπόν να βοηθήσει εις την κατανόησιν της.

Τό πρώτον μέρος του βιβλίου διαπραγματεύεται τάς σχέσεις ανθρώπου και Θεου. Έξετάζει την παρουσίαν του αγαθού έντός του κόσμου, καθώς επίσης την γνώσιν και πραγμάτωσιν αυτού εκ μέρους του ανθρώπου. Διερευνά τόν χαρακτήρα της χριστιανικής ήθικής και εξετάζει τάς προϋποθέσεις εφαρμογής της ως και τάς βασικάς εκδηλώσεις της. Αναφέρεται εις τόν τύπον του νέου έν Χριστῷ ανθρώπου ως μιμητου του Χριστου και τών άγιών και τελειώνει με την επισήμανσιν του έργου του άγιου Πνεύματος εις την ζωήν τών πιστών.

Εις τό δεύτερον μέρος εξετάζονται θέματα που αναφέρονται εις την κοινωνικήν διάστασιν της ζωής του Χριστιανισμού, ο οποίος νοείται ως μέλος της Έκκλησίας. Διερευνάται ή θέσις του πιστου έναντι τών συνανθρώπων του και ή τοποθέτησις του έναντι τών διαφόρων κοινωνικών θεσμών. Έξετάζεται ή θέσις του Χριστιανου έναντι της Πολιτείας και τά διάφορα προβλήματα, τά όποια προκύπτουν εκ της ιδιότητος του ως μέλους της Πολιτείας. Τέλος γίνεται έντυχη προσπάθεια περιγραφής της χριστιανικής θέσεως έναντι τών συγχρόνων κοινωνικών προβλημάτων και καταστάσεων.

Εις τό τρίτον μέρος εκτίθενται οι βασικά θέσεις του Χριστιανισμού έναντι τών μεγάλων θεμάτων της ζωής και του θανάτου και διαγράφεται ο γενικός προσανατολισμός του πιστου ένόπιον αυτών. Τό νόημα της ζωής, ή διερεύνησις του προβλήματος της έλευθερίας και ή παραίτησις εκ της ζωής διά της αυτοθυσίας ή της αυτοκτονίας, τό παράδοξον του πόνου εις την ζωήν του ανθρώπου, ο θάνατος ως βιολογικόν και πνευματικόν φαινόμενον και τέλος ή θέσις ως έσχατος σκοπός της ανθρώπινης ύπάρξεως αποτελούν τά κυριώτερα εκ τών διαπραγματευομένων θεμάτων του τρίτου και τελευταίου μέρους του βιβλίου.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Γεωργίου Ί. Μαντζαρίδου, Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού, Θεσσαλονίκη 1981, σσ.258.

Έκυκλοφόρησεν εις δευτέραν αναθεωρημένην και καλαισθητον έκδοσιν ή «Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού» του Καθηγητου της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γ. Ί. Μαντζαρίδου. Εις τό πρώτον μέρος του βιβλίου τούτου ο συγγραφεύς παρουσιάζει από κοινωνιολογικήν σκοπιάν την ιστορίαν του Χριστιανισμού από της εποχής της εμφανίσεώς του έως σήμερα. Κατά την διαπραγματεύσιν ιδιαίτερα έμφασις δίδεται εις την φάσιν της θεσμοποιήσεως του Χριστιανισμού, εις την διαφοροποίησιν Ανωτολής και Δύσεως, ως επίσης και εις την σημερινήν φάσιν του, ή όποια χαρακτηρίζεται από την εκκοσμικεύσιν του εκκλησιαστικου οργανισμού. Ταυτοχρόνως παρουσιάζεται ή προβληματικότητα της διαρθρώσεως της Έκκλησίας και προτείνονται νέοι διαρθρωτικοί προσανατολισμοί, διά τών όποιων θα δυναθῇ αύτη να ανταπεξέλλῃ εις τάς δυσκολίας της συγχρόνου κοινωνικής πραγματικότητος. Εις τό δεύτερον μέρος αναπτύσσεται ή κοινωνιολογία του δόγματος και της λατρείας και επισημαίνονται τά ιδιαίτερα γνωρίσματα της Όρθοδοξίας εις τάς περιοχάς αυτάς. Εις τό τρίτον παρουσιάζεται ή κοινωνική διδασκαλία του Χριστιανισμού και αναλύεται τό φιλανθρωπικόν και προνοιακόν έργον του. Τέλος εις τό τέταρτον μέρος αναφέρονται εμπειρικά δεδομένα της σημερινής ζωής της Έκκλησίας της Ελλάδος, ένῶ τό ένδιαφέρον κορυφώνεται εις την συνέχειαν, όπου έρμηνεύονται κοι-

γωνιολογικῶς τὰ ἰδιάζοντα ἀπὸ θρησκευτικοινωνιολογικῆς ἀπόψεως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας φαινόμενα, ἕως εἶναι τὰ χριστιανικὰ σωματεῖα καὶ ὁ ἀγιορειτικὸς μοναχισμὸς.

Διὰ τοῦ μετὰ χεῖρας βιβλίου πραγματοποιεῖται μία νέα θεώρηση τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις καὶ ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Βασιλείου Α. Δευντάκη, Κωνσταντῖνος Γ. Μπόνης, Ἀθήναι, 1980, σελίδες 87, εἰκόνας 2, ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τόμος ΚΔ', Τμητικὸν Ἀφιέρωμα εἰς Κωνσταντῖνον Μπόνην.

Ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Κωνσταντῖνος Γ. Μπόνης» ἐργασία τοῦ Βασιλείου Α. Δευντάκη, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, φέρει τὸν ὑπότιτλον: «Ὁ Ἀνθρωπος, Ὁ Ἐπιστήμων, Ὁ Πανεπιστημιακὸς Διδάσκαλος. Ὁ Συγγραφεὺς καὶ Αἱ Συγγραφαὶ αὐτοῦ», ὁ ὁποῖος διαφωτίζει τὰ ἀκολουθοῦντα.

Ὅπως καὶ ἄλλοτε ἔγραφεν ὁ ὑποσημειούμενος, ὠραία εἶναι ἡ παράδοσις τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὅπως ἀφιερῶνῃ ἓνα ἐκ τῶν τόμων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπετηρίδος αὐτῆς εἰς ἓνα ἐκ τῶν ὁμοτίμων καθηγητῶν τῆς σχολῆς. Ὁραιότερα καθίσταται ἡ παράδοσις ὅταν ὁ τιμώμενος εὐρίσκει εἰς τὴν ζωὴν καὶ δέχεται τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην ἀπὸ τοῦ μαθητῆς, τοῦ συνεργάτου καὶ συναδέλφου καὶ τοῦ φίλου του. Τοῦς ὄρους τούτους πληροὶ ὁ Βασίλειος Α. Δευντάκης, ὁ ὁποῖος καὶ παρουσιάζει τὸν τιμώμενον καθηγητὴν ἐκ τοῦ περιεχόμενου τῆς καρδίας καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ ἔργου ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Εἰδήσεις, σ. 7.

Πρόλογος, σ. 11-13.

1. Βίος - Δράσις, σ. 15-25.

2. Ὁ Ἀνθρωπος, ὁ Ἐπιστήμων, ὁ Πανεπιστημιακὸς Διδάσκαλος, σ. 26-29.

3. Ὁ Συγγραφεὺς, σ. 30.

4. Αἱ περὶ τῶν Συγγραφῶν Κρίσεις, σ. 31-62.

5. Σύνοψις, σ. 63-64.

6. Οἱ τῶν Συγγραφῶν Τίτλοι, σ. 65-83.

Ἔργα Βασιλείου Α. Δευντάκη, σ. 85-87.

Συντόμως, ὁ Κωνσταντῖνος Γ. Μπόνης ἐγεννήθη τὸ 1905 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν στοι-

χειώδη καὶ τὴν μέσῃν ἐκπαίδευσιν, ἐσπούδασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τὰ νομικὰ καὶ τὴν θεολογίαν. Συνέχισε τὰς σπουδὰς του εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Λουδαίν, τοῦ Μονάχου καὶ τοῦ Βερολίνου. Ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τὸ 1936 καὶ ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν διδάκτωρ τῆς Θεολογίας τὸ 1937.

Τὸ 1938 διορίσθη ὑφηγητὴς εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὸ 1939 (-1942) ἐπικουρικὸς καθηγητὴς εἰς τὴν ἰδίαν σχολὴν. Τὸ 1942 (-1951) καθηγητὴς εἰς τὴν μόλις ἱδρυθεῖσαν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ Ἀριστοτελείου πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ τὸ 1951 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς πατρολογίας καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν Πατέρων εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, παραμείνας εἰς αὐτὴν μέχρι τοῦ 1969, ὁπότε καὶ ὠνομάσθη ὁμότιμος καθηγητὴς. Τὸ 1978 ἐξελέγη τακτικὸν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἐκτὸς τῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον διδασκαλίας του, ὁ Κ. Γ. Μπόνης ἐδίδαξεν εἰς τὴν μέσῃν ἐκπαίδευσιν καὶ εἰς τὰ ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ φροντιστήρια τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ριζαρείου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐδῶσε διαλέξεις. Ἐκάμεν ὁμιλίαις, ἀνακοινώσεις καὶ εισηγήσεις εἰς ἱδρύματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Συμμετέσχεν εἰς συνέδρια ἐπιστημονικά, ἐκκλησιαστικά καὶ ἄλλα, ὡς μέλος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τῆς πολιτείας καὶ τοῦ πανεπιστημίου.

Ἐχρημάτισε γενικὸς διευθυντὴς Ὁρθοσκευμάτων τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας (1956-1958) καὶ διατελεῖ διευθυντὴς ἀπὸ τοῦ 1968 τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιοδικῶν «Ἐκκλησία», «Ἐφημέριος» καὶ «Θεολογία». Ἐλαβε διάφορα παράσημα.

Οἱ χαρακτηρισμοί, τοὺς ὁποῖους κάμνει ὁ Β. Α. Δευντάκης εἰς διάφορα μέρη τοῦ βιβλίου του περὶ τοῦ Κ. Γ. Μπόνη εἶναι πάντοτε θετικοὶ καὶ εὐνοϊκοί. Συνολικὰ λέγει:

«Καθ' ὅσον, ὁ τιμώμενος καθηγητὴς εἶναι πεπρωτισμένος ὑπὸ ἐξαιρετικῶν πνευματικῶν προσόντων, ἅτινα κατέστησαν αὐτὸν ἐξέχοντα πανεπιστημιακὸν διδάσκαλον, ἐπιστήμονα καὶ πνευματικὸν ἐν γένει ἄνδρα. Χάρις εἰς τὰ προσόντα αὐτοῦ ταῦτα ἐτίμησε καὶ τιμᾶ τὴν Σχολὴν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τόσα ἔτη ὑπηρέτησεν. Ἀλλὰ γενικώτερον ἐτίμησε καὶ τιμᾶ τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν καὶ, ἰδίᾳ, τὴν πνευματικὴν ἡγεσίαν, τὸ Πανεπιστήμιον, τὴν Ἀκαδημίαν, τὸ Ἔθνος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ὁποίων ἔταξεν ἑαυτὸν κατὰ τὴν πολυσχιδῆ καὶ πολυχρόνιον δράσιν του» (σ. 11).

Ὁ Β. Α. Δευντάκης, ἐκτὸς τῶν ὄσων γράφει ἐν συνηρητῆσι πρὸς τὸν τιμώμενον καθηγητὴν, συχνὰ ἀναφέρεται καὶ εἰς ἑαυτὸν, προβαίνει δὲ καὶ εἰς παρεκδόσεις, ὅπως π.χ. περὶ σπουδῶν δυσκόλων καὶ θαυματολογίας αὐστηρᾶς κατὰ τὸ παρελθόν (σ. 16), περὶ τοῦ κοινου διδασκάλου ἐκείνου καὶ τοῦ Κ. Γ. Μπόνη εἰς τὸ Μόναχον τοῦ Φραγκίσκου Ντόλγκερ (σ. 16-19), περὶ τοῦ γλωσσικοῦ θέματος, ὑπὲρ τῆς καθαρεισῆς (σ. 26), περὶ τῆς ἐκδόσεως εἰς νεαρὰν ἢ ὄριμον ἡλικίαν τῶν συστη-

ματικών έργων υπό των συγγραφέων, του Μπόννη υποστηρίζοντας την πρώτην και του Δεντάκη την δευτέραν άποψιν (σ. 45-46), περί του έργου της αποκαταστάσεως και εκδόσεως εκκλησιαστικών και θεολογικών κειμένων (σ. 47), περί των σχέσεων των μητροπολιτών Σταυρουπόλεως Κωνσταντινου Τυπάλδου και Νικομηδείας Φιλοθέου Βρυενίου και της εκδόσεως της Διδαχής (σ. 56-57), κτλ.

Ουτος όμιλει περί «της μερικώς έτοιμης ήμετέρας έπιτόμου Ιστορίας της Θεολογικής Σχολής», του Πανεπιστημίου Αθηνών (σ. 7), ύπερ ής εύχομαι την ολοκλήρωσιν και εκδοσιν.

Μαζύ με όλους τους προαναφερθέντας, προσθέτω τά προσωπικά συγχαρητήρια και τάς θερμάς μου εύχάς πρός τον τιμώμενον φίλον, συνάδελφον και άκαδημαϊκόν Κωνσταντίνον Γ. Μπόννην.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Άνδρέα Ν. Στράτου, Τό Βυζάντιον στον Ζ' αιώνα. Τόμ. ΣΤ'. Ιουστινιανός Β', Λεόντιος και Τιθέριος, 685 - 711. Αθήνα: 1977 (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»), σσ. 217.

1. Έν τῷ Περιοδικῷ «Θεολογία» τ. 46 (1975) 247) 9 εἶχον παρουσιάσει τούς πέντε πρώτους τόμους τοῦ μνημειώδους πράγματι έργου τοῦ ἀκαμάτου συγγραφέως Άνδρέου Στράτου. Νῦν ἔχω ἐνώπιόν μου και τόν ΣΤ' τόμον, μέ τόν ὅποιον περατοῦται «ἡ πολιτική ἱστορία» τοῦ Ζ' αἰ. Έν τῷ Προλόγῳ ὁ σ. ἐκθέτει: μετά παρρησίας τάς δυσχερείας, τάς ὁποίας συνήτησεν διὰ τήν συγκέντρωσιν, τήν κριτικήν ἀνάλυσιν και τήν αἰτιολόγησιν τῶν συγχευμένων και ἐν πολλοῖς ἀντικρουμένων εἰδήσεων τῶν πηγῶν (βυζαντινῶν, δυτικῶν, ἀρμενικῶν ἀραβικῶν κλπ). Ὁ κριτικός τῆς ἱστορίας κρίνει τάς πηγάς και ἐν μέσῳ τῶν ἀμφισβητούμενων πολλαχόθεν εἰδήσεων, τῶν ὑποκειμενικῶν χαρακτηρισμῶν φερουσῶν, ὀφείλει: ἐν ἰδρωτί νά διακρίνη πᾶσαν ὑπερβολήν ἢ ἀσάφειαν ἢ προκατάληψιν ἢ ἀκόμη και ψευδεπίπλαστον ἐκθεσιν τῶν θεωρουμένων πηγαιῶν ἔργων. Έν μέσῳ τοῦ κυκλώου τῶν διαφορωτάτων πληροφοριῶν εὑρεθεῖς και ὁ σ. αἰσθάνεται πράγματι: «δέος» νῦν ὅτε ἤχθη εἰς πέρας και ὁ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τοῦ Ζ' αἰ. ΣΤ' τόμος, ὁ περιλαμβάνων τήν ἱστορίαν τοῦ Ιουστινιανοῦ Β', τοῦ Λεοντίου και τοῦ Τιθερίου (685 - 711), ἦτοι μόλις 26ετοῦς ἐκτάσεως.

2. Τήν σπουδαιότητα τῶν θεμάτων διαδέπει τις ἐν τῷ Πίνακι τῶν περιεχομένων: Κεφ. I. Ἰουστινιανός Β'. 1. Ἀνακήρυξις. Χαρακτήρας του. —Κεφ. II. Βαλκανική Χερσόνησος: 1. Ἀντιμετώπισις Σλάβων. Θεσ) γίκη. 2. Ἀντιμετώπισις Βουλγάρων. Κλεισοῦρα Στρυμόνος. Κεφ. III. Ἀγμετώπισις τῶν Ἀράβων: 1. Εἰρήνην

μέ Ἀραβες. 2. Εἰσβολή τῶν Βυζαντινῶν στήν Ἀρμενία. 3. Ἐσωτερικαί δυσχερείαι τῶν Ἀράβων. 4. Πόλεμος Βυζαντινῶν και Ἀράβων. — Κεφ. IV. Ἐκκλησιαστικά: 1. Πατριάρχαι και Πάπαι. 2. Ἐπικύρωσις Πρακτικῶν ΣΤ' Συνόδου. Ἐπιστολή Ιουστινιανοῦ. 3. Πενθέκτη Σύνοδος. 4. Διένεξις μέ τήν Ρώμην. — Κεφ. V. Ἐσωτερικαί δυσχερείαι: 1. Δαπάναι και κτίσματα. 2. Πολιτική Ἐποικισμοῦ. 3. Οἰκονομικά και νομισματικά. — Κεφ. VI. Ἐπαναστάσεις και ἐξορία τοῦ Ιουστινιανοῦ. Λεόντιος. Κεφ. VII. Βασιλεία Λεοντίου: 1. Λεόντιος. Νομισματικά ζητήματα. Προσωπικό της του. 2. Πολεμικαί ἐπιχειρήσεις κατά τῶν Ἀράβων. Ἀφρική. 3. Ἐπαναστάσις κατά τοῦ Λεοντίου. Ἀφίμαρος - Τιθέριος. — Κεφ. VIII. Βασιλεία Ἀφίμαρου - Τιθερίου: 1. Χαρακτήρας του. Ἀνακήρυξις και στέψις. 2. Πολεμικαί ἐπιχειρήσεις κατά τῶν Ἀράβων. 3. Ἀφρική. 4. Ἰταλία. — Κεφ. IX. Ὁ Ιουστινιανός ἐξορίστος: 1. Χαζαρία. Γάμος τοῦ Ιουστινιανοῦ. 2. Ἀπόδρασις τοῦ Ιουστινιανοῦ. 3. Βουλγαρία. — Ιουστινιανός Β' («τό δεῦτερον»). — Κεφ. X. Παλινορθωσις τοῦ Ιουστινιανοῦ Β': 1. Ἐκστρατεία και κατάληψις τῆς Κ) πόλεως. 2. Ἀμοιδή Τέρβελι. 3. Φόνος Λεοντίου, Τιθερίου και τῶν ὀπαδῶν των. Πατριάρχαι. 4. Στέψις Θεοδώρας και Τιθερίου. — Κεφ. XI. Ἐκκλησιαστικά: 1. Προσπάθεια συμφιλίσεως μέ Ρώμην. 2. Μετάδοσις τοῦ Πάπα Κωνσταντινου στήν Κ) πολ. 3. Γεγονότα Ἰταλίας. Ρώμη και Ραβέννα. — Κεφ. XII. Πολεμικαί ἐπιχειρήσεις: 1. Πολιτική ἔγνατις τῶν Ἀράβων. 2. Ἐχθροπραξίαι μεταξύ Βυζαντινῶν και Ἀράβων. 3. Γεγονότα Ἀρμενίας. 4. Ἀποστολή Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου στον Κούκασο. 5. Ἀφρική. 6. Βαλκανική Χερσόνησος. Κεφ. XIII. Ὑπόθεσις Χερσῶνος. — Κεφ. XIV. Τό τέλος τῶν Ἡρακλεῖδων. — Ἐπίμετρον: Βιβλιογραφία. Α' Πηγαί. Β' Συγγραφαί. Πίναξ κυρίων ὀνομάτων.

3. Προέταξα τόν Πίνακα τῶν περιεχομένων διὰ νά γίνη ἀντιληπτόν ἀπό μέρος τοῦ ἀναγνώστου τόσον ἡ ποικιλία, ὅσον και τά πολλαπλά ἐνδιαφέροντα τῶν ἱστορουμένων, τῶν συμβάντων, ἅτινα συνέθεσαν κατά τό σύντομον χρονικόν διάστημα τῶν 25 ἐτῶν, ἦτοι ἀπό τοῦ 685 - 711. Ὁ σ. προσεπάθησεν ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ νά ἐκθέσῃ, μέ τήν διακρίνουσαν τοῦτον εὐθυκρισίαν, τά γεγονότα. Δέν ἐπιθυμῶ νά ἐκφέρω προσωπικάς κρίσεις περί τοῦ έργου. Τήν σπουδαιότητα τοῦ έργου ἐξαιρεῖ ὁ ἴδιος ὁ σ. Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἐκκλησίας» παραθέτω τό ἐκ τοῦ Προλόγου ἀπόσπασμα, ἔχον οὕτω: «Αἰὼν περίεργος μέ τεράστιαις ἐπιπτώσεσι, γιατί τά γεγονότα αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος ἐξακολουθοῦν νά παιζοῦν ρόλο στήν σύγχρονή μας ζωή. Εἶναι ὁ αἰῶνας πού δλέπει τήν μεγαλύτερη ἀκμή τῆς περσικῆς αυτοκρατορίας, ἡ ὁποία μέσα σέ λίγα χρόνια ὕστερα ἐξαφανίζεται ἐντελῶς. Ἐνας νέος λαός, ἡ μάλλον ἓνα σύνολο φυλῶν, πού κανεῖς ἕως τότε δέν τό ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν και πού μέσα σέ μικρό χρονικό διάστημα καταλαμβάνει ὄλες τίς ἀνατο-

λικές συζαντινές επαρχίες, τις οποίες πρό ολίγων ετών είχε απελευθερώσει: ο Ήράκλειος και κατορθώνει στο τέλος αυτού του αιώνας να φθάσει απέναντι από το Γιβραλτάρ εξαφανίζοντας από όλη τη θόρειο Άφρική τον έλληνορωμαϊκό πολιτισμό. Άλλος λαός, και πάλιν μάλλον φυλαί, οι Σλάβοι κατέρχονται και εγκαθίστανται στην Βαλκανική Χερσόνησο. Ούνο - μογγολο - τουρκικά φυλαί γνωσται πλέον με τὸ ὄνομα «Βούλγαροι» καταλαμβάνουν, χάρις στο ἀπόλεμον τοῦ Κωνσταντίνου Δ', τμήμα τῶν Βαλκανίων και ιδρύουν τὸ πρῶτον τους εὐρωπαϊκὸ Κράτος. Άραβες, Σλάβοι, Βούλγαροι, ὑπάρχουν και σήμερα και παίζουν μεγάλο ρόλο στη ζωὴ τοῦ κόσμου. Και ὅμως αὐτὸς ὁ αἰώνας ὁ τόσο σημαντικὸς και με τόσες μεγάλες ἐπιπτώσεις του, δὲν ἐπράδηξε τὸ ἐνδιαφέρον σοβαροῦ μελετητοῦ. Ἡ ἀλήθεια με ἀναγκάζει να ἀναγνωρίσω ὅτι ἡ ἔλλειψις συγχρόνων Πηγῶν ἢ και τὸ μὴ σοβαρὸν αὐτῶν ποῦ ὑπάρχουν ἐτρόμαξε τὸν οἰονδήποτε μελετητή. Χρειάστηκε μεγάλος κόπος, συνεχῆς ἔρευνα για να φθάσω στο τέρμα τῆς μελέτης μου. Νομίζω ὅτι ἔθεσα τὰ θεμέλια για τὴν μελέτην αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, ὡς ἔλθουν ἄλλοι: για να βελτιώσουν ἢ να προσθέσουν νέα στοιχεῖα ποῦ θὰ ἐπιτρέψουν μιὰ ἡμέρα να γίνῃ πραγματικὰ γνωστὸς και να παύσουν να ὑποστηρίζονται θεωρίες ποῦ δὲν ἔχουν σχέση οὔτε με τις Πηγές οὔτε ἀκόμη και μ' αὐτὴ τὴ λογική».

4. Εἶθε ἡ ἀνωτέρω εὐχὴ τοῦ ιστοριοδίφου συγγραφέως να εὕρη τὴν πραγματοποιήσιν της ἐν τῷ μέλλοντι. Πάντως δὲν δύναμαι να μὴ ἐκφράσω τὴν ἐκτίμησιν και τὸν θαυμασμόν μου, διὰ τὸ ἐπίτευγμα τῆς πολυδαίδαλου ιστοριογραφίας τοῦ Ζ' αἰ., τοῦ μεσοῦ πολιτικο - θρησκευτικῶν και κοινωνικῶν κινήσεων και ἀνακατατάξεων ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ και ἐν τῇ Δύσει. Ἐκθεσις ἀντικειμενική, γλώσσα ἀπλή, ἀπηλλαγμένη ἀκροτήτων, ὕψος σοβαρὸν και ἀνάλογον τῆς ιστορικῆς δεοντολογίας. Ὁ συγγραφεὺς οὐ μόνον δὲν ὠρῶδησε πρό τοῦ μόχθου και τῆς δυσχερείας εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς διαιδαλώδους καταστάσεως και τῶν εὐαρίθμων ἐπιπηγῶν, ἀλλὰ τούναντι με αὐταπάρησιν, με εὐσυνειδησίαν ἠδυνήθη να φέρῃ εἰς πέρας ἀξιοθαύμαστον ἐπίτευγμα ιστορικῆς εὐθυκρισίας μιᾶς σκοτεινῆς πράγματι περιόδου ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων. Ὁ Ἕλληνας μελετητὴς τοῦ ἔργου θὰ αἰσθανθῇ χαρὰν και εὐγνώμονα διάθεσιν, διότι ὁ σ. ἀνεδείχθη ἐξαιρετος ἀνιχνευτὴς και ἀξιοθαύμαστος κριτὴς τῶν ιστορικῶν γεγονότων τοῦ Ζ' αἰ.

ΚΩΝ. Γ. ΜΗΟΝΗΣ

Ἄ κ α δ η μ α ἰ κ ὸ ς

Ἰωάννου Δ. Μπουγάτσου. Ἄλληλογραφία Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων κατὰ τὴν περίοδον 1810 - 1919. Ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Μικρασιατικῶν Χρονικῶν», ΙΖ' (1977). Ἀθήναι 1977. Σχ. 80 μεγάλο, σ. 148.

Ὁ Θεολόγος και Φιλολόγος κ. Ἰωάννης Δ. Μπουγάτσος μᾶς παρουσιάζει τὴν δευτέραν αὐτὴν ἐπιστημονικὴν του ἔργασίαν. Ἡ πρώτη ἦτο τὰ περιεχόμενα τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ Κ. Ἀσωπίου.

Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων και τοῦ υἱοῦ του Σοφοκλέους ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Πάλλη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, ὅπου και εὐρίσκεται. Οἱ φάκελλοι 2-11 περιέχουν ἄνω τῶν 1400 ἐπιστολάς, ἐκτὸς τῶν ὧν ἔχουν οἰκογενειακὸν χαρακτήρα.

Ἡ παροῦσα ἔργασία περιλαμβάνει 75 ἐπιστολάς ἀπὸ ἢ πρός τὸν Κων. Οἰκονόμον τῶν ἐτῶν 1810-1819. Τὰ ἔτη δηλαδὴ κατὰ τὰ ὁποῖα οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸ ἐν Σμύρῃ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον.

Εἰς ἐκάστην ἐπιστολήν, ἀφοῦ δίδονται τὰ πλήρη στοιχεῖα της, και εὐρεία περιλήψις τοῦ περιεχομένου της, ἐπεξηγούνται τὰ ἀναφερόμενα ἢ ὑπαινισσόμενα γεγονότα και δίδονται πλήρη στοιχεῖα διὰ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται. Παρέχεται ἐπίσης πᾶσα ἄλλη ἐπεξηγήσις, ὥστε ὁ ἀναγνώστης με πληρότητα και ἀνεσιν να πληροφορηθῆ διὰ τὴν ἐποχὴν ὅτι σχετικὸν ἀναφέρουν αὐταὶ αἱ ἐπιστολαί. Τέλος ὁ συγγραφεὺς παραθέτει 31 λήμματα ὡς ἐπιλογὴν βιβλιογραφίας περὶ τοῦ Κ. Οἰκονόμου και πλήρεις πίνακας Συνακτῶν και Ἀποδεκτῶν τῶν ἐπιστολῶν, ὡς και γενικὸν πίνακα κυρίων ὀνομάτων.

Ἡ ὑπέροχος και συστηματικὴ αὐτὴ ἔργασία εἶναι ὑπόδειγμα ἐκδόσεως ἐπιστολῶν, διότι ὄχι μόνον εἶναι πλήρως ἐπιμελημένη, ἀλλὰ μετὰ λεπτομερείας και ἀκριθείας δίδει πλήρη ἐνημέρωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην. Εἶναι λίαν ἐπωφελής, διότι μᾶς κατατοπίζει και μᾶς ἐνημερώνει εἰς τὰ προβλήματα τοῦ ἑλληνισμοῦ γενικῶς και εἰδικῶς διὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν δράσιν εἰς τὴν Σμύρῃν τὰ ἔτη 1810-1819.

Συγχαίρομεν τὸν σ. διὰ τὴν ἀρίστην αὐτὴν ἔργασίαν του και διὰ τοὺς πολλοὺς κόπους τοὺς ὁποῖους κατέβαλε διὰ τὴν ἀρτίαν ἐμφάνισιν της. Εὐχόμεθα ὅπως συνεχίσῃ και ολοκληρώσῃ τὴν δημοσίευσιν τῶν ὑπολοίπων ἐπιστολῶν τοῦ ἑθνικοῦ ἀνδρὸς Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων.

Ν. Θ. Μ.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΙΩΝ

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Συν. Έπιτροπή Διορθοδόξων και Διαχριστιανικών Σχέσεων

Υποεπιτροπή Υποτροφιών.

1. Η Ίερά Σύνοδος τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, εις εφαρμογήν του άρθρου 5 του υπ' αριθμ. 13)1981 Κανονισμού, προκηρύσσει δια τὸ ακαδημαϊκὸν ἔτος 1982-1983:

Πέντε υποτροφίας εις Έλληνας κατὰ προτίμησιν κληρικούς ἢ υποψηφίους κληρικούς, πτυχιούχους Έλληνικῶν Θεολογικῶν Σχολῶν δια μεταπτυχιακὰς θεολογικὰς σπουδὰς εις τὸ ἔξωτερικόν.

2. Ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις (ἄρθρον 6) δια τὴν χορήγησιν υποτροφίας δια σπουδὰς εις τὸ ἔξωτερικόν εἶναι:

α) Ἡ ιδιότης τοῦ κληρικοῦ ἢ υποψηφίου κληρικοῦ, ἐγκύρως βεβαιουμένη.

β) Συστατικὸν γράμμα τοῦ οἰκείου Ἀρχιερέως.

γ) Ἀντίγραφον πτυχίου.

δ) Βεβαίωσις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἐξ ἧς ἀπεφοίτησεν ὁ υποψήφιος ὑπότροφος, εις τὴν ὁποίαν νὰ ἐμφαίνηται ἡ ἀναλυτικὴ κατ' ἔτος ἐπίδοσις καὶ βαθμολογία αὐτοῦ.

ε) Ἡλικία οὐχὶ ἀνωτέρα τῶν 40 ἐτῶν. Εἰς ἐκτάκτους περιπτώσεις, ἡ Δ.Ι.Σ. δύναται νὰ μεταθέτῃ καὶ πέραν τῶν 40 ἐτῶν τὸ ὄριον ἡλικίας τοῦ υποψηφίου.

στ) Ἐγγραφὸς δήλωσις, ὅτι μετὰ τὸ πέραν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ὁ υποψήφιος θὰ τεθῆ εις τὴν διάθεσιν τῆς Ίεράς Συνόδου, ἵνα ὑπηρετήσῃ ὡς αὕτη ἤθελεν ὀρίσει.

ζ) Ὑποβολὴ πιστοποιητικῶν γεννήσεως, σπουδῶν, ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καὶ βιογραφικοῦ σημειώματος.

η) Βεβαίωσις τῆς οἰκείας Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, εις τὸ ὅποιον ὁ υποψήφιος προτίθεται νὰ σπουδάσῃ, ὅτι γίνεται ὑπ' αὐτοῦ δεκτός, ὑποβαλλομένη εις τὴν ἀρμοδίαν Ὑποεπιτροπὴν Ὑποτροφιών μέχρι τέλους τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου, ἥτοι ἕνα ἐξάμηνον μετὰ τὴν χορήγησιν τῆς υποτροφίας.

3. Χρόνος ὑποβολῆς δικαιολογητικῶν τὸ ἀργότερον ἕως τέλος Ἀπριλίου 1982.

4. Πληροφορίαι εις τὴν Συνοδικὴν Ὑποεπιτροπὴν Ὑποτροφιών καὶ εις τὸ τηλ. 718.381.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7ῃ Ἰανουαρίου 1982

Ἐκ τῆς Ὑποεπιτροπῆς Ὑποτροφιών

Ίερά Μητρόπολις Κερκύρας καὶ Παξῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἄρθρα 33-37 τοῦ υπ' αριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ίεράς Συνόδου τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος «περὶ Ἱ. Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», προσκαλοῦμεν τοὺς ἔχοντας τὰ νόμιμα προσόντα καὶ βουλομένους νὰ καταλάβωσι μίαν τῶν κάτωθι κενῶν ὀργανικῶν Ἐφημεριακῶν θέσεων, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρύξεως ἐν τῷ Περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά. 1. Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Τριάδος Ἁγίου Προκοπίου. 2. Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Νικολάου Περουλάδων. 3. Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Νικολάου Καστελλάνων Γύρου. 4. Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Βαρβάρας Ραχτιάδων. 5. Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Νικολάου Καναλίων. 6. Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίων Πάντων Στρογγυλῆς.

Ἐν Κερκύρᾳ τῇ 23ῃ Δεκεμβρίου 1981

† Ὁ Κερκύρας καὶ Παξῶν ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Ν. Ἰωνίας καὶ Φιλαδελφείας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ άρθρου 37 παρ. 2 τοῦ υπ' αριθ. 590)1977 Νόμου «περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος» καὶ τῶν ἄρθρων 33 καὶ 37 τοῦ υπ' αριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ «περὶ Ἱ. Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», καλοῦμεν τοὺς ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα ἵνα καταλάβωσι τὰς κενὰς Ἐφημεριακὰς θέσεις τῶν Ἱ. Ναῶν 1) Ἁγίας Εὐφημίας Ν. Χαλιηδόνας καὶ 2) Ἁγίας Ἀναστασίας Περισοῦ, τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱ. Μητροπόλεως, ὅπως ὑποβάλωσιν ἡμῖν, ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης, τὰ ὑπὸ τῶν ὡς ἄνω διατάξεων προβλεπόμενα πιστοποιητικά.

Ἐν Ν. Ἰωνίᾳ τῇ 30ῃ Δεκεμβρίου 1981

† Ὁ Ν. Ἰωνίας καὶ Φιλαδελφείας ΤΙΜΟΘΕΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Καρπενησίου

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 37 τοῦ Νόμου 590)1977 καὶ τὰς σχετικὰς διατάξεις τοῦ υπ' αριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», προκειμένου νὰ πληρώσωμεν τὴν κενὴν ὀργανικὴν θέσιν τακτικοῦ Ἐφημερίου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου - «Παναγίας» Καρπενησίου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης, ὑποβάλωσι τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά δια τὴν κατάληψιν τῆς ὡς ἄνω θέσεως.

Ἐν Καρπενησίῳ τῇ 2ῃ Ἰανουαρίου 1982

† Ὁ Καρπενησίου ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Μονεμβασίας και Σπάρτης

Έχοντες υπ' όψει τας διατάξεις τών άρθρων 33-37 τού υπ' αριθ. 2)1969 Κανονισμού «περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημερίων» και προκειμένου να προβώμεν εις τήν ανακήρυξιν ύποψηφίων Έφημερίων, καλούμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά υπό τών Ίερών Κανόνων, Έκκλησιαστικών Νόμων και τών Κανονισμών άπαιτούμενα προσόντα, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης προκηρύξεως έν τώ Δελτίω «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», υποβάλλωσι τά κανονικά και νόμιμα δικαιολογητικά διά τήν κατάληψιν μιάς τών κενών Έφημεριακών θέσεων τών Ί. Ναών: 1) Άγίου Δημητρίου Καλυβίων Θεολόγου Σελασίας και 2) Άγίων Κων)νου και Έλένης Καραβά.

Έν Σπάρτη τή 4η Ίανουαρίου 1982

† Ό Μονεμβασίας και Σπάρτης ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Διδυμοτείχου και Όρεστιάδος

Έχοντες υπ' όψει τας διατάξεις τού άρθρου 37 τού Νόμου 590)1977 «Περί Καταστατικού Χάρτου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος» και τας τών άρθρων 33 και 37 τού υπ' αριθμ. 2)1969 Κανονισμού τής Ίεράς Συνόδου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος «Περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημερίων», καλούμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης εις τό Περιοδικόν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», υποβάλλωσι ήμιν τά νόμιμα δικαιολογητικά πρòς κατάληψιν τών άνωθεν κενών έφημεριακών θέσεων, ήτοι: 1) Ί. Ναού Άγίου Γεωργίου Σουφλίου. 2) Ί. Ναού Άγίου Άθανασίου Σουφλίου. 3) Ί. Ναού Κοιμ. Θεοτόκου Κορνοφωλέας και 4) Ί. Ναού Προφήτου Ήλιού Παλ. Σαγήνης Όρεστιάδος.

Έν Διδυμοτείχω τή 7η Ίανουαρίου 1982

† Ό Διδυμοτείχου και Όρεστιάδος ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Μεγάρων και Σαλαμίνας

Έχοντες υπ' όψει τας διατάξεις τού άρθρου 33 τού υπ' αριθ. 2)1969 Κανονισμού τής Ίεράς Συνόδου «Περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημερίων», καλούμεν τούς έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα πρòς κατάληψιν τής κενής Έφημεριακής θέσεως τακτικού Έφημερίου τού Ίερού Ένοριακού Ναού Άγίας Τριάδος Οινόης, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης εις τό περιοδικόν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλλωσι ήμιν τά υπό τού Νόμου όριζόμενα δικαιολογητικά διά τά περαιτέρω.

Έν Μεγάρους τή 12η Ίανουαρίου 1982

† Ό Μεγάρων και Σαλαμίνας ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Μεσσηνίας

Έχοντες υπ' όψει τας διατάξεις τού άρθρου 33 τού Κανονισμού υπ' αριθ. 2)1969 «Περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημερίων», προκειμένου να προβώμεν εις τήν ανακήρυξιν ύποψηφίου τής πρώτης (Α΄) μισθολογικής κατηγορίας διά τήν πλήρωσιν τής κενής έφημεριακής θέσεως τού ένοριακού Ίερού Ναού Άγίου Γεωργίου Καλαμάτας, καλούμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά υπό τών Ίερών Κανόνων, Έκκλησιαστικών Νόμων και τών Κανονισμών άπαιτούμενα προσόντα, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης προκηρύξεως έν τώ Δελτίω «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλλωσι ήμιν τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά και πιστοποιητικά διά τά περαιτέρω.

Έν Καλαμάτα τή 18η Ίανουαρίου 1982

† Ό Μεσσηνίας ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Έχοντες υπ' όψει τας διατάξεις τών άρθρων 33 και 34 τού υπ' αριθ. 2)1969 Κανονισμού τής Ίεράς Συνόδου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος «Περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημερίων», τας διατάξεις τών άρθρων 1, 2, και 3 τού Ν. Δ. 1398)23.3.1973 «Περί συστάσεως Οργανικών θέσεων Διακόνων κ.λπ.» (Φ.Ε.Κ. 112 τ. Α΄ 23.3.1973), τας διατάξεις τού άρθρου 1 πργ. 1 έδάφ. α΄ τού Νόμου 673)1977 (Φ.Ε.Κ. 238 τ. Α΄ 30.8.1977) «Περί ανακατανομής και ρυθμίσεως οργανικών τινων θέσεων Διακόνων», τήν υπ' αριθ. 168 Άπόφασιν ήμών τής 20.12.1978 και προκειμένου, ίνα προβώμεν εις τήν πλήρωσιν τής κενής οργανικής θέσεως Διακόνου τού ένοριακού Ίερού Ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών Καλαμάτας, καλούμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης έν τώ Δελτίω «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», υποβάλλωσι ήμιν τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά.

Έν Καλαμάτα τή 18η Ίανουαρίου 1982

† Ό Μεσσηνίας ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ί. Μητρόπολις Καλαβρύτων και Αιγιαλείας

Έχοντες υπ' όψει τας διατάξεις τών άρθρων 33 και 34 τού υπ' αριθ. 2)1969 Κανονισμού τής Ίεράς Συνόδου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος «Περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημερίων», καλούμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, ίνα καταλάβωσι τας κενάς οργανικές θέσεις τακτικών έφημερίων τών Ί. Ν. Κοιμήσεως τής Θεοτόκου Ριζομύλου και Άγ. Γεωργίου Λαφνών τής καθ' ήμάς Ί. Μητροπόλεως όπως, έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης εις τό περιοδικόν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», υποβάλλωσι ήμιν σχετικην αίτησιν μετά τών άπαιτουμένων δικαιολογητικών, ίνα προβώμεν εις τήν ανακήρυξιν τών ύποψηφίων.

Έν Αιγίω τή 21η Ίανουαρίου 1982

† Ό Καλαβρύτων και Αιγιαλείας ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Ζακύνθου

Έχοντες ύπ' όψει τās διατάξεις του Νόμου 346)1976 «Περί τρόπου πληρώσεως έφημεριακών τινων θέσεων και συστάσεως ειδικών Σχολών Ίερατικής Μορφώσεως» (ΦΕΚ 142 τ. Α' τής 10ης Ίουλίου 1976), τήν ύπ' άριθ. 3154 από 26.6.76 απόφασιν τής Ί. Συνόδου τής Έκκλησίας τής Έλλάδος (ΦΕΚ 838 τ. Β' τής 26ης Ίουνίου 1976) και τó άρθρον 6 του Νόμου 1155)1981 (ΦΕΚ 122 τ. Α' τής 8.5.1981) και τά άρθρα 33 - 37 του Κανονισμού ύπ' άριθ. 2)1969 «Περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημεριών», καλούμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά ύπό τών Ίερών Κανόνων και τών Νόμων όριζόμενα προσόντα, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης εις τó Περιοδικόν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ύποβάλωσι τά κανονικά και νόμιμα δικαιολογητικά δια τήν κατάληψιν τών έφημεριακών θέσεων τών κάτωθι Ίερών Ναών τής καθ' ήμάς Ίεράς Μητροπόλεως: Άγίας Τριάδος Κοινότητος Μέσου Γερακαρίου και Άγίου Θύρσου τής Κοινότητος Άλικανά.

Έν Ζακύνθω τή 19η Ίανουαρίου 1982

† Ό Ζακύνθου ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

Έχοντες ύπ' όψει: α) Τό Ν.Δ. 1398)73, «Περί συστάσεως όργανικών θέσεων διακόνων παρά τή Ίερα Αρχιεπισκοπή Άθηνών και ταίς Ίεραίς Μητροπόλεσι τής Έκκλησίας τής Έλλάδος», β) Τόν Νόμον 673)1977 «Περί άνακατανομής και ρυθμίσεως όργανικών τινων θέσεων διακόνων», γ) Τήν ύπ' άριθ. 4)30.1.1978 Πράξιν ήμών, και δ) Τās διατάξεις τών άρθρων 33 και 34 του ύπ' άριθ. 2)1969 Κανονισμού «Περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημεριών», καλούμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, ίνα καταλάβωσι τήν κενήν όργανικήν θέσιν Διακόνου του ιεροϋ Ναοϋ Παντοκράτορος τής Κοινότητος Γαϊτανίου, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης εις τó Περιοδικόν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ύποβάλωσιν ήμίν τās αίτήσεις αυτών μετά τών νομίμων δικαιολογητικών δια τά περαιτέρω.

Έν Ζακύνθω τή 19η Ίανουαρίου 1982

† Ό Ζακύνθου ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

Ίερά Μητρόπολις Κίτρους

Έχοντες ύπ' όψει τήν διάταξιν του άρθρου 33 παρ. 2 του ύπ' άρ. 2)1969 Κανονισμού «περί Ίερών Ναών, Ένοριών και Έφημεριών» και προκειμένου νά προδώμεν εις τήν πλήρωσιν τής κενής έφημεριακής θέσεως του Ί. Ναοϋ Προφήτου Ηλιού έν Άνω Άγίω Ίωάννη, καλούμεν τούς επιθυμούντας και έχοντας τά νόμιμα και κανονικά προσόντα, συμφώνως πρós τās κειμένας διατάξεις, όπως ύποβάλωσιν, έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης

εις τó περιοδικόν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», άπαντα τά προβλεπόμενα δικαιολογητικά.

Έν Κατερίνη τή 25η Ίανουαρίου 1982

† Ό Κίτρους ΒΑΡΝΑΒΑΣ

Έχοντες ύπ' όψει τās διατάξεις τών άρθρων 33 - 35 του ύπ' άρ. 2)1969 Κανονισμού, προκειμένου νά προδώμεν εις τήν πλήρωσιν τής κενής θέσεως τακτικού Διακόνου του έν Καταφυγίω Κατερίνης Ίεροϋ Ναοϋ τής Παντανάσσης, καλούμεν τούς επιθυμούντας και έχοντας τά Κανονικά και νόμιμα προσόντα, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης έν τή «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ύποβάλωσιν ήμίν τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά.

Έν Κατερίνη τή 25η Ίανουαρίου 1982

† Ό Κίτρους ΒΑΡΝΑΒΑΣ

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

—Ί ω ά ν ν ο υ Ν. Κ α ρ μ ί ρ η, Άκαδημαϊκού, Όμοτ. Καθηγ. Παν)μιού Άθηνών, Ή Δευτέρα Οικουμενική Σύνοδος επί τή 1600στή έπετειώ Αυτής, (Άνάτυπον εκ του Περιοδικού «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»), Άθήναι 1981, σ. 40.

—Τ ο υ ά υ τ ο υ, Ή παγκοσμιότης τής έν Χριστού Σωτηρίας (ανάτυπον εκ τής «ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ»), Άθήναι 1981, σ. 95.

—Τ ί τ ο υ Έ μ. Μ α τ θ α ι ά κ η, Μητροπολίτου πρ. Παραμυθίας, Θέματα του Άμβωνος, Τόμος Β' τών Άποστολικών Περικοπών, Άθήναι 1981, σ. 476.

—Χ ρ υ σ ο σ τ ό μ ο υ Θ έ μ ε λ η, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, Ό Εύβοεύς άρχιμανδρίτης Γρηγόριος Ζιγαβηνός (1835 - 1910), (ανάτυπον εκ τής «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ»), Άθήναι 1981, σ. 110.

«ΕΙΣ ΥΨΟΣ ΝΟΗΤΟΝ»

Στή σειρά «Λογική Λατρεία» τών εκδόσεων τής Άποστολικής Διακονίας τής Έκκλησίας τής Έλλάδος, κυκλοφόρησε τó βιβλίο «Είς ύψος νοητόν — Λόγος περι προσευχής του Άγίου Νείλου του Άσκητοϋ», σέ νεοελληνική μετάφραση του Άρχιμανδρίτου Εϋσεβίου Ν. Βίττη.

Προλογίζοντας τήν έκδοση ό Θεοφ. Επίσκοπος Άνδρουσης, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Άθηνών και Γενικός Διευθυντής τής Άποστολικής Διακονίας τής Έκκλησίας τής Έλλάδος κ. Άναστασίος (Γιαννουλάτος), ύπογραμμίζει μεταξύ άλλων: «Μέσα σ' αυτό τó κείμενο θρίσκονται συμπτυκνωμένα πλατειά βιβλική γνώση και άν-

θρωπολογική σύλληψη, που συνυφαίνονται με ψυχολογική διαίσθηση και έντονη προσωπική πείρα. Τούτο ακριβώς το έργο της ανατολικής μοναχικής παραδόσεως έχει ως άξονά του το βιβλίο «Πρός ύψος νοητόν».

Το βιβλίο αυτό δεν είναι για τον βιαστικό αναγνώστη, που θέλγεται από το εύκολο και το έντυπωσιακό. Δεν καλεί σε κάποιον άνετο περίπατο, αλλά σε μίαν ανάβαση σε πολύπτυχη, μεγαλοπρεπή όροσειρά «πρός ύψος νοητόν». Δεν πρόκειται τόσο για ένα νέο οικόδομητικό μελέτημα, αποκλειστικά για τους ήδη θρησκευομένους, αλλά για μιὰ πρόσκληση σε όσους αναζητούν κάτι ουσιαστικό σχετικά με τη φύση και κλήση του ανθρώπου».

«ΤΟ ΤΣΟΠΑΝΟΠΟΥΛΟ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΣΑΝΑΣ»

Στη σειρά «Παιδικοί Όριζοντες» τών εκδόσεων της 'Αποστολικής Διακονίας της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος κυκλοφόρησε το βραβευμένο από τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά βιβλίο του Ζήσιμου Βιρβίλλη «Το τσοπανόπουλο της Δημητσάνας». Πρόκειται για μυθιστορηματική βιογραφία του 'Εθνομάρτυρα Γρηγορίου του Ε'. 'Η εικονογράφηση είναι του Ε. Λιοκουκουδάκη.

«Σύντομη αναφορά στο ελληνικό τραγούδι». Του 'Εκπολιτιστικού Συνδέσμου Νέων 'Ανδρίτσαινας. 'Επιμέλεια Γ. Ν. Σγουρού. 'Αθήνα 1981.

Οι άποτελούντες τον άνωτέρω Σύνδεσμον νέοι είναι άξιόπαινοι δια το γενικότερον ενδιαφέρον των προς έξυγίανσιν —αισθητικήν και ήθικήν— της ελληνικής κοινωνίας. Όρθώς βλέπουν αυτήν την έξυγιανσιν εις την επιστροφήν προς τας θανάτους άξίας της Παραδόσεως. Μία τούτων, δια το λαϊκόν, το όντως ελληνικόν τραγούδι. 'Η περιεχομένη εις το παρόν φυλλάδιον μελέτη περι άυτό, καλογραμμένη και βασιζομένη εις τεκμήρια λαμπρά, συντείνει άσφαλώς εις την επανεκτίμησιν της εθνικής μας Μουσικής.

Κ. Γ. Μ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

'Η Διεύθυνσις του Διορθόδοξου Κέντρου της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος άπευθίνει θερμήν έκκλησιν εις τον πνευματικόν κόσμον, όπως έλθη άρωγός εις τον έξοπλισμόν της βιβλιοθήκης του Κέντρου δια της άποστολής παντός είδους συγγράμματος αναφερομένου εις την Θεολογίαν και γενικότερον εις το άντικείμενον μελέτης πασών τών θεωρητικών επιστημών.

Διεύθυνσις: Διορθόδοξον Κέντρον 'Εκκλησίας 'Ελλάδος
'Ιασιού 1 'Αθήναι (τ. τ. 140).

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ 'ΕΛΛΑΔΟΣ
'Εκδιδόμενον κατά δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† 'Ο Δράμας ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

† 'Ο Ζακύνθου ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ
Καθηγητής του Πανεπιστημίου
'Ακαδημαϊκός

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Α) 'Εσωτερικού : Δραχμαί 300 έτησίως.
Β) 'Εξωτερικού : Δολλάρια 20 έτησίως.
Τιμή έκάστου τεύχους μετά του «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»
δρχ. 15.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κων. Γ. Μπόνη, 'Ακαδημαϊκού, 'Ομοτ. Καθηγη-
του Παν/μίου 'Αθηνών, Χαρακτηριστικά γνωρίσματα
της μεγάλης προσωπικότητας Γρηγορίου του Θεολό-
γου (330-390/1).

'Η έκτακτος σύγκλησις της 'Ιεραρχίας της 'Εκ-
κλησίας της 'Ελλάδος, 19-21 'Ιανουαρίου 1982.

'Εόρτια Γράμματα.

Μητροπ. Δημητριάδος Χριστοδούλου, 'Εκκλη-
σία και πολιτικός γάμος (Εισήγησις ένώπιον της
'Ιεραρχίας).

Αϊμιλιανού Τιμιάδη, Μητροπ. Σηλυβρίας, Δια
μίαν λειτουργικήν ζωήν.

Μητροπολ. Τρανουπόλεως Δαμασκηνού, Τò
θέλημα του Θεού σήμερα.

Παρατηρήσεων στήλη.

Βιβλιοκρισίαι.

Παράρτημα.

Νέαι 'Εκδόσεις.